

ES-SEYYİD OSMAN HULÛSİ EFENDİ VAKFI

ŞEYH HAMİD-İ VELİ

Somuncu Baba

HAYATI, NESEB-İ ÂLİSİ VE KÜLLİYESİ

PROF. DR. MEHMET AKKUŞ

ŞEYH HAMİD-İ VELİ

Somuncu Baba

HAYATI, NESEB-İ ÂLİSİ VE KÜLLİYESİ

ES-SEYYİD OSMAN HULÛSİ EFENDİ VAKFI

ŞEYH HAMİD-İ VELİ

Somuncu Baba

HAYATI, NESEB-İ ÂLÎSİ VE KÜLLİYESİ

Yayına Hazırlayan
Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ

NASİHAT YAYINLARI, ANKARA 2016

NASIHAT YAYINLARI

ŞEYH HAMİD-İ VELİ
Somuncu Baba
HAYATI, NESEB-İ ÂLİSİ VE KÜLLİYESİ

YAYINA HAZIRLAYAN

Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ

1. Baskı, Ankara 2016

ISBN

978-9944-774-42-0

YAPIM

Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı - Visan İktisadi İşletmesi
Zaviye Mahallesi Hacı Hulûsi Efendi Cad. No:71 (44700)
Darende / MALATYA Tel. : 0422 615 15 00 - 615 28 95 Faks: 0422 615 28 79
www.hulusiefendivakfi.org.tr - www.nasihatyayinlari.com

GRAFİK TASARIM VE MİZANPAJ

Grafitürk Medya Ltd. Şti.

www.grafitirkmedya.com.tr

Tel: 0312 287 86 66 - 0506 876 17 17

Baskı ve Cilt

Epa-Mat Basım Yayın Ltd. Şti.

Tel: 0312 394 48 63

Her Hakkı Mahfuzdur

İÇİNDEKİLER

Ceddim Ebû Hâmid	7	Diğer Talebeleri	49
Takdim	9	Eserleri	49
Önsöz	13	Vefâtı ve Kabri	51
Şeyh Hamid-i Veli (Somuncu Baba).....	21	Vefât Tarihi	51
Doğumu, Ailesi, Nesli ve İlk Yılları	23	Vefât Ettiği Yer ve Kabri Hakkındaki Görüşler	53
Ailesi.....	25	Aile Şeceresi	54
Doğumu	25	Darende Kolu	57
Adı ve Künyesi.....	25	Hamideddin-i Veli Zaviyesi, Cami ve Medresesi.....	67
Abdurrahman-ı Erzincânî ile Olan Münâsebeti.....	27	Cami (Zaviye)'nin Vakıf Gelirleri ve Görevlileri.....	73
Tahsili ve Tasavvufî Faaliyetleri.....	29	Cami Medresesi'nin Faaliyetleri ve Öğrencileri.....	91
Tahsili ve Tarikata İntisâbı	31	Cami (Zaviye)'nin Geçirdiği Tamirler	95
Bursa, Aksaray ve Darende'de Faaliyetleri.....	33	Arşiv Belgeleri ile Darende Somuncu Baba Evlatları	105
Bursa'daki Hayatı.....	33	Külliyenin Özellikleri ve Yeni Cami.....	127
Bursa'daki İlk Yılları ve Somunculuğu	35	Külliyeye 10.000 Kişinin Aynı Anda Namaz	
Emîr Sultan ile Münâsebeti ve		Kılabileceği Kapasitede	131
Ulu Cami'nin Açılışında İrâd Ettiği Hutbe	36	Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi'nin Eserlerinde	
Tarikat ve Zikir Âdâbı	39	Şeyh Hamid-i Veli Somuncu Baba Hazretleri.....	135
Zikir ve Zikrin Âdâbı	39	XV. Asrın Anadolu Mutasavvıfları Arasında	
Müridlerin Evrâdı ve Tavsiyeleri	41	Somuncu Baba'nın Yeri.....	143
Ezkâr ve Du'aları.....	43	Menkıbe ve Kaynaklara Göre Somuncu Baba'nın	
Tâc-Hırka Giyme ve Manası	43	Tasavvuf Neşvesi ve Tarikâtı.....	151
Talebeleri ve Halifeleri	45	Somuncu Baba ve Melâmetîyye.....	159
Hacı Bayram Veli	47	İslâm Kültüründe Kırk Hadîs Geleneği ve	
Molla Şemseddin Fenârî ile Olan Münâsebetleri	49	Şeyh Hâmîd-î Velî'nin Hadîs-î Erbeîn Şerhî.....	169

ŞEYH HAMİD-İ VELİ

Somuncu Baba

HAYATI, NESEB-İ ÂLİSİ VE KÜLLİYESİ

Ceddim Ebû Hâmid

Ceddim Ebu Hâmid'in bînişanlık şanına nişan urmak isteyenler çok olmuştu. Lâkin O bînişanın şanı akıbet Zaviye'nin ücra köşesinde olduğu nişanlandı.

O kutb-ı daire-i imkân, kendisini Zaviye'nin köşe-i halvetinde perde-i hâfaya çekmiş olduğu görüldü. O "*küntü kenzi mahfi*" hazinesi onun taliplerinin, sezışleriyle orada bulundu. Mahmudiyet makamına erişti. Hâmid oldu. Nâm-i pakine onun için Hâmid, Hâmideddin denildi.

O şem-i şebistanın tab-âveri cemali bu hâkin mütevazi kadrini yüceltmış, bu topraklar o'nun medfeni olmak şerefine mazhar olmuştur.

Bir talib-i ilmi-ledünni olarak Kayseri'den Şam'a, Şam'dan Tebriz'e, Tebriz'den de Aliy-yi Erdebili'nin huzurundan kâmil ve mükemmil, hakikat-i Muhammediyyeyi hâmil olarak Bursa'ya dönmüşlerdi. Kalb-i müniri zamirlerinde cilvegâr olan envar-ı tevhide kalb; ruhu pür-fütuhlan,

âlem-i gaybin fütuhatiyle rûhû'r-ruh; sırları, esrâr-ı lâhutiyenin bütün sırlarına kesb-i vukufiyetle sırr'üs-sır olmuştu.

İşte bu hakikatleri bütün kemaliyle hâmil olan vücudu bihbud, epeyce bir müddet Bursa'da kaldı. Şemseddinler, Bedreddinler şuâi afitab-ı cemalinden müstenir olup mehbit-ı envar-i kudsiyye olan kalbi feyz-ı feyzinden behre-mend olmuşlardı.

Bir gün oradan da ayrıldı. Aksaray'a geldi. Hacı Bayram'ın kalb-i atşanını ol rahîk-i mahdum olan enfâs-i kutsiyeleriyle sîrâb ile irşat ve hakikat sırlarının bir nişanesi olarak mahdum-i necipleri Yusûf-i Hakîki'yi Aksaray'da istihlâf edip diğer mahdumları Halil Taybi ile birrefeka haddan avdetinden de şimdi ziyaretgâhâ enam olan türbelerinin bulunduğu ve Darende'nin Eski Şehir Hıdır'ının came-i hadrâsına bürünmüş Hıdırlık Mahallesinde 815 hicrî yılında âlem-i cemale intikâl etti.

Ceddim Ebu Hamid'in bilinmezlik ününe nişan giydirmek isteyenler çok olmuştu. Lâkin o iz bırakmayan -Ebu Hamid'in- nihayet Zaviye'nin ücra köşesinde olduğu belirlendi.

O kâinatın kutbu devrinin en büyük müşdidinin, kendisini, Zaviye'nin yalnız, تنها köşesinde gizlilik penceresine (şöhretten kaçış hâli) çekmiş olduğu görüldü. O, "Gizli bir hazineydin, bilinmekliğimi istedim. Varlıkları yarattım." kudsi hadisinde ifade buyrulan hakikatler, aklın alamayacağı hikmetler ve manalar hazinesi onun talebelerinin, sezgileriyle orada bulundu. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) en büyük şefaata makamına, erişti. Şükreden oldu. Hâmid oldu. Asıl ününe, temiz ismine onun için HÂMİD, HAMİDEDDİN denildi.

O, Cenâb-ı Hakk'ın lütuf ve ihsanı ile tecelli eden gece kandili gibi ilâhi nur saçan, güç ve ışık veren yüzü, bu toprağın -bu beldenin- mütevazı değerini yüceltmış, bu toprakların onun kabri olmak şerefine nail olmuştur; onun mezarı ile şereflenmiştir.

O, Allah bilgisine ve ilâhî sırlarına, ait gizli ilmi öğrenme isteklisi olarak, Kayseri'den Şam'a, Şam'dan Tebriz'e, Tebriz'den de Aliy-yi Erdebili'nin huzurundan kâmil ve mükemmil bir şekilde, Hakikat-ı Muhammediyye'nin ilmine sahip olarak Bursa'ya dönmüşlerdi. Nurlu, aydınlık kalbinin içlerinde tevhid nurlarının doğduğu, Hakk'ın tecelli ettiği yer olan kalb; çok ferah ruhları, görünüşteki bilinen (belli) duygularımızla bilinmeyen ancak ruhlara ile meleklerle, cinlere

mahsus olan görünemeyen âlemin keşfiyle ilâhî tecellinin nurlarının doğuşuna şahit, sırları, aklın eremeyeceği, Allah'ın vasıflarının bilinmeyen, ruhani âlemle alâkalı gizliliklerinin bütün sırlarını öğrenerek, onlardan haberdar olarak en gizli sırlara vakıf olmuştu.

İşte bu hakikatlerle yüklü, bunları bütün yönleriyle, eksiksiz taşıyan "Ebu Hâmid" epeyce bir müddet Bursa'da kaldı. Şemseddinler (Emir Sultan ve Şeyhülislam Molla Fenari), Bedreddinler (Kızılca Bedreddin ve Karaca Bedreddin) onun güneş gibi parlak ve güzel yüzünden yayılan nurlardan aydınlanmış olup kutsal nurların ineceği yer olan kalb(leri) ilim irfan ile dolarak hissedar olmuşlardır. Bunların kalpleri de onun feyziyle dolarak nasiblenmişlerdir.

Bir gün oradan da ayrıldı. Aksaray'a geldi. Hacı Bayram'ın susamış kalbini o ilâhî aşk şarabı olan irşâd edici, uyarıcı kutsal duaları ve nefesleriyle susayan kalbini suya kanmış gibi tarikatı ve Allah yolunu göstermesi ve hakikat sırlarının, iç âleme ait gizli hakikatlerin bir alâmeti olarak soyu soppu temiz evlâdları Yusuf Hakiki'yi Aksaray'da yerine bırakıp diğer oğulları Halil Taybi'nin yol arkadaşılığıyla hacdan dönüşlerinde de şimdi halkın ziyaret ettiği yer olan türbelerinin bulunduğu ve Darende'nin Eskişehir Hıdır'ının yeşil elbisesine bürünmüş Hıdırlık Mahallesi'nde 815 Hicri yılında -milâdi 1412- Cenâb-ı Hakk'ın lütuf ve ihsanı ile tecelli âlemine göçtü.

ES-SEYYİD OSMAN HULÛSİ EFENDİ (K.S)

TAKDİM

Gülşenin Solmayan Gülü

Anadolu'yu manevî ışıklarıyla aydınlatan gönül erlerinin serdarlarından biri de, Somuncu Baba adıyla bilinen Şeyh Hâmid-i Veli Hazretleridir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v)'den süregelen necip bir silsilenin bu altın halkası, dünyaya geldiği Kayseri'den başlayarak uğradığı, ilim tahsil ettiği Şem ve Tebriz şehirleriyle, uzun bir müddet yaşadığı Bursa şehrimizi ve medfun bulunduğu Darende'mizi gönül nurlarıyla tenvir etmiştir.

Bursa'da pişirmiş olduğu somun ekmekleri mü'minlerin kalbine şifa, ruha safa vermiştir. Bursa Ulu Cami'nin ilk açılış hutbesinde Yıldırım Bayezid Han'ın iltifatıyla, Emir Sultan'ın işaretleriyle Fatıha suresini değişik tasavvufî yorumlarla izah

etmiştir. Zamanın Şeyhülislamı Molla Fenari'nin ufkunu açmış, ilim incilerini cemaatin gönül tarlasına ledünnî tohumlar olarak saçmıştır. Muhabbet halkasına katılan nice erler, eren olmuş, nice körler gören olmuştur. Hakikat-i Muhammediyenin sırlarını halkın anlayacağı lisan ile anlatmış, gizli hazineleri gönül alıp gönül vermek suretiyle aşk pazarında sevgi terazisiyle satmıştır. Kâmil ve mükemmil haliyle, daima veren eliyle, gerçekleri anlatan diliyle övülmüş ve "Hâmid Hamideddin" olan isminin sırları çevresini şule şule feyizlendirmiştir.

"Şöhret afettir" hakikatinden hareketle talebelerini de yanına alarak Bursa'nın daima yeşil ve huzurlu bir diyar olması yönünde dua ederek oradan ayrılmış, Aksaray'a doğ-

ru revan olmuştur. Hacı Bayram-ı Veli (k.s.)'yi irşad ederek Ankara'ya görevlendirmiş, oğlu Yusuf Hakiki Hazretlerini Aksaray'da bırakarak, diğer oğlu Halil Taybi Hazretleriyle kutsal beldelelere hac ziyaretinde bulunmuştur. Mekke ve Medine'yi huzur ile ziyaretin ardından Darende'yi kendine yurt olarak seçmiş ve ömrünün son demlerini burada geçirmiştir.

Hicri 815, miladi 1412 tarihinde Darende'nin Zaviye mahallesinde âlem-i cemale intikal etmiştir. Bugün yüzbinlerce insanın ziyaret ettiği Somuncu Baba / Şeyh Hamid-i Veli Külliyesi zarafetiyle, sadeliğiyle insanımızın kalbinde müstesna bir yer kazanmıştır.

Somuncu Baba Hazretleri bir dörtlüklerinde şöyle buyurlar:

*Diriyiz daim, ölmeyiz
Karanularda kalmayız
Çürüyüp toprak olmayız
Bize leyl ü nehar olmaz*

Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in "Ölmeden önce ölünüz." buyurmuş bu hadis-i şerifin sırrını bilen mutasavvıflar dünyada iken nefislerini öldürdükleri için, ölümü gerçek âleme göçüş ve vuslat olarak kabul ederler. Topluma hayat iksiri veren, canlılık katan, dinamizm katan yüce veliler, hayatı manevî renklerle donatır, insanların iç âlemlerini aydınlatırlar. Cehaletle savaşır, zulmet karanlıklarına iman ve irfan çerağı yakar, gönülleri pür nûr ederler. Onların zikirle hemhâl olmuş kalpleri, ibadetle yoğrulmuş bedenleri, toprağa emanettir. Toprak onları çürütmez. Kendi aydınlatıcı olanın, kendi güneş olanın güneşten etkilenmesi, gecenin karanlığına düşmesi elbette mümkün değildir. Zaman ve devran onlarla hareket eder, gece ve gündüz kavramları vuslat kavramının içinde erir. İşte böyle anlamak gerekir.

Somuncu Baba Hazretlerinin Darende'de bulunması, Darende için bölge için bir lütuf, bir ihsan-ı ilahîdir. Yerin şerefi oturanın şerefi ile dir. Bu toprakları şerefliendirenler de yüce neseb-i Rasulullah (s.a.v.)'a mensup olan zevatlarıdır. İlçemizi maneviyatı ile güzelleştiren yaşanılabilir hale getiren, Somuncu Baba'lar Hulûsi Efendi'lerdir. Bu zevat-ı kiram Darende'de olmasalardı Darende'nin diğer ilçelerden bir farkı olmazdı.

Aslında bu mekânı şerefliendirmiş, bu vadiye hayat vermiş, canlılık katmıştır. Manevî hayatıyetleri devam ettiği için, asırladır yüzbinlerce insan, onu ziyaret etmekte, adeta evlatlarında vücut bulmuş manevî şahsiyetiyle müşerref olmaktadır. Bu beldenin toprağı emanet edilene sahip çıkan sağlam bir imanı temsil ederken, her dem aydınlık saçan fikirleri bakınız, ülkemizin sınırlarını da aşarak dünyaya yayılmaktadır. İşte onların manevî hayatlarının devam ettiği için en büyük işareti bu faaliyetlerdir. Somuncu Baba'nın ismi unutulmamıştır, fikirleri unutulmamıştır, canlı olarak ismi de fikirleri de yaşamaktadır.

Somuncu Baba Hazretleri şiirinin devamındaki dörtlükte de âdeti Gül Medeniyeti'ne atıfta bulunarak şöyle buyurmaktadır:

*Bizim gülşendeki güller
Dururlar taze solmazlar
Hazan olup dökülmezler
Zemistan ü bahar olmaz*

Gül bizim anlayışımızda güzellikleri ifade eder. Bizim "Gül Medeniyeti" olarak inkişaf eden tasavvuf anlayışımız, gülün Hz. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in remzi olmasındandır. Gül, muhabbeti, Hak ile beraber olma halini, candan sevmeyi dillendirir. Edebiyatımızda ve tasavvuf muhitinde Hz. Peygamber (s.a.v.), gül olarak tasvir edilmiş, gül olarak anlatılmıştır.

Güzel koku, intişarını âlemlerin rahmet Peygamberi olan, iki cihan serveri Hz. Muhammed (s.a.v.) ile bulmuştur. Güzel kokulu çiçeklerin başında Gül gelir.

Gül rengi, şekli ve kokusu bakımından da çeşitli benzetmelere konu teşkil etmiştir. Bunun başında da her yönüyle Peygamberimize benzetilişi gelmektedir. Yunus Emre'nin;

*Çiçek eydür ey derviş
Gül Muhammed teridir*

mısralarındaki terennümü, Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Hazretleri Divanı'nda;

*Sen ki gülden bûyunu aldın meğer Peygamber'in,
Mazhar oldu ânın bu devlet-i uzmâ neden*

beyitlerinde bülbüle hitap ederken, gülün kokusunu Peygamberimizin terinden aldığını böylece değer kazanıp, yüceltiğini işaret buyurur. Halk arasında "Gül koklamak sevaptır." sözü de daha çok bu çiçeğin Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sembolü olmasından kaynaklanmaktadır.

Allahu Teâlâ, Rasûlullah Efendimiz (s.a.v.)'in hilkatini ve vücudunu güzel kokulu yaratmıştır. Peygamber Efendimiz bir şey sürmese dahi, vücutları misk ve amber gibi, gül gibi güzel kokardı. O kadar ki, mübarek elini, bir kimsenin eline veya elbisesine değdirse, o gün boyunca, güzel kokusu o elini sürdüğü şeyde duyulur ve koklanırdı. Peygamber Efendimizin âdeti idi. Bir çocuk gördüğü zaman onun başını mübarek elleri ile okşardı. Hangi çocuğun başını okşasa, o çocuğun yanına varanlar, güzel kokusundan anlardı ki, Rasûlullah Efendimiz o çocuğun başını okşamış.

Rasûlullah Efendimiz (s.a.v.) bir sokaktan geçtiği zaman; o gün boyunca oradan geçenler, Rasûlullah Efendimizin kokusunu alır ve o sokaktan geçtiğini anlardı.

Gülün Arapçası 'verd' kelimesiyle ifade edilir. Verd kelimesinin "vâv"ı Hz. Peygamber (s.a.v.)'in veliliğine, onun yolunu takip edenlerin gül kokulu insanların mütevazı olduğuna, ilahi emir karşısında boyun büktüğüne, teslimiyete ve rızaya işaret eder. "Rı" onun rauf ve rahim oluşuna, merhamet Peygamberi oluşuna ve Peygamberimizin izinden yürüyen ehl-i tasavvufun, muhabbete ram oluşuna, insanlığa bütün mahlûkata olan rahmet nazarlarına ve rayihalarının etrafa güzellikler saçtığına delalettir. "Dâl" harfi ise, davetçiliğe, doğruları yaymaya, dava adamı olmaya, manevî davayı omuzlanan büyüklerin Hakk için göstermiş oldukları saygıya, işaret eder.

Mutasavıflar, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e olan sevgi ve bağlılıklarını, sosyal hayatlarının içersisinde güle verdikleri ayrıcalıklı önemle de anlamlı kılmaya çalışırlar. Şöyle ki, tarikat kisvesi olan taçların tasarımı gül merkezli oluşturulmuştur. Âdeti Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayat tarzını, öğütlerini ve öğretisini başının tacı ettiğini ihsas ettirmektedir. Rivayet edilir ki, Hz. Ali (r.a.) son nefesini vermeden önce Hz. Selman (r.a.)'dan bir deste gül istemiştir. Selman bir deste gül getirmiş, Hz. Ali (r.a.) bunu koklamış ve teslim-i rûh etmiştir. Hayatını gülle geçirenin vuslatı da gülle olmuştur.

Peygamberimizi candan seven herkesin hayatının merkezinde daima gül bulunacaktır. İşte Somuncu Baba Hazretlerinin "Bizim gülşendeki güller dururlar taze solmazlar" ifadesi, o solmayan 'Gül ve Gönül Medeniyeti'nin bütün asırlar boyunca, kıyamete kadar İslâm'a ve insanlığa hizmeti temel düstur kabul ettiğine işarettir. Gül koklu Peygamberimizin neslinden olan Somuncu Baba Hazretleri, ömrünün son yıllarını Darende'de geçirmiş ve Darende'de ahirete irtihal etmiştir. Somuncu Baba Hazretleri gül kokulu Darende'de medfundur. Osmanlı padişahları tarafından verilen fermanlarda bile "Defin-i hâk-i itirânâk" olarak

kayıtlara geçmesi, gül kokulu, güzel kokulu topraklarda defnedildiğinin ifadesidir. Bu topraklar kokusunu ondan almış, onun neslinin imar ve ihyasıyla hayat bulmuş, 'Gül ve Gönül Medeniyeti' onun hizmet felsefesiyle şekillenmiştir.

Somuncu Baba Hazretleri şiiirin son dörtlüğünde ise şöyle buyurmaktadır:

*Bırak ey Hamida varı
Görsem desen sen ol yarı
Göricek ol tecellayı
Ondan özge kemal olmaz*

Bu son dörtlükte Hazret, dünyevî ve nefsî varlıkları bırakabilenlerin gönül sarayını inşa edebileceklerini, böylece yâre kavuşup, onun cemalini görebileceklerini söyler. Gönül ilahi tecelli yeridir. Önce rahmani tecelliler gönle düşer, böylece insan-ı kâmil ve sonrasında gönüller sultanı olunur.

Bu kutlu soydan gelen Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi (k.s) de ceddinin hizmet ve irşad yolunu takip etmiş, gönül-

leri imar etmiş, hizmetleriyle insanlığın gönül tahtında en müstesna yerini almıştır. Özüyle, sözüyle, şiiiriyle, mektubuyla, hitabetiyle her zaman yaratılmışın en şerefli olan insan üzerine eğilmiş, insan yetiştirmeye gönül kazanmaya çalışmıştır.

Milletimizin ve memleketimizin faydasına olan her işte en önde bulunmuş, hayrî hizmetlerle de halkın güvenini kazandığı gibi eğitim, sağlık ve kültürel alanlarda devletimizin yapması gereken işlerde de fevkalade yardımcı olmuştur.

1986 yılında kurduğu "Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı" vasıtasıyla idealleri gerçekleştirilmiş, istediği hizmetler yerli yerince halkımıza ulaştırılmıştır. Her gün çoğalan heyecan ve şevkle bu hizmetler artarak devam etmektedir.

Vakfımız'ın 30. hizmet yılını idrak ederken, kurulduğu günden bu yana bizleri destekleyen dostlarımızdan ahirete göçenleri rahmetle anıyor, Vakfımız'ın her türlü hizmetine koşan 'Vakıf Gönüllüleri'mizi muhabbetle selamlıyorum.

HAMİD HAMİDETTİN ATEŞ

Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı - Mütevelli Heyet Başkanı

ÖNSÖZ

Somuncu Baba'dan Günümüze İrşad ve Hizmet Kervanı

On birinci asırdan itibaren Orta Asya'nın çeşitli bölgelerinden göç eden ecdâdımız Anadolu'ya yerleştikleri zaman bu yeni vatanda sadece ziraatla uğraşmamıştır. Birkaç asır zarfında gittikçe artan göç dalgaları yanında yeni coğrafyada İslâmlaşma faaliyeti için de son derece gayret sarf etmişlerdir. Bir bakıma irşad ve hizmet kervanı diyebileceğimiz bu çalışmalarını yürütenlerin tarihimizdeki bazı âbide şahsiyetlerden ilhâm alan dervişler olduklarını görürüz. Doğudan gelen bu kolonizatör dervişlerin yaptıkları faaliyetler Anadolu'nun her bir şehrinde ayrı okullar halinde ortaya çıkmışlardır.¹

Anadolu'yu etkileyen bu önemli mutasavıflar ve onların tarikatlarının bazılarını şöyle zikredebiliriz: Ahmed Yesevî ve Yesevîlik, Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî ve Halvetiyye, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Mevlevîlik, Muhammed Bahâeddîn-i Nakşibendî ve Nakşibendîlik, Abdulkâdir-i Geylânî ve Kâdirîlik. Bu mutasavıflara baktığımızda tarih boyunca Anadolu'muzda Türkistan, Bakü, Belh ve Bağdat'tan gelen

ulemâ ve meşâyih'in etkilerinin daha ziyade olduğu dikkatimizi çekmektedir. Bunlardan Yesevîlik Hacı Bektaş-ı Velî ile yeni bir hüviyet kazanmış, Orta Anadolu'da önemli hizmetler görmüş ve Yeniçeri ocağında bile etkili olmuştur. Muhammed Bahâeddîn-i Erzincânî, Tâceddîn-i Kayserî, Habîb-i Karamânî ve Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî ile de Halvetîlik birçok önemli şehirlerde etkili olmuş, yeni tesis olunan bazı şubeler vasıtasıyla Anadolu, Rumeli ve Mısır'da hizmet ve irşad imkânı bulmuşlardır. Yine Yesevîliğin devamı niteliğinde olan ve 14. asırda Molla İlâhî ile gelen Nakşibendîlik de başta İstanbul olmak üzere birçok şehirde faaliyet göstermiştir. Mevlevîliğin hizmet alanı ise Mesnevî ve Mevlevîhânelerle Osmanlı'nın her yerinde ve özellikle elit kesimlerde taraftar bulmuştur.²

Biz bu yazımızda 14. asrın önemli mutasavıfı olan Somuncu Baba'yı ve onun devamında oluşan irşad ve hizmet kervanından bahsedeceğiz:

Somuncu Baba'nın Yetişmesi ve Hizmet Alanı

Asıl adı Hamid Hamideddin olan Somuncu Baba adıyla tanınan Şeyh Hamid-i Veli genel kanâate göre 1331'de Kayseri'nin Akçakaya köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Es-Seyyid Şemseddîn Musa da Türkistan'dan Kayseri'ye hicret etmiş ailelerdendir. Somuncu Baba, ilk tahsilini babasından ve zamanının Kayseri ulemâsından almıştır. Babasının Kutbeddîn-i Ebherî (ö.1225) tarafından kurulan Ebheriyye tarikatına mensup olduğu dikkate alınır ise daha çocukluk yıllarından itibaren tasawufî bir ortamda yetiştiği görülür.

Hamîdeddîn Efendi, Kayseri'den sonra, Bursa'ya gitmiş ve bir ara Şeyhülislam da olan Molla Fenârî ile burada tanışmış ve onunla birlikte müderrislik yapmıştır. Bir müddet Bursa'da kaldıktan sonra ilmini daha da geliştirmek maksadıyla Şam'a hareket etmiştir.

Şam'da önemli bir merkez olan Bâyezidiyye Dergâhı'nda bulunan Somuncu Baba, buradaki birçok meşâyih'in ve özellikle Şâdî-i Rûmî'nin sohbetinde bulunarak onların mânevî feyzinden istifâde etmiştir.

Somuncu Baba Şam'daki ilim ve irfân sohbetlerinden sonra Erdebil'e gitmiştir. Burada Safiyyüddîn-i Erdebilî'nin oğlu Hâce Alâeddîn'e intisap ederek kendilerinden tasavvufî seyr ü sülûkunu tamamlamıştır. 1392'de şeyhinin vefatı üzerine irşâd faaliyetinde bulunmak üzere Anadolu'ya dönmüş ve Bursa'ya yerleşmiştir.³

Hâmid-i Velî'nin Bursa'daki hayatının ikinci döneminde, önceleri kendini gizlediğini görüyoruz. Bu hususu Hasan Kâmil Yılmaz şöyle açıklamaktadır:

"Somuncu Baba'nın Bursa'daki ilk yılları onun mürşidi olduğu Halvetiyye tarikatının âdâbına ve sâhip bulunduğu melâmet meşrebine münâsip düşmektedir. Zirâ Bursa'ya

geldiğinde eskiden icrâ ettiği müderrislik mesleğini icrâ etmemiştir. Ancak zâhiren de bir iş yapmaktan kaçınmamıştır. Tek çâre olarak ümmî tavrı takınıp ekmekçilik yaparak geçinmeyi uygun görmüştür. Bilindiği gibi melâmet Hakk'a yakınlığını belli bir hâl ve kıyafetle teşhir etmeyi düşünmeyen, herkesle berâber ve herkes gibi işi gücü peşinde, ubûdiyet vazîfesini sessiz sedâsız yerine getirmekle meşgul olan, görünürde halkla ve gönülde ise Hak ile beraber olan ehlullâhın meşrebine denir."⁴

Hâmid-i Velî geçimini temin etmek maksadıyla burada kendi eliyle yapıp pişirdiği ekmekleri çarşı pazarda satan yaşlı bir zât olarak tanındığından kendisi "Somuncu Baba" ve "Ekmekçi Koca" olarak şöhret kazanmıştır.

Somuncu Baba'nın halk arasındaki bu mahviyeti Bursa Ulu Camii'nin açılışı sırasında sona ermiştir. Bilindiği gibi Yıldırım Bâyezid, Niğbolu Savaşı'ndan sonra şükrâne olarak Ulu Camii yaptırmıştı. Camiin açılışı padişâhın dâmadı olan Emîr Buhârî'nin tavsiyesi üzerine, o zamana kadar kendisini gizleyen Somuncu Baba tarafından yapılmıştır. Okuduğu hutbeyle maddî ve mânevî ilimlerdeki vukûfiyeti ortaya çıkan Somuncu Baba bu olaydan sonra Hacı Bayram-ı Veli'yle birlikte Bursa'yı terk ederek Hacca gitmiştir. Dönüşünde de önce Aksaray'a uğramış burada oğlu Yûsuf-ı Hakîkî'yi bırakarak, diğer oğlu Halil Taybî ile Darende'ye gitmiş ve burada 1412 yılında vefat etmiştir. Tarihî vesîkalarda Hamîd-i Velî'nin Darende'de medfûn bulunduğu ve burasının Zâviye Mahallesi olarak zikredildiği kaydedilmektedir.⁵

Buraya kadar anlattıklarımızda, Somuncu Baba'nın müderris olarak medresede, Ekmekçi olarak halkın hizmetinde, vâiz olarak câmide hizmet ettiğini; Emîr Buhârî ve hükümdârın sohbetinde bulunduğunu görüyoruz. Diğer taraftan maddî ve mânevî ilimlerde birçok kişi yetiştirmiş, bunlardan bazıları vasıtasıyla hizmetleri çok geniş alan-

lara yayılmıştır. Onun en önemli takipçisi Hacı Bayram-ı Velî'dir.

Hacı Bayram-ı Velî'nin menkabevî hayatı yanında, onun da şeyhi Somuncu Baba gibi müderrislik yaptığı, Ankara'da müridleriyle ziraat faaliyetinde bulunduğu, Edirne'de hükümdarla görüşüp burada va'z ettiği bilinmektedir. Ancak sonunda hükümdarın yanında kalmayıp tekrar Ankara'ya halkın arasına dönmüştür.

Hacı Bayram'dan sonra Akşemseddîn Hazretlerinin de, Fatih'in yanındaki mevkiini bırakıp Göynük'e gelmesi ve böylece halkın içinde Hak'la beraber olarak yaşamayı tercih etmesi aynı irşad ve hizmet anlayışının devamı niteliğindedir.

Somuncu Baba'nın etkilediği ve Bursa'da beraber buldukları bir başka şahsiyet de o sıralarda kadılık yapan Şemseddîn Molla Fenârî'dir. Molla Fenârî, Hâmid-i Velî'nin Ulu Cami açılışındaki Fâtihâ tefsirindeki kudretini görerek ona intisap etmiştir.

Somuncu Baba sadece bunlarla yetinmemiş, Kırk Hadis Şerhi, Zikir Risâlesi ve Duâ Mecmûası gibi eserler de vererek medresede yetiştirmiş olduğu öğrencilerinin, müntesiplerinin ve umum halkın ilim irfan ve kültürünün artması yolunda çaba göstermiştir.

"Ulu Camiin açılışında okuduğu hutbeyle maddî ve mânevî ilimlerdeki vukûfiyeti ortaya çıkan Somuncu Baba bu olaydan sonra Hacı Bayram-ı Velî'yle birlikte Bursa'yı terk ederek Hacca gitmiştir."

"Hamîdeddîn Efendi, Kayseri'den sonra, Bursa'ya gitmiş ve bir ara Şeyhülislam da olan Molla Fenârî ile burada tanışmış ve onunla birlikte müderrislik yapmıştır. Bir müddet Bursa'da kaldıktan sonra ilmini daha da geliştirmek maksadıyla Şam'a hareket etmiştir"

Somuncu Baba Hizmet Halkasının Bugünkü Durumu

Somuncu Baba ahfâdından gelen Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi'nin gerek kendi yaşadığı dönemde (1914-1990) ve gerekse kendisinden sonra yetiştirdiği talebeleri ve kurduğu vakıf vasıtasıyla aynı irşad ve hizmet halkasını devam ettirdiğini görüyoruz. Osman Hulûsi Efendi'nin mürşidi İhrâmızcâde İsmail Hakkı Toprak (1880-1969)'ın insanları irşad hizmetleri yanı sıra hayatı boyunca cami, okul, içme suyu ve köprü inşaa ve imârındaki faaliyetleri saymakla bitmez.⁶ Yine silsilenin ondan önceki meşâyihından Mustafa Takî (1873-1925) müderrisliği yanında, bir müddet Sivas milletvekilliği yapmış, Arapça ve Farsçayı ileri derecede bilen âlim ve şair bir mürşittir.⁷ "Melek Hâfız" diye bilinen Tokâdî Mustafa Hâkî (1855-1919) ise Mekke'de medfûn bulunan Dağistanlı Hamdi Efendi tarafından irşad vazifesiyle görevlendirilmiştir. 1908'den sonra Tokat mebusu olarak hizmet yaptığı sırada İstanbul Fatih'te Mustafa Efendi Dergâhı'nda ikamet etmişlerdir.⁸

Osman Hulûsi Efendi'nin Hizmet Alanları

Osman Hulûsi Efendi kendinden önceki meşâyihinin takip ettiği halkı irşad hizmetlerinin yanında cemiyetin her konuda ihtiyaç duyduğu maddî alanlardaki hizmetleri de ihmâl etmeyip çeşitli faaliyetler yapmayı gaye edinmiştir. 1986 yılında kurmuş olduğu Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı vasıtasıyla bu hizmetleri yapmaya başlamıştır. Onun bizzat yaptırdığı ve yapımına vesile olduğu okul, cami, kütüphane v.s. sayısı 13'tür. Bunların yanı sıra yapılmasını arzu ettiği, fakat ömrü vefâ etmediği için sonuçlandırılmadığı hizmetleri de kendinden sonra yerine geçen muhterem oğulları Hâmid Hamîdeddîn Efendi devam ettirmiş, birçokları da tamamlanarak hizmete açılmıştır. Bu çerçevede yine 200 Yataklı Darende Hulûsi Efendi Devlet Has-

tanesi'nin inşası başta olmak üzere bazı cami, türbe ve kütüphane gibi tarihi eserlerin restorasyonu, Tohma Kanyonu ve Gökpınar projelerinin uygulamaları bitirilmiştir.

Bazılarını zikrettiğimiz bu hizmetleri genel olarak şöyle sınıflandırabiliriz:

İmamet ve Hitabet Hizmetleri:

Hulûsi Efendi, babası Hatip Hasan Efendi'nin 25 Ocak 1945'te vefat etmesi üzerine onun yerine Şeyh Hamîd-i Velî Câmîinde imam ve hatiplik görevine başlamıştır. Sekiz sene fahrî olarak sürdürdükten sonra 1953 senesinde kadroya geçmiş ve 01.07.1987 tarihinde emekli oluncaya kadar bu görevi aralıksız devam ettirmiştir. Camide yaptığı va'zları ve hutbeleri kendisi hazırlamıştır. Çeşitli zamanlarda okuduğu hutbelerinden 150 adedi bir araya toplanarak meydana getirilen eser, günümüz alfabesine çevrilerek yayınlanmıştır.⁹

İrşad ve Tebliğ Hizmetleri:

Osman Hulûsi Efendi, sık sık babasını ziyarete gelen Sivaslı İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi'yi küçük yaşından itibaren tanımış, hizmetinde bulunmuş, daha sonra da kendisine intisap ederek gösterdiği usûl üzere seyr ü sülûkunu tamamlamıştır. Şeyhinin 2 Ağustos 1969'da vefat etmesi üzerine onun halifesi olmuştur. İmamlık vazifesiyle cemaate va'z ettiği gibi irşad hizmetiyle görevli olduktan sonra da ziyaretlerle ve çeşitli sohbetleriyle müntesiplerini irşad etmiştir. Bunun yanında yazmış olduğu mektuplarıyla da onlara nasihatlerde bulunmuş ve çeşitli sorularını cevaplayarak mânevî terbiyelerini takip etmiştir. Yazmış oldukları mektupları da ayrıca basılmış bulunmaktadır.¹⁰

Maârif ve Kültür Hizmetleri

Osman Hulûsi Efendi, Darende'nin içinde, civar köy ve ilçelerde birçok ilkokul, ortaokul, lise, fakülte ve Kur'ân

kursu binalarının yapılması için dernekler kurulmasına önderlik etmiş, toplanan yardımlarla bu öğretim kurumlarının hizmete açılmasını sağlamıştır. Bunların dışında hayatı boyunca cami, minare, medrese, bedesten, çeşme, kütüphane, türbe vs. gibi tarih ve kültür bakımından önemli olan eserlerin tamir ve bakımı için gayret sarf etmiştir. Bunlardan birçoğu sağlıklı bitirilmiş, proje safhasında kalan bazı eserler de vefatından sora kendisinin kurduğu vakıf tarafından ikmâl edilmiştir.

Osman Hulûsi Efendi bunların yanında hayatı boyunca Darende ve çevresinde bulunan elyazma ve matbu kitapları toplamış, içinde binlerce elyazması eserin yer aldığı iki kütüphane meydana getirmiştir. Bunun yanında çok değerli birçok kültür eşyalarını, arşiv belgelerini, Darende tarihî vesikasındaki niteliğindeki ve tarihi şahsiyetlere ait fotoğrafları toplamış, bunların sergilendiği bir de müze oluşmasını sağlamıştır.

Sosyal Dayanışma ve Yardım Hizmetleri:

Osman Hulûsi Efendi bir şiirinde şöyle demektedir:

*Garazsız hem ivazsız hizmet et her canlıya
Kimsesizin düşkünün ayağı ol eli ol*

*Güneş gibi şefkatli yer gibi tevâzulu
Su gibi sehâvetli merhametle dolu ol¹¹*

Bu beyitlerde ifade edilen tavsiyeleri Hulûsi Efendi önce kendi nefsinde tatbik etmiş ve bunları gerçekleştirmek için nerede ihtiyaç sahibi bir öğrenci, âile, hasta ve fakir görse onlara ulaşmak için gayret sarfetmiş, onların ihtiyaçlarını gidermek için müesseseler kurulmasını arzu etmiştir.

Orta ve Yükseköğretim için modern yurtlar yaparak öğrencilerin daha rahat ortamlarda okumalarını temin etmiş,

başarılı ve muhtaç olanlara burslar vermiş, Ramazan ayında ihtiyaç sahiplerine aynî ve nakdî yardımlar dağıtmış ve Kurban münasebetiyle de yurt işi ve dışında binlerce Kurban organizesi yaparak nice fakirleri sevindirmiştir.

Yayın Faaliyetleri

Başta Somuncu Baba ve oğlu Yusuf-ı Hakîkî olmak üzere bu yolun devamında Hacı Bayram-ı Velî, Eşrefoğlu Rûmî, Akşemseddîn v.b bazı şeyhlerin manzum ve mensur irili ufaklı eserler verdiği bilinmektedir. Osman Hulûsi Efendi de bu vâdîde yürümüş, manzum ve mensur eserler ortaya koymuştur. Bu eserlerden bazıları önceleri Somuncu Baba Araştırma ve Kültür Merkezi, Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı ve daha sonra da Nasihat yayınları tarafından yayınlanmaktadır. Bunların yanı sıra Somuncu Baba Dergisi, ekindeki aile ve çocuk dergisiyle her yaşta insanımızın kültür ve irfan hayatına katkıda bulunmaktadır.

Osman Hulûsi Efendi'nin sağlığında kendisinin ve vefâtından sonra oğlu Hâmid Hamîdettîn Efendi'nin başkanlığını yaptığı Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı'nın hizmetlerini böyle kısa bir yazıyla tanıtmak mümkün değildir. Bu konudaki yeterli bilgi ancak ortaya konulan eserleri yerinde görerek veya yazılan eserlere müracaat edilerek elde edilebilir.¹²

Darende'deki Somuncu Baba zâviyesinin tarih boyunca nice velilerin yatağı; gönüllere ferahlık veren feyz ve rahmet bucağı olduğunu; rûhî sıkıntılarla ve gamla gelenlerin tabîî ve mânevî feyizler alarak zevk ve sürûr elde ederek döndük-

lerini; ilim ve hikmet kaynağı olduğunu ifade eden Osman Hulûsi Efendi'nin şu şiiri bunları çok güzel özetlemektedir:

*Somuncu Baba ocağıdır Zâviyem
Yüce velîler yatağıdır Zâviyem*

*Gönüllere hep ferahlık bahşeder
Feyz ü rahmet bucağıdır Zâviyem*

*Tâceddîn Velî Hazretlerinin
Kurulmuş bir otağıdır Zâviyem*

*Gamlı gelen neşelenip şâd gider
Zevk ü sürûr kaynağıdır Zâviyem*

*Ol güzeli ancak bilenler bilir
Darende'nin yüz ağıdır Zâviyem*

*Perde-i gaybı bilenler söylemiş
İlim hikmet menbaıdır Zâviyem*

*Bunda huzur bunda sürûr bunda nûr
Hep güzeller oymağıdır Zâviyem¹³*

Darende'de günümüze kadar devam eden Somuncu Baba Hazretleri'nin temiz silsilesinin evlatları, onun insana hizmet anlayışını en bariz bir şekilde canlı tutmaktadırlar. Bu vesile ile "Somuncu Baba ve Nesebi Âlisi" hakkında geniş çalışması olan Prof. Dr. Ahmet Akgündüz Bey'e ve bu tür ilmi eserler meydana getirilmesini sağlayan Vakıf Mütevelli Heyet Başkanı H. Hamidettin Ateş Efendi'ye teşekkür ederim.

PROF. DR. MEHMET AKKUŞ

ŞEYH HAMİD-İ VELİ

Somuncu Baba

HAYATI, NESEB-İ ÂLİSİ VE KÜLLİYESİ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

صومونوزی بابا خاندان کلبه شی

“Şeyh Hamid-i Veli” Somuncu Baba

Somuncu Baba namı ile meşhur Şeyh Hamid-i Veli'den günümüze ulaşmış bu bereketli silsilesi, Darendede sadece dini geleneği sürdürmekle kalmıyor, aynı zamanda kasabalı için bir varoluş miti olarak fonksiyon gösteriyor; süreklilik ve köklülük duygularını pekiştiriyor.¹⁴

Somuncu Baba veya asıl adı ile Şeyh Hamid-i Veli Hazretleri, Yıldırım Bâyezid devrinin Horasan erenlerinden ve asırlarca Anadolu'da manevî nüfuzu devam eden Hacı Bayram Veli'nin reisliğindeki Bayramiyye Tarikatı'nın ve yine bir başka tarikat kolu olan Halvetiyye ve Celvetiyye'nin manevi bir revidir.

Doğumu, Ailesi, Nesli ve İlk Yılları

Prof. Dr. Ahmed AKGÜNDÜZ, Doç Dr. Said ÖZTÜRK, Yaşar BAŞ
Darende Tarihi, Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002.

Ailesi

Somuncu Baba'nın yaşadığı dönemlerde Dârü'l-Cihâd olarak bilinen Anadolu'ya, Türkistan ve Mâverâünnehir bölgesinden Horasan Erenleri diyebileceğimiz Ahîler, Yesevî Dervişleri ve Alperenler de denilen Babaîler, koşup gelmekte ve Anadolu'yu maddî fetihden ewel manen feth etmekteydiler. İşte bu fetih ailelerinden biri de Somuncu Baba'nın ailesidir. O dönemde Horasan'da ve dolayısıyla Anadolu'da yaygın olan Ebheriyye Tarikatı'na bağlı olan bu aile, manevi fetih için geldikleri Anadolu'nun karakol şehirlerinden biri olan Kayseri'ye yerleşmiştir. Babasının adı, Şeyh Şemseddin Musa El-Kayserî'dir. Annesinin kim olduğu ise, yine bilinmiyor. Aslen Türkistân'lı olduğu belirtilen Somuncu Baba'nın babası Musa Efendi'nin Kayseri'ye ne zaman geldiği de, tam olarak belli değildir. Dedesinin adının ise, Abdullah olduğu söylenmektedir; ancak temel kaynaklarda bu hususda herhangi bir bilgi yoktur.¹⁵

Doğumu

Kayseri'de dünyaya gelmiştir.¹⁷ Doğduğu köyün, Akçakaya köyü olduğu tahmin edilmektedir.¹⁸ Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen Somuncu Baba'nın, 730/1331 yılında doğduğu tahmin olunmaktadır. Zira yine elimizde kesin bir bilgi olmamakla birlikte, Somuncu Baba'nın 815/1412 tarihinde 80 yaşını müte-câviz bir pîr-i fânî olarak vefât ettiği nazara alınırsa, bu sonuç ortaya çıkar.¹⁹

Baba Yusuf Hakikî, Hakikinâme adlı eserinde babası Şeyh Hamid'in tarikat silsilesini sıralarken;

*Hem zi ecdâd-ı men zi Şemsüddin
İzz-i din şems-i din şeh-i fadlâ
Kutb-i âlem zi Şeyh Hâmid bûd
Hırka-i in izz-i din-i Yusuf râ¹⁶*

demesi, dedelerinden birinin hem şeyh ve hem de adının Şemsüddin olduğunu ifade etmektedir ki, bu dedesi Musa da olabilir. Diğer taraftan Şeyh Hamid'in babası Musa'nın Baba Musa diye anıldığını ve torunu Baba Yusuf'un sağlığında vefât ettiğini de, yine onun vefâtı üzerine Baba Yusuf tarafından kaleme alınan mersiyyeden anlıyoruz.

Adı ve Künyesi

Somuncu Baba'nın asıl adı Şeyh Hamid ve Şeyh Hamîdüddîn olarak zikredilmektedir. Ebû Hamid künyesi de kendisine aittir. Belgelerin bir kısmında Şeyh Hamid-i Veli ve bir kısmında da Şeyh Hamîdüddin-i Veli şeklinde geçmektedir.²⁰ Ancak ister tabakât kitaplarında ve isterse belgelerde geçen Hamid-i Kayserî, Ebu Hamid-i Veli, Şeyh Hamid-i Veli, Hamid-i Aksarayî, Hamîdüddin Kayserî, Hamîdüddin Aksarayî, Hamîdüddin bin Musa, Ebu Hamid Aksarayî, Şeyh Hamid bin Musa, Şeyh Hamîd, Somuncu Baba, Somuncu Koca ve Etmekçi Koca isimleri Somuncu Baba'ya aittir.²¹

Abdurrahman-ı Erzincânî İle Olan Münâsebeti

Şeyh Abdurrahman-ı Erzincânî Hazretleri, Yıldırım Bâyezid devri meşâyihındandır. Timur'un istilâsıyla Batı'ya doğru yani Amasya, Tokat ve Çankırı taraflarına gelir. Aslında Halvetiyye tarikatının silsilesinde yer alan önemli halkalardan Şeyh Safiyyüddin Erdebilî'nin halifelerinden iken Diyâr-ı Rum'a yani Anadolu'ya gelip Amasya yakınlarında karar eylediği ve ekseriyâ dağların tepelerinde ve tepelerin zirvelerinde sâkin olmayı tercih ettiği kaynaklarda zikredilmektedir.²²

Her ne kadar, Şeyh Abdurrahman-ı Erzincânî ile Somuncu Baba arasındaki akrabalık münâsebetlerini teyit edecek elimizde ciddi bir vesika bulunmasa da, bu iki büyük şahsiyet arasında sıhrî münâsebetin var olduğunu gösteren rivâyetler ve bu rivâyetleri teyid eden bazı ilmî emâreler mevcuttur. Somuncu Baba Şeyh Hamid-i Veli'nin Şeyh Abdurrahman-ı Erzincânî'nin kızı Necmiye Sultan ile evlendiği ve dolayısıyla bu iki büyük veli arasında bir sıhriyet bağı kurulduğu söylenmektedir.²³

Arşiv vesikaları, Şeyh Abdurrahman Erzincânî'nin, evlâd-ı Resûl yani sâdâttan olduğunu da ifade etmektedir. Bu zatın Halid bin Velid neslinden olduğunu söylemesi tarzındaki rivâyetin kaynağı tesbit edilememiştir.²⁴ Her ne kadar, kızı Necmiye Sultan ile nerede ve ne zaman Somuncu Baba'nın evlendiğinin isbatlan-

ması şimdilik mümkün görünmüyorsa da, ilk kaynaklar, Somuncu Baba'nın Seyyid vasfını zikretmemesine rağmen, neslinden gelen insanların sonraları Seyyid olarak anılmaları, bu Zat ile olan sıhriyet bağından da olabilir.²⁵

Bütün bu kayıtlardan ve belgelerden anlıyoruz ki, Şeyh Abdurrahman Erzincânî Hazretleri, Somuncu Baba'nın şeyhinin dedesi olan Safiyyüddin İshak Erdebilî'nin halifesidir. Ovacık'a bağlı Uluvıran köyünde ve Darende'nin içinde yer alan Beğ Mescidi mahallesinde evlatları ve torunları vardır. Evlatları ve dolayısıyla kendisi, evlâd-ı Resûldür yani Seyyidler zümresindedir. Bu sebeple, Osmanlı Devleti, diğer Seyyidler zümresine yaptığı gibi, bunları da bir çok vergiden mu'âf tutmuştur. 893 değil 793 tarihinde ve hatta daha evvel vefât etmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

Bütün bu sebeplerle, Somuncu Baba'nın Bursa'ya gitmeden evvel ve hatta Erdebil'e varmadan önce, bu zatın kızı olduğu sadece söylenen Necmiye Sultan ile evlenmesi mümkündür. Somuncu Baba ile Şeyh Abdurrahman arasında, şeyhleri itibariyle manevî bir bağ bulunduğu kesindir. Zira birinin şeyhi Safiyyüddin Erdebilî'dir; diğerinki ise bunun torunudur. Her ikisinin de aynı dönemlerde Darende'de bulunduğu kesindir. Arşiv belgeleri bunu göstermektedir.²⁶

Tahsili ve Tasavvufî Faaliyetleri

Prof. Dr. Ahmed AKGÜNDÜZ, Doç Dr. Said ÖZTÜRK, Yaşar BAŞ
Darende Tarihi, Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002.

Tahsili ve Tarikata İntisâbı

Somuncu Baba, ilk tahsilini ve tarikat neşesini, babası Şemseddin Musa'dan almıştır. Babasından tarikat neşvesi alan Somuncu Baba, aynı zamanda ciddi bir ilim talebesi idi. Tahsilini Kayseri ulemâsı yanında sürdüren Şeyh Hamid, kendi devrinde meşhur olan müderrislerden okumuş, devam edile gelen medrese ilimlerini tamamlamıştır. Hatta Bursa'ya geldiğinde Dâvud-ı Kayserî (751/1349)'nin talebesi olan Molla Fenârî (834/1430) ile hemen buluşup dost olmasına bakılırsa, Şeyh Hamid'in Dâvûd Kayserî'den de ders aldığı söylenebilir.²⁷ Babasının vefâtından sonra da muhtelif memleketlere seyâhatte bulundu.

Zâhirî ilimleri tekmil ettikten ve bunlarla huzûr-ı kalb ve kanâat-ı fikriyyeyi tam temin edemedikten sonra, Dimaşk'a gitti. Şam'da bulunan Bâyezidiyye Dergâhı (Hângâh-ı Bâyezidiyye)'nda tarikat pîrleriyle sohbetlere katıldı; bir kısım meşâyihla görüştü ve tarikatın bir kısım merhalelerini de burada kat' etti. Bir kısım kaynaklar, Onun burada tekmîl-i tarikat eylediğini kaydetmektedirler.²⁸ Burada uzun süren bir tefekkür ve te'emmül hayatından sonra, Şark âleminin en işlek

bir köprüsü mesâbesinde bulunan Şam'a gidip gelen âlim ve fâzıllardan, o zamanda ulûm-ı bâtın itibariyle en büyük makamda kimin bulunduğunu sorup durmaktaydı. Senelerce devam eden bu araştırmalardan sonra, Şeyh Hamid'e Erdebil'deki şeyhini haber verdiler.²⁹ Şeyh Hamid'in tarikat hilâfeti ve irşâd vazifesini kimden aldığı hususunda birbirine zıtlık teşkil etmeyen görüşler bulunmaktadır:

Birinci görüş, Somuncu Baba, Şeyh Safiyyüddin'in torunu ve Sadreddin'in oğlu Şeyh Hâce Alâaddin Ali Erdebilî'ye intisâb etmiştir.³⁰

İkinci görüş, Somuncu Baba, Hâce Alâaddin'in oğlu ve Şeyh Şah diye bilinen İbrahim Erdebilî'ye intisâb etmiştir.³¹

Üçüncü görüş ise, çok az kaynaklarda yer almasına rağmen, tarihen ve mantıken en makul olanıdır ki, Somuncu Baba'nın mürşidinin Safiyyüddin'in küçük oğlu Şeyh Sadreddin Musa Erdebilî (794/1392) olma ihtimâlidir.³²

Bursa, Aksaray ve Darende'de Faaliyetleri

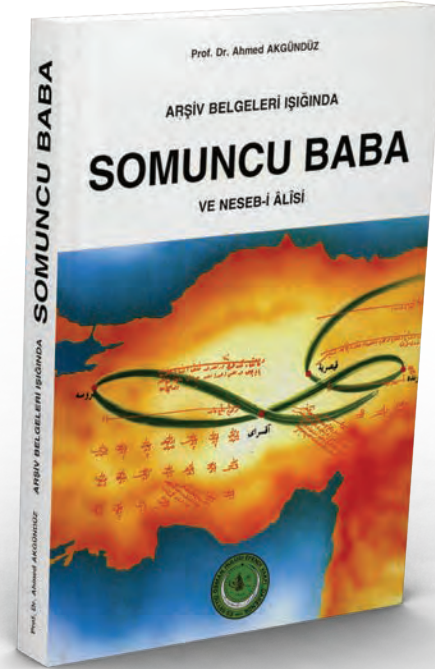
Somuncu Baba'nın, 794/1392 senesinde vefât eden Sadreddin Erdebilî'den irşâd vazifesini aldıktan sonra Anadolu'ya döndüğü ve ewelâ bir süre Kayseri ve Darende'de ikâmet ettiği, oradan da Aksaray yoluyla Bursa'ya gittiği, kaynaklar zikretmese de, hayatına ait bilgilerden anlaşılmaktadır.

Bütün kaynakların, Somuncu Baba'nın Erdebil'den döndükden sonra Bursa'ya gelişine kadar ki hayat devresini geçıştirmelerinden ve Anadolu'daki hayatına Bursa ile başlamalarından dolayı ayrıntılı bilgi sâhibi değiliz. Kanaatimize göre, Somuncu Baba, irşâd vazifesini aldıktan sonra, Darende, Kayseri ve hatta Aksaray yoluyla Bursa'ya gelmişlerdir. Nitekim eksik bir bilgiyle de olsa, Şeyh Hamid'in 751/1350 tarihinde Aksaray'a geldiği, burada sekiz yıl kaldıktan sonra 760/1358 yılında Bursa'ya ulaştığı, ciddi bir kaynağa dayanmayan son dönem kaynaklarından birinde kaydedilmektedir.³³

Burada şunu da belirtelim ki, Somuncu Baba'nın oğlu Baba Yusuf, onun Erdebil'den veya Bursa'dan tekrar Aksaray'a dönüşünden sonra bir şiir kaleme almıştır. Bu şiirin, Somuncu Baba'nın Erdebil seyahatinden sonra kaleme alınmış olduğu ihtimâli daha kuvvetlidir. Ayrıca kendisinin uzun zamandan beri Babası ile görüşmediğini de bu şiirinden anlıyoruz. Belki de, Bursa'ya giderken de oğlunu götürmemiş olabilir.³⁴

Bursa'daki Hayatı

Zâhirî ve bâtinî ilimleri tamamlayıp kutbıyyet makamına yükselen Somuncu Baba, ikâmet mahalli olarak, o zamanlarda Osmanlı Devleti'nin makarrı saltanatı olan Bursa'yı ihtiyâr eylemişti. Bursa'ya geldiğinde henüz Ulu Cami yeni inşâ edilmeye başlanmıştı.³⁵

Bursa'daki İlk Yılları ve Somunculuğu

Somuncu Baba'nın Bursa'daki ilk yılları, onun mürşidi olduğu Halvetiyye Tarikatı'nın âdâbına ve sâhip bulunduğu melâmet meşrebine münâsib düşmektedir. Zira Bursa'ya geldiğinde eskiden icrâ ettiği müderislik mesleğini devam ettirmemiştir. Ancak zâhiren de bir iş yapmaktan kaçınmamıştır. Tek çâre olarak ümmî tavrı takınıp ekmekçilik yaparak geçinmeyi uygun görmüştür. Bilindiği gibi melâmet, Hakk'a yakınlığını, belli bir hal ve kıyâfetle teşhîr etmeyi düşünmeyen, herkesle beraber ve herkes gibi işi gücü peşinde, ubûdiyet vazifesini sessiz sedâsız yerine getirmekle meşgul olan, görünürde halkla ve gönülde ise Hakk ile beraber olan ehlullahın meşrebine denir. Bu meşrebe göre, "*Ne ticâret, alış-veriş ve ne de dünyevî her hangi bir iş, kendilerini Allah'ı zikretmekten alıkoyamayan insanlar*"³⁶, bu manada ehlullah sayılırlar. Bu bir cihette, sahâbe mesleği de sayılır.³⁷

Zamanının manevî mutasarrıfı kabul edilen Somuncu Baba, gizlenmek ve görünmemek için, sâhibi olduğu bir merkebi ile dağdan odun getirir; geceleri hamur yoğurur; ekmek pişirir ve ertesi sabah da ken-

di fırınında pişirdiği ekmekleri halka satardı. Pişirdiği ekmekleri çarşı pazar gezdirip satarken "*somunlar, mü'minler...*" diye çağırması da çok dikkat-âver bir meseledir. Pişirdiği ekmeği müminlere arz etmesinin sebebi, bu çeşit ehlullahın güzel şeylerinin müminlere nasip olması sırrıdır. Nitekim hadis-i şerifde de "ta'âmını sadece müttakîler yesin" buyrulmuştur ki, aynı sırra işaret edilmektedir. Manen ve maddeten lezzetli olan ekmeği, Somuncu Baba'daki melâmet neşvesinin halk arasında ona karşı sıcak bir sevgi ve hürmet hâlesi de meydana getirmesiyle, Bursa halkı ve esnâfı tarafından kapışılır olmuştur. Halbuki Somuncu Baba'nın fırıncılıktan maksadı, para kazanmak değil, kendi manevî makamını gizleyerek onlara yaklaşmak ve örnek davranışlarıyla onları manen terbiye eylemekti. Kendisinin kutb-ı zaman olduğunu halk bilmiyordu işte bu yüzden Şeyh Hamid, Somuncu Baba, Etmekçi Koca veya Somuncu Koca gibi adlarla anılır olmuştu.³⁸

Bursa'da Molla Fenârî mahallesindeki fırınları, hâlâ mevcuttur; halkın ziyâretgâhıdır; yakın zamanlara kadar ekmek pişirdiği kürekleri dahi muhâfaza ediliyordu.³⁹

Emîr Sultan ile Münâsebeti ve Ulu Cami'nin Açılışında İrâd Ettiği Hutbe

Emir Sultan, Şeyh Şemseddin Muhammed bin Ali El-Hüseyinî'dir ki, Emîr Sultan diye de bilinmektedir. 770/1368 tarihinde Buhara'da doğmuş, daha sonra hacca giderken Bağdad'a uğramış ve buradan sonra da Anadolu'ya ve Bursa'ya gelmiştir. Bursa'da 833/1429 tarihinde vefât eden bu büyük zat seyyid ve şerifdir. Vefâtında vasiyeti gereği Hacı Bayram cenaze namazını kıldırmıştır. Emir Buhari, Yıldırım Bâyezid'in kızı Hunda Sultan ile evlenmiştir.

Bursa'nın manevî hâmîsi sayılan Emir Buhari'nin türbesi, halkın önemli bir ziyâretgâhıdır. Yıldırım'ın İstanbul'u muhâsarası sırasında Emir Buhari de 500 derviş ile beraber refâkatinde bulunmuş ve bu muhâsarada hazır bulunan Bizanslı Kananos, yazdığı bir tarihte, Emir Buhari'yi Emir Sultan şeklinde tavsif etmiştir.⁴⁰ İşte aslında zamanın kutbu ve görünürde ise bir fırıncı olan Somuncu Baba'nın hakiki halini ilk defa anlayan ve onun feyzinden istifâde etmeye çalışan maneviyât büyüğü, Emir Sultan olmuştur. Emir Buhari'nin kendisi de, Kübraviyye tarîkatının Nûr-bahşiyye kolundandır.

Yıldırım Bâyezid, 798/1396 tarihinde kazandığı Niğbolu zaferine bir şükür nişânesi olarak Bursa'da Ulu

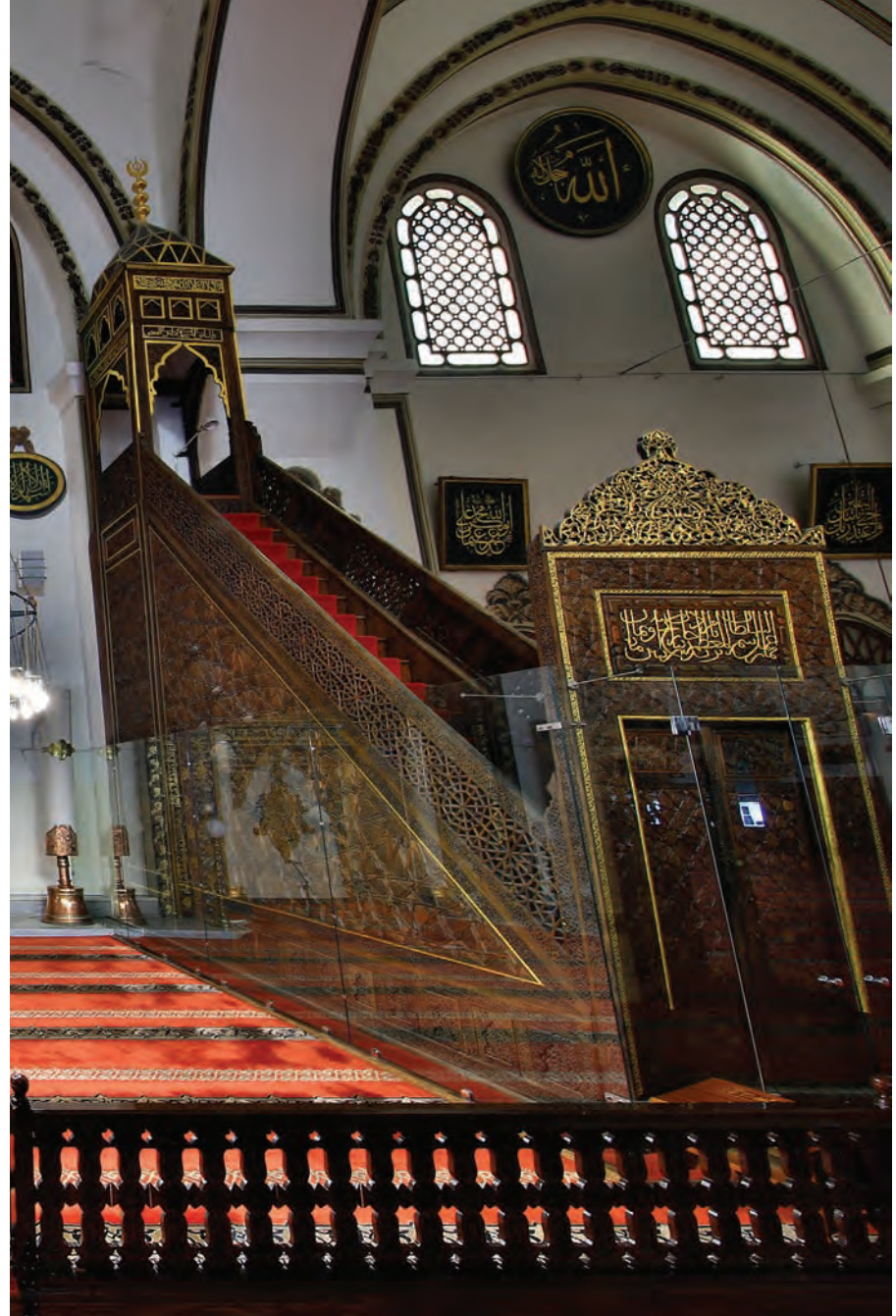
Cami'nin inşâsını başlatmıştı. Ulu Cami'nin inşâatı, 1399 yılında tamamlanınca açılış merâsiminin Cuma günü yapılmasına karar verilmişti. Sultan Bâyezid, o gün, Cuma namazında hitâbet ve imâmetin ve namazdan sonraki va'zın teberrüken damadı Emir Buhari tarafından yapılmasını arzu etmişti. Bu isteğe hayır cevabını veren Emir Buhari; *"Bu beldede yani Bursa'da benden daha âlim kimseler vardır ve kutb-ı zaman burada iken bana va'z vermek düşmez. Bu şeref, halkın Etmekçi Koca dedikleri Şeyh Hâmid'e aittir"* cevabı üzerine padişah hemen teklifi Somuncu Baba'ya iletir. Somuncu Baba, sırrının fâş olduğunun farkındadır ve nitekim bu hissiyâtını, Emir Sultan'a söylediği şu cümleyle ifâde eder: *"Hay Emir Hay! Niçin bizi fâş ettin?"*.

Çevreden gelen büyük âlimlerin ve meşâyihın da bulunduğu büyük bir cemâate önce imamlık ve hatiplik yapan Somuncu Baba, namazdan sonraki va'zını da Fâtiha Sûresinin tefsirine tahsis etmişti. Bu va'zında Fâtiha Sûresini yedi ayrı makamda tefsir etmesi ve bu sûrenin tefsirinde zamanımızdaki bazı ulemânın müşkülleri vardır diyerek Molla Fenârî'nin gerçekten mevcut olan müşküllerini de halletmesi, Cami'deki hem ulemâ, hem meşâyih ve hem de avâm-ı nâs arasında hayret ve takdire sebep olmuştur.⁴¹

Somuncu Baba'nın Ulu Cami'deki bu va'zı sırrını fâş etmiş; korktuğu başına gelerek birden şöret oluvermiştir. Halkın ziyâde tazim ve ikrâmlarından rahatsız olan Şeyh Hamid, mürîdi Hacı Bayram Veli ile birlikte Bursa'dan ayrılmış ve gözlerden kaybolmuştur. Daha sonra beraber Hacca gittikleri ve oradan da Aksaray'a geldikten sonra burada ihtifâ eylediği yani gizlenip kaybolduğu, tabakât kitaplarının verdiği bilgiler arasındadır.

Oğlu Yusuf Baba'nın "Tercî" der Medhi Sultânü'l-Meşâyih Hazret-i Şeyh Hamid-i Veli-Kaddesellâhu Sırrahû-" başlığı altında yazdığı Medhiyye'den bazı beyitler

*Ey taht-ı velâyet şeh-i sultân-ı meşâyih
Ey çarh-ı sa'âdet meh-i ey can-ı meşâyih
Fermân-ı dih iklîm kerâmât u velâyet
Sultân-ı selâtîn şeh-i devrân-ı meşâyih
Sen devletile ereli bu âleme oldı
Örtülmüş iken zâhir üş erkân-ı meşâyih
Urdun hele sen hikmet ile top-ı sa'âdet
Asrunda senün idi çü meydân-ı meşâyih
Senden nazar erende durur hem yine irşâd
Benün deyici çün velî kanı meşâyih
Yârabbî meşâyih yüzi suyu hakkı vergil
Biçare Hakiki'ye sen imân-ı meşâyih.⁴²*

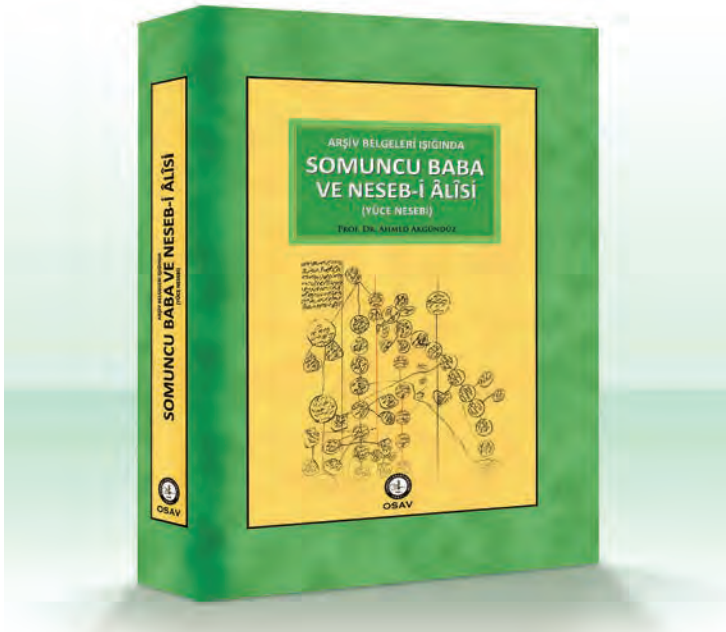

Tarikat ve Zikir Âdâbı

Somuncu Baba, XV. asır sonlarında Anadolu'nun maddi ve manevî imârında manen vazife almış büyük Horasan erenlerinden biridir. O'nun tarikatı babası vasıtasıyla aldığı Ebheriyye, Şam'daki Bâyezidiyye Dergâhı'ndan aldığı Bistâmiyye ve Erdebil meşâyih-ları vasıtasıyla aldığı Halvetiyye veya Şeyh Safiyyüddin'e nispetle Safeviyye tarikatlarından oluşan Mecma'ut-Turuk görünümündedir.⁴³

Kısaca Mecma'ut-turuk olan Şeyh Hamid'in tarikat âdâbı, ezkâr ve evrâdı üzerinde kısaca duralım. Somuncu Baba'nın tarikat ve zikir âdâbını Türkçe'ye de tercüme edilmiş bulunan Zikir Risâlesi'nden özetleyeceğiz.

Zikir ve Zikrin Âdâbı

Somuncu Baba'nın ifadesiyle; "Bizim seyr ü sülûkumuz ve tarikatımızda "Lâ ilâhe illallah"ı gizli âşikâr, farzlardan, nafilelerden, sünnetlerden ve sair ibâdetlerden sonra, hazaarda seferde, gece-gündüz, tek başına ve insanlar içinde zikretmek esastır. Gerçek şu ki: bu yol, en sahih ve Allah'a en yakın yoldur". Zikrin şartları ve edeblerini şöyle özetleyebiliriz;

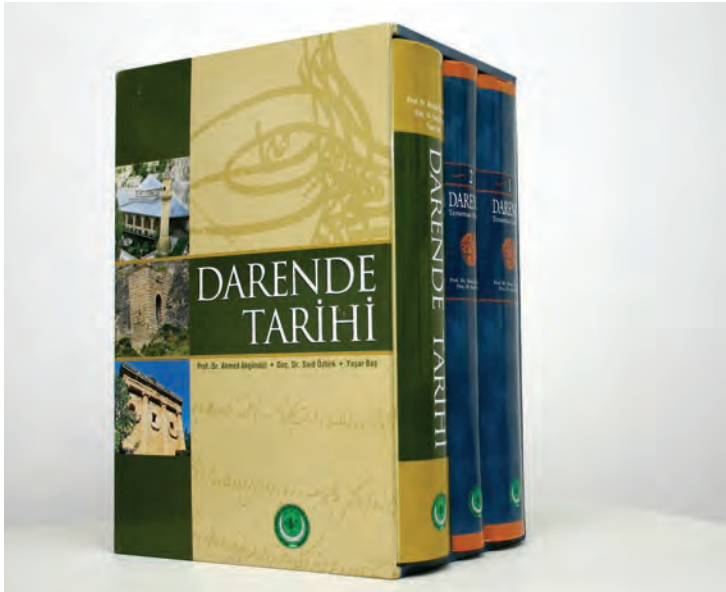
1. Bütün ma'siyetlere ve hatalara tevbe etmek. Bu da ya doğrudan Allah ile kul arasında olur veyahut da müttakî bir Şeyh'den tevbe alır.
2. Zikir esnâsında meleklerin ve sâlih cinlerin hazır bulunabilmesi için gusletmek, abdest almak, elbiselerini temiz tutmak ve güzel koku sürünmek.
3. Zikirden evvel üç defa salât ü selâm getirmek ve duayı (özel dua) okumak:
4. Şeyhin hayalini karşısında tasavvur etmek.
5. Zikir esnasında kalb ile dilin bir olması yani ihlas ile zikir edilmesi de şarttır.
6. Zikir halindeki hareket hali de önemlidir. Zikir ya vezinli olarak yapılır ya da vezinsiz yapılır.
7. Mürid, zikir meclislerinden asla uzak kalmamalıdır. Zira bereket ve rahmet, cemâ'at iledir.

Müridlerin Evrâdı ve Tavsiyeleri

Tarikat mesleğine devam etmek isteyenlerin ri'âyet etmeleri gereken evrâdlarını açıklamaktadır. Evrâddan önce zikrettiği tavsiyeleri şunlardır;

Gizli âşikâr her yerde Allah'dan korksunlar. Az yesinler, az konuşsunlar, az uyusunlar, avâmın içerisine az karışsunlar. Bütün ma'siyet ve kötülüklerden uzak dursunlar. Şehvî arzulardan kaçsunlar. İnsanlardan ümid beklemesinler. Mezmûm sıfatları terk etsinler, memdûh sıfatlarla süslensinler. Şiir ve şarkı dinlemesinler. Cemâ'atten kopmasınlar. Açlarından ölseler bile, şüpheli şeyleri yemesinler.

Evrâdları da şunlardır;

1. **Namazlar;** Bütün sünnet namazlara devam edilmeli. Sabahın iki rek'at sünneti; iki rek'at işrâk namazı; altı rek'at duhâ namazı; öğleden önce dört rek'at sünnet; sonra yine dört rek'at sünnet namazı; ikindiden önce dört rek'at; akşamdan sonra iki rek'at; ondan sonra altı rek'at evvâbîn namazı; bundan sonra da, ya yatsıdan evvel ya da sonra olmak üzere on iki rek'at namaz yani dört evvelki sünnet dört sonraki ve vitirden sonra da iki rek'at namaz. Bu son namazın birinci rek'atında Zilzâl Sûresi ve ikinci rek'atında da El-Kâfirûn Sûresi okunur. Her Cuma, gece 12 rek'at teheccüd ve gündüz veya gece tesbih namazı. Kazaya kalan namazlarını hatırladığı an kaza eder.
2. **Oruçlar;** Pazartesi, Perşembe günleri; Hicrî ayların 14, 15 ve 16. günleri; Şewal orucu 6 gün; Zilhicce orucu 10 gün; Muharrem 10 gün. En azı bunlardır ve en çoğu da savm-i Davud'dur.
3. **Kur'ân Okuma;** Her gün sabah 100 ayet ve Yasin Sûresi okunmalı. Her gece de Secde, Yasin, Duhân, Vâkı'a ve Tebâreke Sûrelerini okumalıdır.
4. **Tesbîhât**
5. **Gece Evradı**

Ezkâr ve Du'aları

Somuncu Baba'ya göre, en faziletli dualar, Allah ve Resûlünün bize öğrettiği dualardır. Bunlar da Kur'ân ve sahih hadislerde geçmektedir. Burada *Silâh'ul-Mürîdîn* adı altındaki bir risâlesinde bu duaları topladığını ve daha fazla dua okumak isteyenlerin meşâyih'in dualarını okuması gerektiğini ifade eder.⁴⁴ Bu bahsedilen Risâle, bu zamana kadar bilinmiyordu ve hâlâ da bir nüshası bulunmuş değildir. Ancak bu risâlenin muhtevâsı, Ahmed Gümüşhânevî Hazretleri'nin *Mecmû'at'ül-Ahzâb* adını verdiği üç ciltlik kitabının Şâzeli cildinde, "Hâzâ Hizb'uş-şeyh Hamîd El-Ârif-Kaddesellâhu sırrahû ve nefe'anâ bihi-" başlığı altında tam olarak kaydedilmiştir.⁴⁵

Tâc-Hırka Giyme ve Manası

Somuncu Baba, Zikir risâlesinin son bölümünde, Baba Yusuf Hakikî'nin bahsettiği tâc ve hırka meselesini de ele almıştır.

Tâc, cennet tacına işarettir. Resulüllah, "Tâc, Allah katından indirilmiştir" buyurarak bu sırra işâret eylemiştir. Her tac, O'nun tâcına uzanır. Her kim, mürşidinin, halifenin veya salih bir kimsenin elinden tâc giyerse, o tâc kıyâmet günü, sâhibinin başında nur olur. Asl olan, tâcın, Allah'ın kudretinin timsâli olmasıdır. Tâc giyen nefsi öldürür. Nefsi öldüren de veli ve sâdık olur. Kötü söyleyene kötü söylemez; eziyet edene eziyet etmez.

Hırka ise, Rasûlullah'ın ve diğer enbiyânın hırkalarına işârettir. Hırka giyen, bütün mahlûkatı kendisine kardeş edinmiş olur.

Tâc ve hırka, onları giyenin cüz'ü olurlar.⁴⁶

Talebeleri ve Halifeleri

Somuncu Baba'nın yazılı eserlerinden ziyâde, geride bıraktığı canlı eserleri yani her biri birer maneviyât eri olan talebeleri ve halifeleri, Anadolu'nun her tarafına damgalarını vurmuşlardır. Talebe ve müridlerinden bazılarını kısaca ve Somuncu Baba ile olan münâsebetleriyle birlikte tanıtalım.⁴⁷

Prof. Dr. Ahmed AĞGÜNDÜZ, Doç Dr. Said ÖZTÜRK, Yaşar BAŞ
Darende Tarihi, Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002.
Ahmet Akgündüz, *Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba ve Neseb-i Âlîsi (Yüce Nesebi),*
Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, Pasifik Ofset, İstanbul, 2009.

Hacı Bayram Veli

Somuncu Baba'nın bırakmış olduğu canlı eserlerin başında Anadolu'nun Ankara, Edirne ve benzeri birçok yerinde maneviyât âbideleri terk etmiş olan Hacı Bayram Veli gelmektedir. 753 veya 758/1356 tarihinde Ankara'nın Solfasıl (Zül-fadl) köyünde dünyaya gelmiştir. Asıl adı Numan'dır.

Birçok kaynak, Müderris Numan'ın Bursa'da Somuncu Baba ile münâsebet kurduğunu kaydederlerse de, bu münâsebetin daha eskilere yani Kayseri ve hatta zikredilmese de Darende'ye dayandığını söylemek de mümkündür. Ashâb-ı tarikattan güvenilir şahsiyetlerin naklettiğine göre, Şeyh Hamid Hazretleri, Şeyh Şücâ'uddin Karamanî'ye⁴⁸ şöyle talimât vermiştir: "*Engüri'de (Ankara'da) Hacı Bayram adlı⁴⁹ bir müderris vardır. Onu davet eyle, gelsin.*" Ankara'ya giderek Müderris Numan'ı Şeyh Hamid adına davet eden Şücâ'uddin,

Müderris Numan davete icâbet edince beraber Kayseri'ye gelirler.⁵⁰ Şeyh Hamid ile olan bu ilk görüşmesi bir bayram gününe rastladığı için, mürşidi ona "Bayram" diye hitâb eder ve böylece Müderris Numan, bütün Anadolu'yu maneviyâtı ile ayakta tutan Bayram Veli'ye inkılâb eder.⁵¹

Hacı Bayram Veli, tam on yıl Şeyh Hamid'in manevî sohbetlerinden istifâde eder. Aynî'nin ifadesiyle, Hacı Bayram'ın bu güne kadar devam eden tarikat-ı mahsûsası, Şeyh Hamid nezdinde hizmet, sohbet, murâkabe ve tâ'atle geçen on senelik mücâhedesinin kıymetli bir neticesidir.⁵²

Somuncu Baba'nın Hacı Bayram Veli ile olan münâsebetleri ve buna taalluk eden bazı meseleler, XVI. asırda kaleme alınmış olan *Mir'atü'l-'İşk* adlı eserde ele alınmıştır.⁵³

Molla Şemseddin Fenârî ile Olan Münâsebetleri

Şemseddin Muhammed Bin Hamza El-Fenârî, 1350 yılında Bursa'nın Fener köyünde dünyaya gelmiş ve yine Bursa'da 1430 tarihinde irtihâl etmiş büyük bir Osmanlı allâmesidir. Tahsilini, Mısır'ın büyük âlimleri yanında tamamlamıştır. Bursa'ya dönüşünde, hem Manastır Medresesi'ne müderris ve hem de Bursa mahkemesine kâdî olarak tayin olunmuştur. Daha sonra II. Murad Hüdâvendigâr tarafından Osmanlı Devleti'nin ilk Şeyhülislamlığı makamına getirilmiştir. Molla Fenârî diye meşhurdur.⁵⁴

Molla Fenârî'nin Somuncu Baba ile olan ilk münâsebeti, Şeyh Hamid'in Ulu Cami'deki Fâtiha Sûresinin tefsirinden sonra başlar. Namazdan sonra izdihâm içinde evine dönen Şeyh Hamid'in evine, va'zının tesiri altında kalan Molla Fenârî de gelir. Yanında medresedeki müderrislik maaşından topladığı 5.000 akçeyi de beraber getirir. "Helâl malımdır" diyerek Somuncu Baba'ya takdim etmek ister. Somuncu Baba ise, "Çünkü helâl olduğunda şüphemiz yoktur. İçinden bir akçe verin de, merkebimize taze ot getürsünler." der. Verilen akçe ile biraz taze ot satın alarak merkebin önüne korlar. Merkebe bir süre kokladıktan sonra otun üzerine bevl eyler. Bunun üzerine Somuncu Baba, "Bu zamana kadar merkebiz şüpheli gördüğümüz nesneyi yememiştir" deyince, Molla Fenârî, ona bi'at ederek duasını alır.⁵⁵ Molla Fenârî'nin mürşidi artık Somuncu Baba'dır ve ondan ma'ârif-i Rabbâniyyeyi öğrenmiştir.⁵⁶

Diğer Talebeleri

Somuncu Baba'nın daha başka halifeleri de vardır. Bunlar arasında Şeyh Şücâ'uddin-i Karamanî⁵⁷, Larendeli Şeyh Muzafferüddin, Akşemseddin, Karşemseddin, Muslihuddin-i Karamanî, Ârif-i Billâh Ömer Dede⁵⁸ ve Akbedreddin ile oğlu Baba Yusuf Hakikî'yi sayabiliriz. Bunların bir kısmı, sonradan Hacı Bayram Veli'ye intisâb etseler de, ilk feyizlerini Somuncu Baba'dan almışlardır.⁵⁹

Eserleri

Somuncu Baba, zâhirî ve bâtinî ilimlerdeki derin bilgisine rağmen, çok az eser vermiş veya çok az eseri bize ulaşmış bir allâmedir. Onun fazla eser vermiş olmaması, daha evvel işâret ettiğimiz melâmet meşrebinden de kaynaklanmış olabilir. Nitekim onun yanında yetişmiş bulunan ve halifesi olan Hacı Bayram Veli de, müderris olmasına rağmen eser yazmamış ve hatta Muhammediyye müellifi halifesi Yazıcıoğlu, eserini kendisine takdim ettiğinde, "Mehmet, bununla uğraşacağına bir gönül hakketseydin; bir gönle girip onun terbiyesiyle meşgul olsaydın, daha iyi olmaz mıydı?" diyerek kendi düşüncesini de dile getirmiştir⁶⁰. Bu zikredilen hakikata rağmen, Somuncu Baba'nın bize kadar ulaşan Şerh-i Hadis-i Erba'în, *Zikir Risalesi*, *Silâhu'l-Mürîdîn* ve *Kâşifu'l-Estar an Vechi'l-Esrar* eserleri mevcuttur.⁶¹

Vefâtı ve Kabri

Somuncu Baba, halvetî tarikatına mensub ve melâmî neşvesine sâhib büyük bir veli olduğundan dolayı, hayatı gibi vefâtı ve kabri de, mesleğine uygun bir şekilde daimâ bir sır olarak kalmıştır. Bu yüzden olmalıdır ki, Somuncu Baba ile alakalı tartışmaların en önemli odak noktasını onun vefâtı ve kabri ile oğulları ve torunları meselesi teşkil etmiştir.

Vefât Tarihi

Somuncu Baba'nın vefât tarihi hakkında, eski kaynaklarda açık bir bilgi mevcut değildir. Meselâ Taşköprüzâde ve Molla Câmi irtihâl tarihini zikretmemektedirler. Yeni ve asrımızdaki kaynaklar arasında ise, neredeyse ittifâk hâsıl olmuş bulunmaktadır ki, bu da 815/1412 yılıdır. Hatta Tâc-ı Ârifin terkîbinin intikâl tarihleri olan 815'e işâret ettiği, kaynaklarda zikredilmektedir.⁶² Bu tarihi, sıhhati hakkında şüpheler bulunan, Aksaray ve Darende'deki kitâbeler de desteklemektedir. Ancak, bu tarihi destekleyen eski kaynak bulunmadığı gibi, hiç bir arşiv belgesi de yoktur. O halde, Somuncu Baba'nın bu tarihler civârında vefât ettiği kesindir. Ancak yılı ve ayı hakkında kesin konuşmak, ilmen mümkün değildir. Bu konunun, kabrinin yeri konusuyla da alakası mevcuttur.

Vefât Ettiği Yer ve Kabri Hakkındaki Görüşler

Somuncu Baba'nın vefât ettiği yer ve kabrinin bulunduğu belde hakkında araştırmacılar ihtilaf halindedirler.

1. Bir kısım araştırmacılara ve tabakât kitaplarının ekseriyetine göre, Somuncu Baba, Hacı Bayram Veli ile birlikte Aksaray'a gelmiş ve burada vefât etmiştir. Şu anda kabri Aksaray'dadır.
2. Bir kısım araştırmacılara göre ise, Somuncu Baba Aksaray'dan Darende'ye gelmiştir.

Ancak bütün arşiv belgeleri ve Darende'deki torunlarının elinde bulunan vesîkaların, istisnâsız tamamı, Şeyh Hamid-i Veli'den ve bununla alakalı meselelerden bahsederken, "*Darende'de defîn-i hâk-ı 'itirnâk olan...*" veya "*Darende'de medfûn olan...*" tabirini kullanmaktadırlar ki, birinci ifâdenin manası, "*Darende'de misk ü anber gibi kokan toprakda defnedilmiş bulunan*" manasını ifade etmektedir.⁶³

Bu ifâdeleri taşıyan belgelerin içinde, Padişah fermânları, Divân-ı Hümayûn'dan geçen ve bir kurul tarafından hazırlanan hükümler ve mahkeme hüccet ve i'lâmları bulunmaktadır. Bu tür belgeler, Hicrî 1170 tarihine kadar gitmektedir. Kanunî ve hatta bir cihette Yavuz ve II. Bâyezid devrine kadar uzanan ve Şer'îye Mahkemeleri'nde şer'î delil olarak kabul edilen Tapu-Tahrir Defterleri kayıtları ise, açıkça, Şeyh Hamid'in halvethane ve zâviyesinin Darende'de bulunduğunu göstermektedir.

Somuncu Baba'nın vefâtı üzerine oğlu Baba Yusuf'un bir mersiye kaleme almış olması ve mersiyesinde onun gurbette iken vefât ettiğini iş'âr eden ifadeler kullanmasıdır ki, bu da bizim kanaatimizi teyid eden bir delildir.⁶⁴

Bütün arşiv vesikalarında Somuncu Baba'nın Darende'de medfûn bulunduğu ısrarla ifade edilmektedir. Tapu-Tahrir defterlerindeki kayıtlarda da, mevcut vakıflar, doğrudan Şeyh Hamid'e isnâd edilmektedir. Buna karşılık, Aksaray'daki kayıtlardan sadece birisinde burada medfûn bulunduğu kaydedilmekte ve diğerlerinde tamamen oğlu Baba Yusuf Hakikî'den bahsedilmektedir. Bu durum, Aksaray'daki Somuncu Baba kolunu inkâr manasına gelmeyeceğinden, Somuncu Baba'nın büyük bir ihtimâlle Darende'de medfûn olduğunu söylemek mümkündür ve arşiv belgeleri de ekseriyetle bunu ifade etmektedir.

3. Bu arada bir kısım kaynakların ve mahallî şahıslarla şifâhî tarihçilerin, Gebze'de de Şeyh Hamid'e ait bir türbe bulunduğunu kaydetmeleri, bu zata manevî riyâsetinden dolayı, Anadolu'nun her bölgesinin sahip çıkma duygusundan kaynaklandığını ifade edelim.⁶⁵

Bu konuda daha geniş açıklama *Somuncu Baba ve Neseb-i Âlîsi* adlı eserde yer almaktadır.⁶⁶

Aile Şeceresi

Darende'de ve Aksaray'daki Somuncu Baba neslin-den geldiklerine dair bir şüphe kalmayan ailelerin ellerinde Somuncu Baba'nın neseb şeceresini, babası Musa Kayserî'den daha öteye götürecek resmî bir belge mevcut değildir. Her iki kolun da günümüze kadar geldiğini ve doğru şeceresini, Osmanlı Arşivleri'nden bulma imkânına sahip olduysak da, Somuncu Baba'dan önceki şecere ile alakalı ciddî bir belgeye rastlayamadık. Konu ile ilgili iki hususa işaret etmek istiyoruz:

Birincisi: Somuncu Baba adlı eserde ve ailenin şifâhi olarak verdiği bilgilerde, Şemseddin Musa'dan Seyyid Osman Hulûsi Efendi'ye kadar olan silsilenin İstanbul Nekâbet Dâiresi'nde mahfûz bulunan Şeyh Hamid-i Velî'ye ait şecerede mevcut olduğu yazılıdır. Ancak biz, araştırmalarımızda, bu şecerenin diğer arşiv bilgileriyle doğrulanmasının mümkün olduğunu gördüsek de, böyle bir şecereye rastlayamadık. Belki Nekâbet Dâiresi'ndeki şecere ve kayıtlardan, Osmanlı Arşivi ve diğer arşivlerdeki kayıtlar kastedilmiş olabilir.

İkincisi: Ailenin son temsilcilerinden Darende'li Seyyid Osman Hulûsi Efendi, Somuncu Baba'nın Hz. Peygamber'e kadar varan bir şeceresini manzûm halde vermektedir. Divan'ın mukaddemesinde neşredilen bu şecerenin Somuncu Baba'nın babasından önceki kısmını, vesikalarla teyid etmek imkânına sâhip değiliz. Zira vesikalar ve ilk dönem kaynakları, Somuncu Baba'nın seyyidliği konusunda bir şey söylememektedirler.

Hulûsi Efendi'nin Divan'ında neşredilen manzûm ve kendine ait şecereye göre, Somuncu Baba'nın babasından itibaren yukarıya doğru nesli şöyle devam etmektedir:

Somuncu Baba ve Darende'deki kolu ile ilgili olarak İstanbul'daki Meşihat Arşivi'ni ve diğer ilgili illere ait Şer'îye Sicilleri'nde yapılan araştırmada; Meşihat Arşivi'nde yer alan ve Osmanlı Devleti toprakları üzerinde yaşayan seyyidler teker teker kaydeden Nakîbü'l-Eşrâflık ile alakalı belgelerde ve defterlerde, Şeyh Hamid ve evlâdlarının kayıtlarına rastlayamadık. Her ne kadar Şeyh Abdurrahman-ı Erzincânî Hazretleri ile olan sıhrîyet bağı hasebiyle Darende kolunun Seyyid olmaları kuvvetle muhtemel ise de, ilgili kayda biz ulaşamadık.⁶⁸

Tekrar ifade edelim ki, Somuncu Baba'nın seyyid olduğu ve bu şekilde Hz. Musa Kâzım'a kadar uzanan şeceresi bulunduğu, başka kaynaklarca tasdik veya tekzib edilmemektedir. Diğer önemli bir husus da, ilk tapu-tahrir kayıtlarında Somuncu Baba evlâdına sâdât kaydı düşülmemiştir. Sonraki evlâd ve ahfadı ise, belgelerde bazan seyyid unvânıyla anılmıştır. Ancak Somuncu Baba'dan günümüze kadar gelen silsile, bütün ayrıntılarıyla arşiv vesikaları ile desteklenmektedir.

Somuncu Baba'nın çocukları ile alakalı bilgiler de, ihtilafli ve tartışmalıdır. Bu nokta-i nazardan meselelerin üzerinde belgelerle durulması gerekir. Tabakât kitaplarının çoğunluğu tek bir çocuğundan bahsetmektedirler ki, o da Baba Yusuf Hakikî'dir.⁶⁹ Somuncu Baba'nın ikinci ve küçük oğlu olduğu söylenen ise, Tabakât kitaplarından sadece Darende Tarihi'nde bahsi geçen ve ancak bunun nesli ve torunları hakkında Tapu-Tahrir defterlerinde inkâr edilemeyecek derecede kayıtlar bulunan Halil Taybî'dir.⁷⁰ Ancak biz bunun, Halil Baba diye bilinen zat olduğunu ve Baba Yusuf'dan daha ewel vefât ettiğini belirtelim.⁷¹

HAZRETİ
MUHAMMED
MUSTAFA
(S.A.V)

HZ. ALİ (R.A)
HZ. FATİMATÜZ-
ZEHRA
(R.AH)

ES-SEYYİD HZ. HÜSEYN-İ MÜCTEBA (R.A)

ES-SEYYİD ZEYNEL ABİDİN (K.S)

ES-SEYYİD MUHAMMED BAKİR (K.S)

ES-SEYYİD CAFER-İ SADİK (K.S)

ES-SEYYİD ALİ ABBAS (K.S)

ES-SEYYİD İBRAHİM (K.S)

ES-SEYYİD İMAM-I MUSA-İ SANİ (K.S)

ES-SEYYİD HASAN HÜSEYİN (K.S)

ES-SEYYİD AHMED HORASANÎ (K.S)

ES-SEYYİD SÜLEYMAN ISFAHANÎ

ES-SEYYİD SÜLEYMAN BUHARÎ (K.S)

ES-SEYYİD ABDULLAH (K.S)

ES-SEYYİD MUHAMMED (K.S)

ES-SEYYİD MUHAMMED KERHÎ (K.S)

ES-SEYYİD OSMAN RUMÎ (K.S)

ES-SEYYİD MUHAMMED EFENDİ (K.S)

ES-SEYYİD HASAN EFENDİ (K.S)

ES-SEYYİD SÜLEYMAN HALVETİ (K.S)

ES-SEYYİD İBRAHİM BASRAVÎ (K.S)

ES-SEYYİD HASAN RUMÎ (K.S)

ES-SEYYİD MUSA ŞEMSEDDİN (K.S)

"ES-SEYYİD
ŞEYH HAMİD-İ VELİ"
SOMUNCU
BABA

Aile
Şeceresi

Darendede Kolu

Somuncu Baba'nın neseb-i âlîsinin önemli bir kolunun Darendede'nde bulunduğu ve günümüze kadar da geldiği, artık inkâr edilemeyecek kadar açık bir realitedir. Arşiv belgeleri, çok açık bir şekilde bunu isbât etmektedir. Ancak Darendede'deki Somuncu Baba kolunun gerçek şeceresi nedir? Ve Somuncu Baba'nın evlât ve torunları, hangi neseb zinciri ile günümüze kadar gelmişlerdir? İşte bu soruların cevâbının arşiv belgeleri ışığında verilebilmesi için, konuyla ilgili belge ve bilgilerin değerlendirilmesi yapılmalıdır.

Somuncu Baba'nın Darendede kolu üzerinde, tabakât kitaplarında ve hatta tarih eserlerinde ciddi bir bilgi bulunmadığından ve maalesef tarihçilerimiz sadece kendilerinden önceki bilgileri olduğu gibi aktarma alışkanlığından hâlâ kurtulamadığından, bu yüce neseb ile alakalı araştırmalar, sathî kalmaya mahkûm olmuştur. Bu sebeple konuyla ilgili arşiv belgelerini ayrı ayrı değerlendireceğiz.

Evela bu kol ile alakalı mevcut şecere ve bilgileri nakledelim.

Birincisi; Seyyid Osman Hulusî Ateş ailesi elinde bulunan ve aslının İstanbul'daki Nekâbet Dâiresi kayıtları arasında olduğu iddia olunan şeceredir.

İkincisi; Somuncu Baba'nın Darendede Koluna ait bir diğer şecere de, Zaîmoğlu ailesinin elindeki şeceredir.

Üçüncüsü: Hanefi Hoca'nın Darendede Tarihi'nde verdiği bilgilerdir. Hanefi Hoca; "Şeyh Hamid-i Velî'nin neslinden Darendede'de birçok ulemâ, meşâyih ve vüzerâ yetişmiştir. Oğlu Halil Taybî Hazretleri'nin dört oğlu olmuştur: *Seyyid Ahmed, Mehmed Sâlim, Şeyh Mustafa ve Şeyh Abdullah Karabaşî*'dir. Darendede'de Şeyh Hamid-i Velî Hazretlerinin nesli dört kola ayrılmıştır; Şeyhli, Zaîmli, Paşalı, Ebiller.⁷²

Dördüncüsü: Baba Yusuf Hakikî de, Hakikinâme adlı eserinde Halil Baba'dan bahsetmektedir ve bundan anlaşıldığına göre, Halil Taybî diye bilinen zat kuvvetli bir ihtimalle budur ve bilinenin aksine Baba Yusuf'dan evvel vefât etmiştir. Zira vefâtından sonra Baba Yusuf, "Mersiyye-i Halil Baba" başlığı altında bir mersiye yazmıştır.⁷³

Aile
Şeceresi

ﷺ
HAZRETİ
MUHAMMED
MUSTAFA
(S.A.V)

1

ﷺ
HZ. ALİ (R.A)
HZ. FATİMATÜZ-
ZEHRA
(R.AH)

2

3 ES-SEYYİD HZ. HÜSEYN-İ MÜCTEBA (R.A)

4 ES-SEYYİD ZEYNEL ABİDİN (K.S)

5 ES-SEYYİD MUHAMMED BAKİR (K.S)

6 ES-SEYYİD CAFER-İ SADİK (K.S)

7 ES-SEYYİD ALİ ABBAS (K.S)

8 ES-SEYYİD İBRAHİM (K.S)

9 ES-SEYYİD İMAM-I MUSA-İ SANİ (K.S)

10 ES-SEYYİD HASAN HÜSEYİN (K.S)

11 ES-SEYYİD AHMED HORASANÎ (K.S)

12 ES-SEYYİD SÜLEYMAN ISFAHANÎ

13 ES-SEYYİD SÜLEYMAN BUHARÎ (K.S)

14 ES-SEYYİD ABDULLAH (K.S)

15 ES-SEYYİD MUHAMMED (K.S)

16 ES-SEYYİD MUHAMMED KERHÎ (K.S)

17 ES-SEYYİD OSMAN RUMÎ (K.S)

18 ES-SEYYİD MUHAMMED EFENDİ (K.S)

19 ES-SEYYİD HASAN EFENDİ (K.S)

20 ES-SEYYİD SÜLEYMAN HALVETİ (K.S)

21 ES-SEYYİD İBRAHİM BASRAVÎ (K.S)

22 ES-SEYYİD HASAN RUMÎ (K.S)

23 ES-SEYYİD MUSA ŞEMSEDDİN (K.S)

24
"ES-SEYYİD
ŞEYH HAMİD-İ VELİ"
SOMUNCU
BABA

25 ES-SEYYİD HALİL TAYBİ (K.S)

26 ES-SEYYİD AHMED-İ VELİ (K.S)

27 ES-SEYYİD SARI MUHAMMED EFENDİ (K.S)

28 ES-SEYYİD PİR MUHAMMED EFENDİ (K.S)

29 ES-SEYYİD HACI HÜSEYİN EFENDİ (K.S)

30 ES-SEYYİD KARABAŞ HASAN EFENDİ (K.S)

31 ES-SEYYİD ALİ EFENDİ (K.S)

32 ES-SEYYİD MEHMED EMİN EFENDİ (K.S)

AHİ ÖMER
EFENDİ

33 ES-SEYYİD GÜL MUHAMMED ALİ
LÜTFULLAH EFENDİ (K.S)

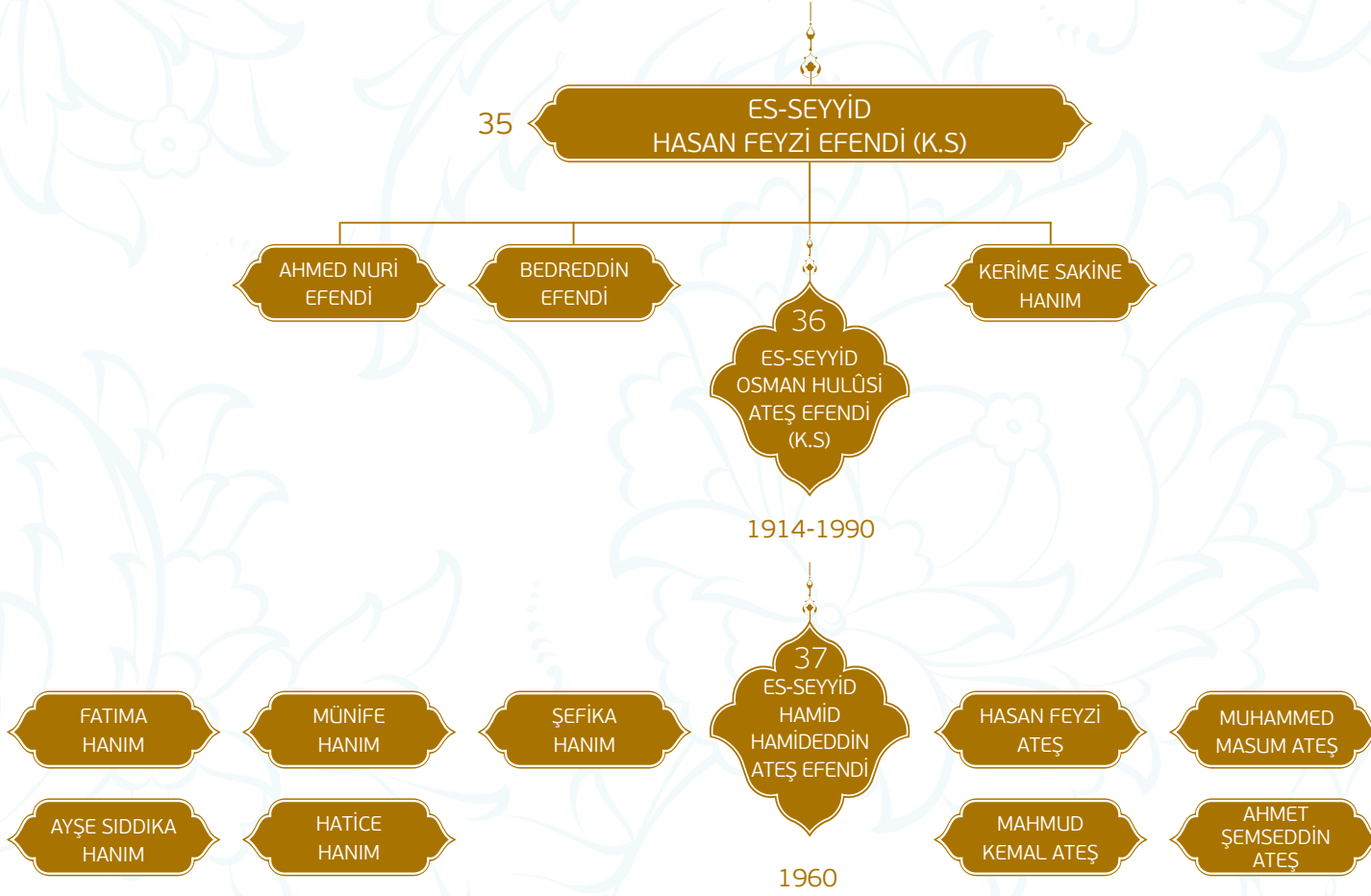
HASAN OSMAN
EFENDİ

ÖMER OSMAN
HULUSİ EFENDİ

ALİ
EFENDİ

34 ES-SEYYİD AHMED HİLMİ EFENDİ (K.S)

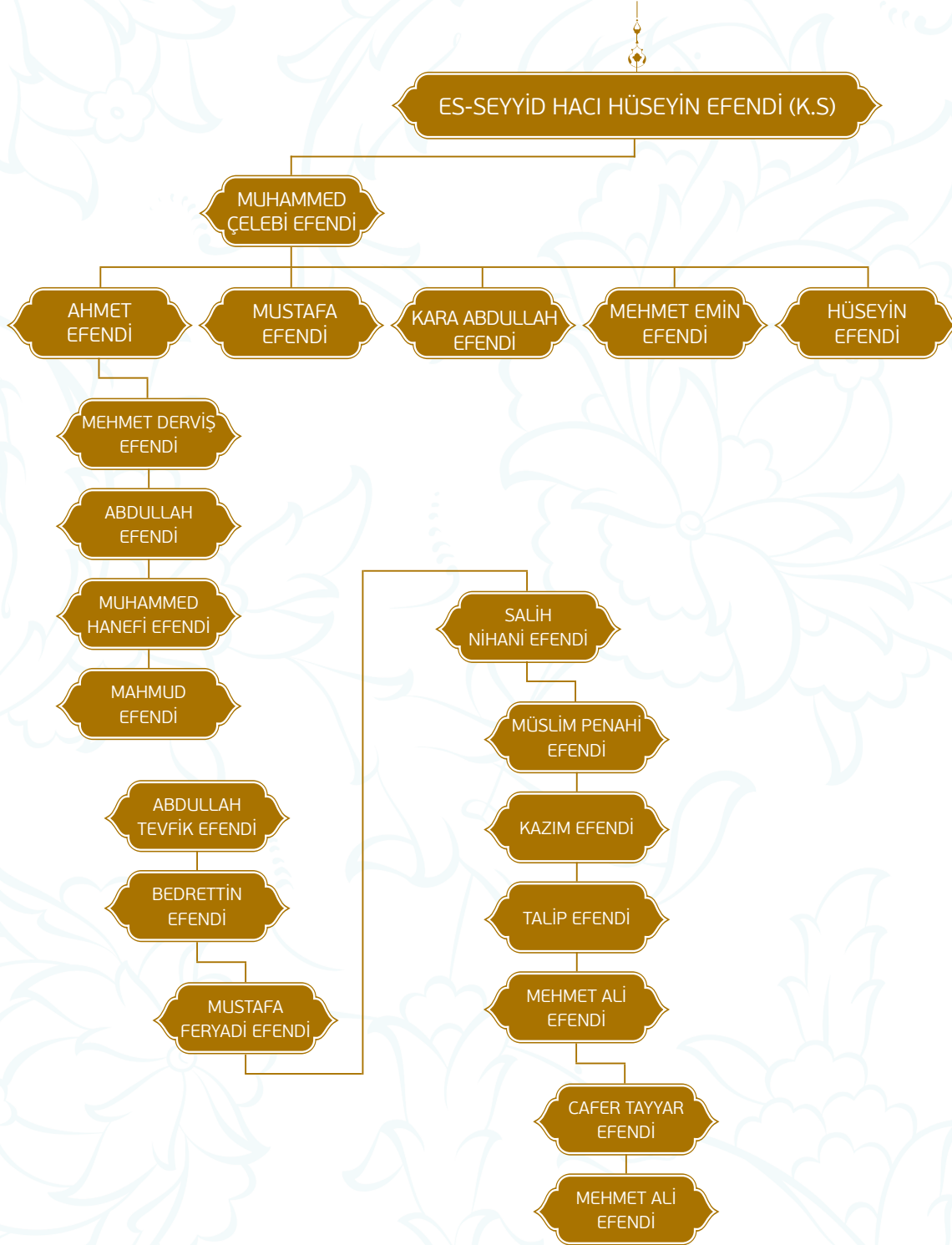
KÜÇÜK ALİ
EFENDİ

ES-SEYYİD HACI HÜSEYİN EFENDİ (K.S)

ES-SEYYİD KARABAŞ HASAN EFENDİ (K.S)

Hamideddin-i Veli Zaviyesi, Cami ve Medresesi

Prof. Dr. Ahmed AKGÜNDÜZ, Doç Dr. Said ÖZTÜRK, Yaşar BAŞ
Darende Tarihi, Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002.
Ahmet Akgündüz, *Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba ve Neseb-i Âlîsi (Yüce Nesebi),
Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, Pasifik Ofset, İstanbul, 2009.*

Hamideddin-i Veli Zaviyesi, Cami ve Medresesi

Şeyh Hamid-i Veli (Somuncu Baba) Cami, Daren-de'nin hala hizmet vermeye devam eden en eski Camidir. Cami, yerli ve yabancı birçok kimsenin ziyaret ettiği önemli bir mabed niteliğindedir. İlk Zamanlarda zaviye özelliğinin ön plan çıkmış olduğu görülmektedir.

Şeyh Hamid-i Veli Cami ya da zaviyesinin teşekkülü, Şeyh Hamid-i Veli (k.s.)'nin Darende'nin Hızırlık mahallesine hicretinden sonra başlamıştır. Günümüze kadar önemli tadilatlarla maruz kalan dergâhın icra ettiği fonksiyonları, tarihi seyri itibarıyla nitelendirmek güçtür. Burası zaman içinde muhtelif kişiler tarafından yapılan ilaveler ile genişlemiş, böylece hizmet alanı da büyümüştür. Zaviye, Cami ve medresenin ilavesi ile zamanla birbirinden ayrılmaz parçalardan oluşan bir külliye haline gelmiştir. Tesbit edilen malumatlara göre, bu makamı tekke, halvethane, zaviye, hangah, dergâh, medrese veya bir bütün olarak bir külliye şeklinde değerlendirmek gerekmektedir. Mabedin çevresi ve üzerinde son yıllarda yapılan değişiklikler ile halen burası bir külliye olarak hizmet vermektedir.

Somuncu Baba (vefatı 1412), yani Şeyh Hamid-i Veli Cami ya da zaviyesi, 15. asır başından itibaren Hızırlık, ya da Zaviye adıyla isimlendirilen mahallede Tohma ırmağından takriben 4-5 metre yükseklikte eski suyolu ve kayalığın önünde bulunan yerinde hizmet vermeye devam etmektedir. Halen -harem- kısmı olarak kullanılan kare planlı yapı, trompların teşkil ettiği yedigen bir kasnak ile kubbeyi taşır. Birer tane doğu ile batı, iki de kıbleye açılan taban pencerelerine ek olarak kubbe kasnağından açılan şevli pencereler bulunmaktadır. Kubbe üzeri yedigen piramid çatı ile örtülüdür. Somuncu Baba ile oğlu Halil Taybi'nin kabirleri bu kubbenin altındadır. Müteakip asırlarda doğu ve kıble tarafına ilave edilen kemerli sahnlar, ahşap düz örtü ile bilahare kıbleye meyyal çatı ile kapatılmıştır. Bu makam, Şeyh Hamid-i Veli'den sonra türbe ve halvethane haline getirilmiştir. İlk yapıldığı esnada burada müstakil bir mescidin olup olmadığı bilinmemektedir. Türbedeki mihrab ile minarenin geç dönemde yapılmış olması burada bir halvethanenin bulunduğu yani burasının esas olarak zaviye, ya da zaviyenin bir bölümünü oluşturduğu fikrini te'yid etmektedir.

Aşağıda görüleceği üzere ilk devirlerden başlayarak vakfın bir kısım gelirleri Halveti sofilerine verilmiş ve onların kalmaları için evler tahsis edilmiştir. Dergâha ait evkaf, önceleri Memlûklular, tarafından verilen menşurlar, fermanlar ile idame ettirilmiştir. Dergâh, bir müddet Avasım mıntıkasında kalmış, İran ve Mısır seferlerinden sonra Osmanlı hükümdarlık sahasında manevi bir merkez haline gelmiştir. Osmanlı Devleti ise, zaviyede kalan Halveti dervişlerine, Somuncu Baba'nın evlatlarına ve vakıflarına vergi muafiyeti sağlamıştır.⁷⁴

Şeyh Hamid-i Veli Cami ve zaviyesinin merkez teşkil ettiği Halveti tarikatı geleneği yüzyıllar boyunca devam etmiş, bu geleneğin son temsilcisi Şeyh Hamid-i Veli'nin ahfadından Şeyhzâdeoğlu Şeyh Süleyman Efendi (1271 -1340 -m. 1921) olmuştur. Bundan sonra Hatip Hasan Feyzi Efendi (vefatı 1945) ve evlatları Nakşibendi Halidiye koluna intisap etmişlerdir. İmamet ve hitabet görevi de Şeyh Hamid-i Veli silsile-i âliyesine göre devam etmiştir.⁷⁵

Muhtelif arşiv belgelerinde değişik vesilelerle Şeyh Hamid-i Veli Hazretleri (k.s.)'nin burada medfun olduğu, zaviyesinin ya da Caminin vakıfları, görevlileri, geçirdiği tamiratlar ve medresesinde ders gören bazı şahsiyetler hakkında bilgi verilmiştir. Aşağıda bu konu değerlendirilmiştir.

Cami (Zaviye)'nin Vakıf Gelirleri ve Görevlileri

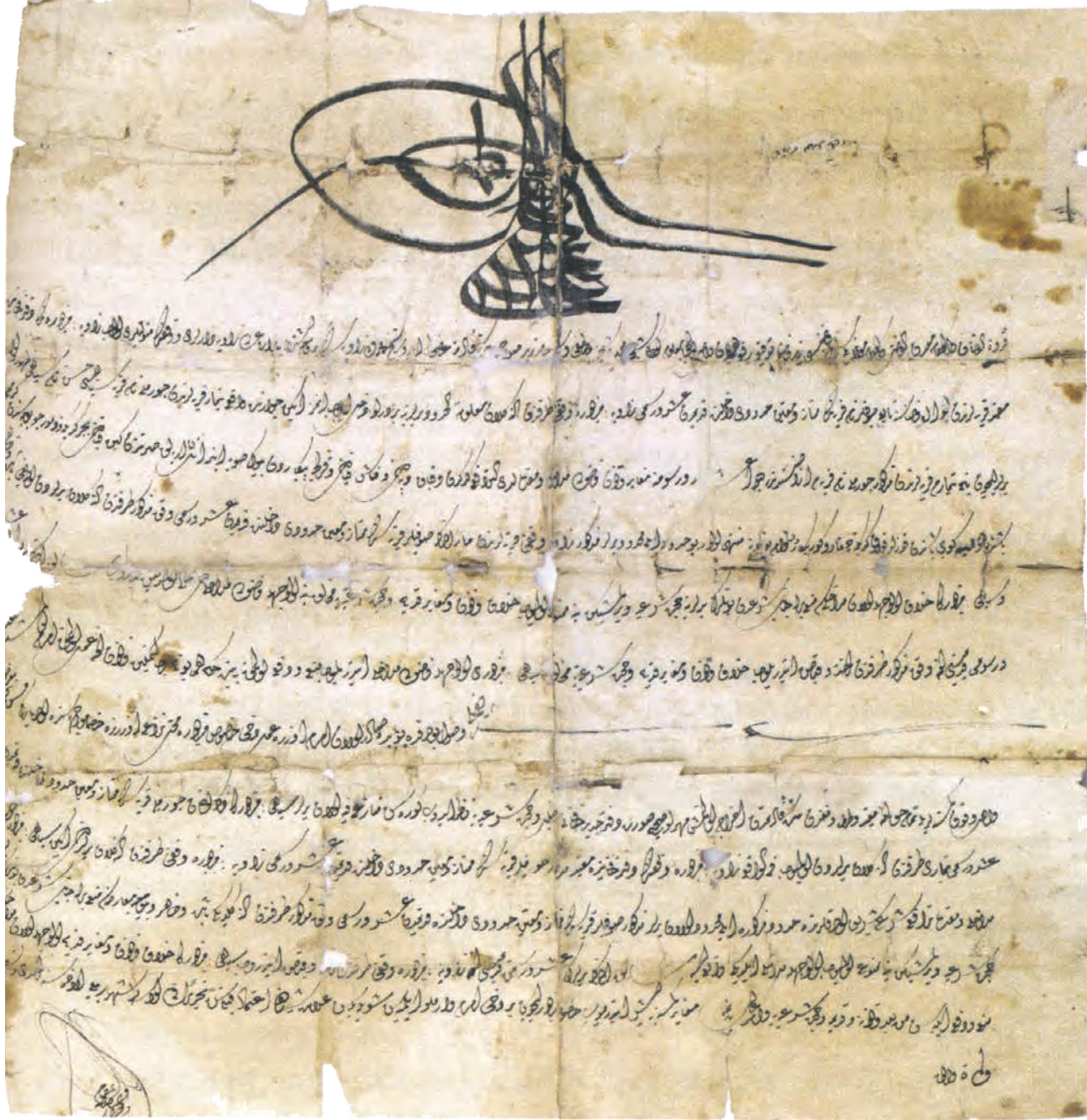
Darende bölgesinin Osmanlılar'ın eline geçmesinden sonra yapılan 1519 tarihli ilk tahrir kayıtlarında Şeyh Hamid-i Veli (k.s.) Cami ve zaviyesi hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Tabii ki bu durum o tarihte caminin ve zaviyesinin olmadığı anlamına gelmez. O tarihte bu eserlerin adına vakıfların olmaması nedeniyle ya da başka nedenlerle bu eserlerden bahsedilmemiş olabilir. 1530 tarihli Darende tahrir defterinde "Vakfu Kıdveti'l-Meşayihî'l-İzâm Merhûm Mağfurun-leh Hazret-i Şeyh Hamideddin- newverallahu merkadehu- " ifadesiyle Şeyh Hamid-i Veli Zaviyesi'nin vakıfları kaydedilmiştir. Bu kayıtlar ve aşağıda verilecek olan bilgiler, zaviyenin ve vakıflarının daha önce de mevcut olduğunu göstermektedir.

Kayıtlara göre, 1530'da Hamid-i Veli zaviyesi vakfının 700 akçe yıllık geliri vardı. Bu gelirin 50 akçesi Halveti sufilerine ait evlerden; 50 akçesi halvethane yanında bulunan bağdan; 200 akçesi Şaab vadisinde bulunan bir bağdan; 400 akçesi de Hasan, Beşir ve Bali'nin tasarrufundaki "Yukarı hamam" ya da muhtemelen bu günkü adı ile Kudret hamamı olarak bilinen hamamın mukataa gelirinden elde edilmekteydi. Adı geçen hamam daha önce miri malı iken, Beşir Kethuda, Hasan ve Bali tarafından, tahrir esnasında mev-

kufat emini olan kişiden kadı hücceti ile satın alınarak ihya ve tamir edilmiş; her yıl miri hissesi olarak devlete 400 akçe vergi verilmiştir.⁷⁶ Ancak tahrir esnasında Şeyh Hamideddin Zaviyesi'nin şeyhi tarafından "Sultan Gavri (1501-1516), (bu hamamı) bizim Zaviyemize vakfedib elimize mersum (adı geçen sultan, resmi belge) verdi diye niza edib" vakfiyetine dair belge ibraz edilince, hamam vakıf olarak kaydedilmiştir.⁷⁷

1530 senesinden sonra hazırlanmış olan tarihsiz bir tımar tahrir defterine göre, hamam mukataasının vergi geliri 2026 akçe idi. Bu gelir 6 Ramazan 930/8 Temmuz 1524'den beri Hasan oğlu Hüseyin'in tımarı idi. Kayıtda hamamın vakıf hissesinden bahsedilmemiştir. Bu kayıt hamam mukataasının yine tımar olarak verildiğini göstermektedir.⁷⁸

Tahrir defterlerinde bulunmamasına karşılık, daha sonraki kayıtlara göre, Darende'nin Sofular ve Aşkın köyleri de Hamid-i Veli zaviyesi vakfı idi. Bu gelir kaynağı eskiden beri onun evlâdı ve Halveti tarikatı müntesibleri olan Sofular Cemaati'ne verilmekteydi. Zaman zaman bu şahıslara ve vakfa müdahaleler olmakta ve müdahalenin menî için hükümler gönderilmekte idi. Aşağıda görüleceği gibi vakıfla ilgili belgelerde bu konu hakkında birçok kayıt bulunmaktadır.

Prof. Dr. Ahmet Akgündüz, Somuncu Baba ve Nesb-i Âlisi, Syf. 119 - 1102/1690 tarihli bir tevcih kaydı

1102/1690 tarihli iki tevcih kaydında Şeyh Hamid-i Veli soyundan olup camide görev alan bir müezzin, çerağdar (mum yakan) ve imam tayinleri bildirilmektedir. Bu tevcih kayıtlarında şöyle denilmektedir:

"Darende'de şeyh Hâmid câmiinde müezzin ve yevm-i cumada salâ müezzini Ali mahlûlundan"

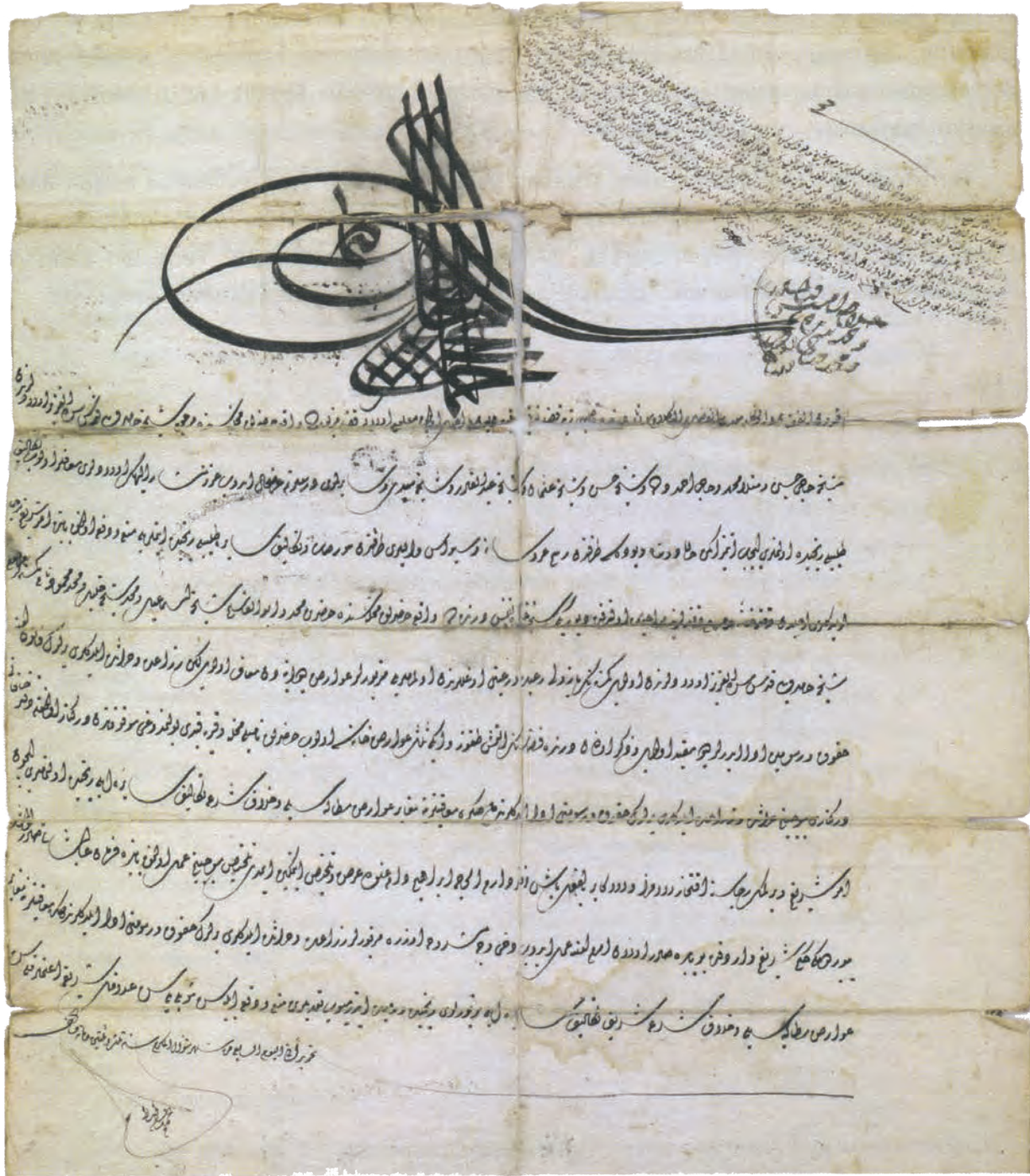
"Darende'de hıızrlık nâm mevzide Şeyh Hâmid merkadinde bir akçe ile çerâğdâr Muhammed İbrâhîme müceddeden inâyet"

"Darende'de Hızrlık câmiinde imâm Sâlih refinden Halîl'e müceddeden kırâat ve talîm-i sıbyân etmek şekliyle inâyet"⁷⁹

8 Ramazan 1110/10 Mart 1699 tarihli bir emr-i hümayuna göre, Şeyh Hamid-i Veli evlâdından olup daha önce avarız vergisi vermeyen Şeyh Hüseyin, Derviş Mehmet, Ahmed, Hasan, Hacı Mahmud, Ömer, Molla Mehmet ve sair evlâdı, avarıza bağlı emlak ve arazileri olmadığı halde, halkın da baskısı ile kendilerinden avarız alınmasını şikâyet etmişler, bu şahıslara müdahalenin men'i için hüküm çıkarılmıştır.⁸⁰

9 Receb 1143/18 Ocak 1731 tarihli bir hükme göre de zaviyenin vakıflarından olan Sofular köyünde bulunan Şeyh Hamid-i Veli evlâdından ve vakıf halkından fazla olan 70 kişi Alacahan'a iskân edilmiş; bunlardan 45 kişinin daha aynı yere iskânı isteği, bunların haksızlığa uğrayacağı düşüncesiyle reddedilmiştir.⁸¹

Prof. Dr. Ahmet Akgündüz, Somuncu Baba ve Nesb-i Âlisi, Syf. 128 - 1143/1731 tarihli başka bir tezkire kaydı

1143/1731 tarihli başka bir kayıta ise Şeyh Hamid-i Veli, Camii ve vakfı hakkında şu kayıtlara yer verilmektedir:

"Darende'de medfûn Şeyh Hâmid-i Veli -kuddise sırruhu el-azîzin- der-vîşânından Fâtıma Dervîş vakf eylediği mezranın mütevellisi olmayub bir mütevelliyeye muhtâc olmağla azîz-i müşârunileyhin seccâde-nişîni evlâd-ı vâkıfdan Şeyh Hasan'a inâyet...

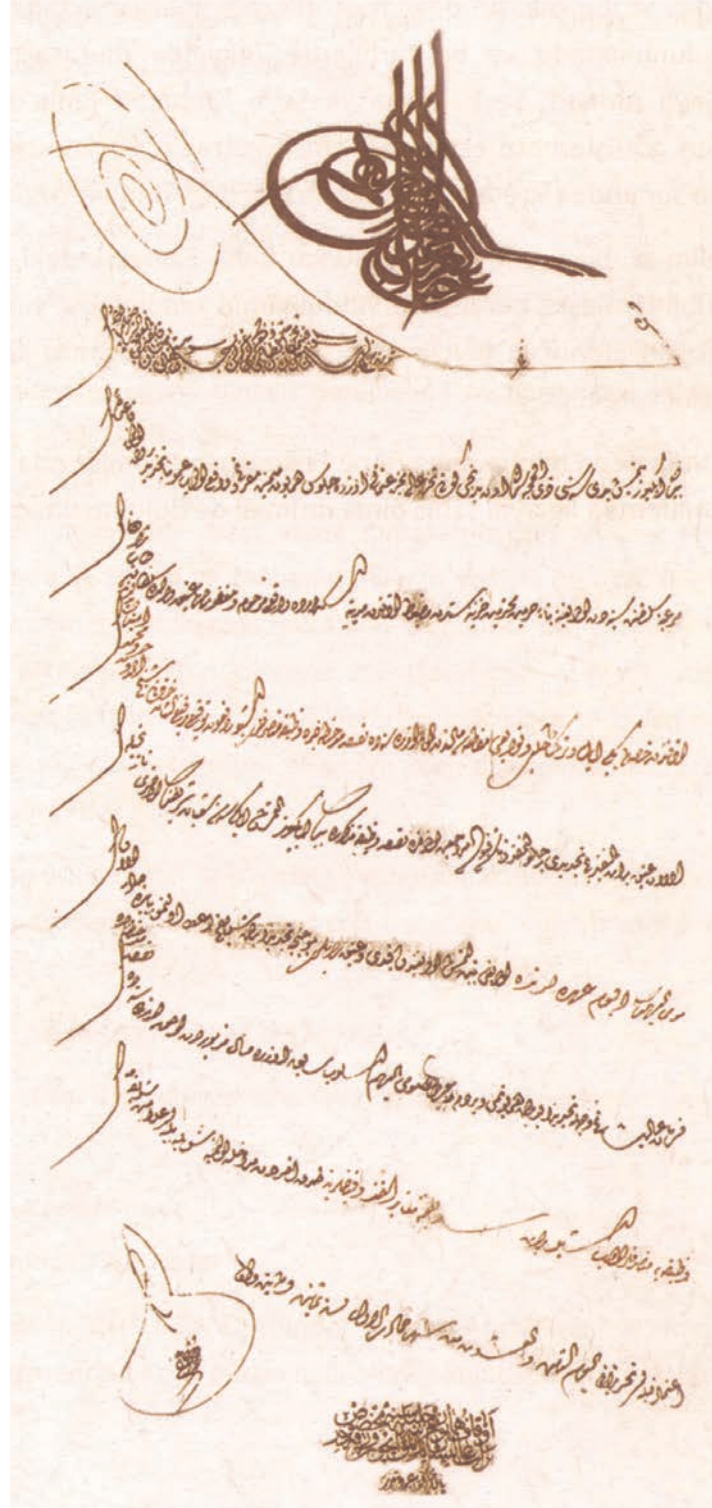
Darende'de medfûn Şeyh Hâmid-i Veli -kuddise sırruhu el-azîzin câmi-i şerîfinde müremim olmayub her vechile bir müremmime muhtâc olmağla Ömer ve Ali veledân-ı Usta Mustafa'ya ber-vech-i iştirâk inâyet"⁸²

6 Rebiülevvel 1144/8 Ekim 1731 tarihli başka bir emr-i hümayuna göre, Şeyh Hamid-i Veli evlâdı, ellerindeki fermanlara binaen iki yüz seneyi müteceviz avarız vergisi vermedikleri halde, kendilerinden vergi alınmak istenmiş, bu şahıslara müdahalenin men'i için bir hüküm daha yazılmıştır.⁸³

11 Şewal 1145/27 Mart 1733 tarihli bir emr-i şerîf kaydına göre, Sofular köyü Şeyh Hamid-i Veli Zaviyesi seccade-nişinliği meşrutası ve temlik idi. Mahallin idarecileri, burada meskun olan vâkıf halkını Alacahan'a yerleştirmek istemelerine binaen, evlâd-ı vâkıfdan Şeyh Hasan, Şeyh Osman, Şeyh Abdulkadir, Şeyh Seydi Mehmet'e ve diğer vâkıf halkına müdahale olunmaması ve köyde sakin olmayan evlâd-ı vakıfdan Musa oğlu Ömer, Topal Mehmet oğlu Hüseyin, Amcası oğlu Kesir Hasan, Sultan Hoca evlâdından Deli Veli ve Hamza adlı kişilerin de buldukları yerlerde kalmala-

rı emri verilmiştir.⁸⁴ Ancak yine de mesele kapanmamış, Alacahan'ın idaresi yurtluk-ocaklık olarak kendisine verilen Haşim Bey⁸⁵, Şeyh Hamid-i Veli evlâdından Sofular köyünde bulunan kırk beş hanenin Alacahan'a yerleştirilerek kendilerinden avarız ve diğer örfi vergilerin alınmasını, halen tasarruflarında bulunan Sofular köyü aşarının da hazineye kaydedilerek kendisine tahsis edilmesini istemiştir. Şeyh Hamid-i Veli Zaviyesi seccade-nişinliğine meşrut Sofular köyünü tasarrufunda bulunduran evlâd-ı vâkıfdan Şeyh Hasan, Şeyh Osman, Şeyh Abdulkadir, Şeyh Seydi Mehmet efendiler, 1153/1740'da bu isteğe bir daha itiraz etmişler, vâkıf halkına müdahale olunmaması yönünde adı geçen Haşim Bey'e hüküm gönderilmesini temin etmişlerdir.⁸⁶ Daha sonra Şeyh Abdulkadir'in 1158/1745'de vefatı üzerine, seccade-nişinlik hissesi oğlu Ali'ye; onun da vefatıyla seccade-nişinlik hissesi, 1253/1837'de kardeşi Hamid'in oğlu Ali'ye tevcih edilmiştir.⁸⁷

Seyyid Hulûsi Ateş
Kütüphanesindeki 4
Nolu Belgenin Aslından
Alınmıştır.

Prof. Dr. Ahmet Akgündüz, Somuncu Baba ve Nesb-i Âlisi, Syf. 206 - 1280/1863 tarihli ferman

9 Cemaziyelahir 1235/24 Mart 1820 tarihli bir hükme göre, Şeyh Hamid-i Veli Tekyesi (Zaviyesi) Vakfı meşrutası olan Aşkın ve Eski Sofular mezrası mutasarrıfı, evlâd-ı vakıfdan, Tekye seccade-nişini Şeyh Sadullah bin Şeyh Ebubekir'in çocuksuz olarak vefatı üzerine, vazifesi yine evlâd-ı vakıfdan amcası oğlu Şeyh Osman'a verilmiştir.⁸⁸

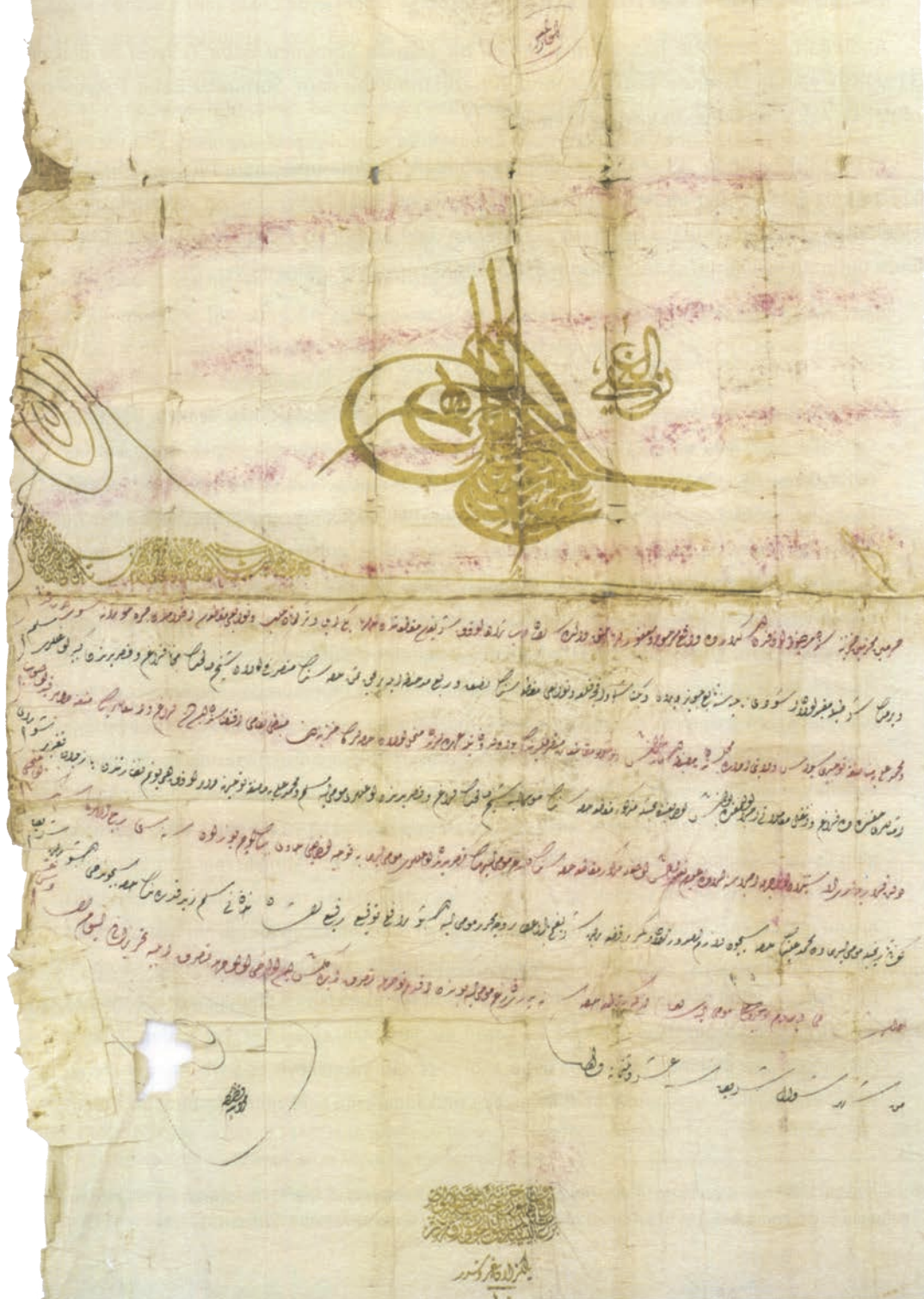
18 Cemaziyelewel 1263/1847 tarihli bir hüküme göre, Şeyh Hamid-i Veli Tekyesi (Zaviyesi) 'ne evlâdiyet ve meşrutiyet üzere tasarruf edilen Sofular mezrası, Şeyh Hasan, Şeyh Hacı Mustafa ve Şeyh Lütfullah'ın tasarrufunda olduğu halde, kendilerine yapılan müda-

hale üzerine mezranın gelirinin Şeyh Hamid-i Veli Zaviyesi vakfı olduğu bildirilerek müdahalenin men'i emredilmiştir.⁸⁹ Darende kadısının 1268/1852 tarihli bir i'lâmı ile Sofular ve Aşkın mezra'alarının bağlı bulunduğu Somuncu Baba Tekyesi'nin seccâde-nişinliği, eski mutasarrıflardan Şeyh Hafız Abdullah ve Hacı Mustafa'dan alınarak Hafız Abdullah'ın üç oğlundan biri olan Şeyh Ahmed'e verilmiştir.⁹⁰ 1277/1861 tarihli bir yazışmada yine Vâkıf seccade-nişinliğine meşrut olan aşar gelirine müdahale edildiğine dair evlâd-ı vakıfdan Hasan'ın şikayeti üzerine müdahalenin men edilmesi için Harput mutasarrıfı Veyis Paşa'ya emir verilmiştir.⁹¹

Aşkın ve Sofular köyleri ile ilgili olarak Sultan Abdulaziz dönemine ait 1280/1863 tarihli fermenda kısaca şöyle denilmektedir:

"Nezâret-i evkâf-ı hümâyûn-ı mülûkâneme mülhak Darende kazâsında vâki' Tekye-i Şeyh Hacı Hâmid-i Veli ma'a meşrûta-i mezra'a-ı Aşkın ve Eski Sofular vakfının nısıf ve rubu' hisse tekyenişinlik cihetinde olan müteveffâ Halil'in hisse-i mahlûlesinin tevcîhine dâir vârid olan inhâ üzerine kuyûd-ı muktaziyesi bil-ihrâc mu'âmele-i kalemiyeleri ledel-icrâ ol bâbda Mahkeme-i Teftîş-i Evkâf'dan olan i'lâm ve cânib-i Şeyhülislamîden kılınan işâret mûcebelerince hisse-i mezkûrenin mutasarrıfı müteveffâ Halil bin Hasan'ın mahlûlünden oğulları Hasan ve Hüseyin'in adem-i ehliyyetlerinden edây-ı hizmete kesb-i iktidârına değın tarafından şeyh-i müşârün bil-benân edâ-i hizmet üzere sağır oğlu işbu râfi'-i tevkî'-i refî'iş-şân-ı hâkânî Süleyman-zîde rüşdühû-'nun kadîm uhdesinde bulunan hissesine ilâveten ber mûceb-i nizâm bit-tasarruf bilâ kusûr edây-ı hizmet etmek ve Zâviye-i mezkûre şu'ûnunda ihmâl ve terk ve tekâsül eder ise ref'inden âhara vermek şartıyla bit-tevcîh yedine berât-ı şerifim i'tâ olunmak bâbında Cânib-i Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn'umdan i'lâm kılınmış olmağla..."⁹²

Prof. Dr. Ahmet Akgündüz, Somuncu Baba ve Nesb-i Âlîsî, Syf. 221 - 1315/1897 tarihli i'lâm

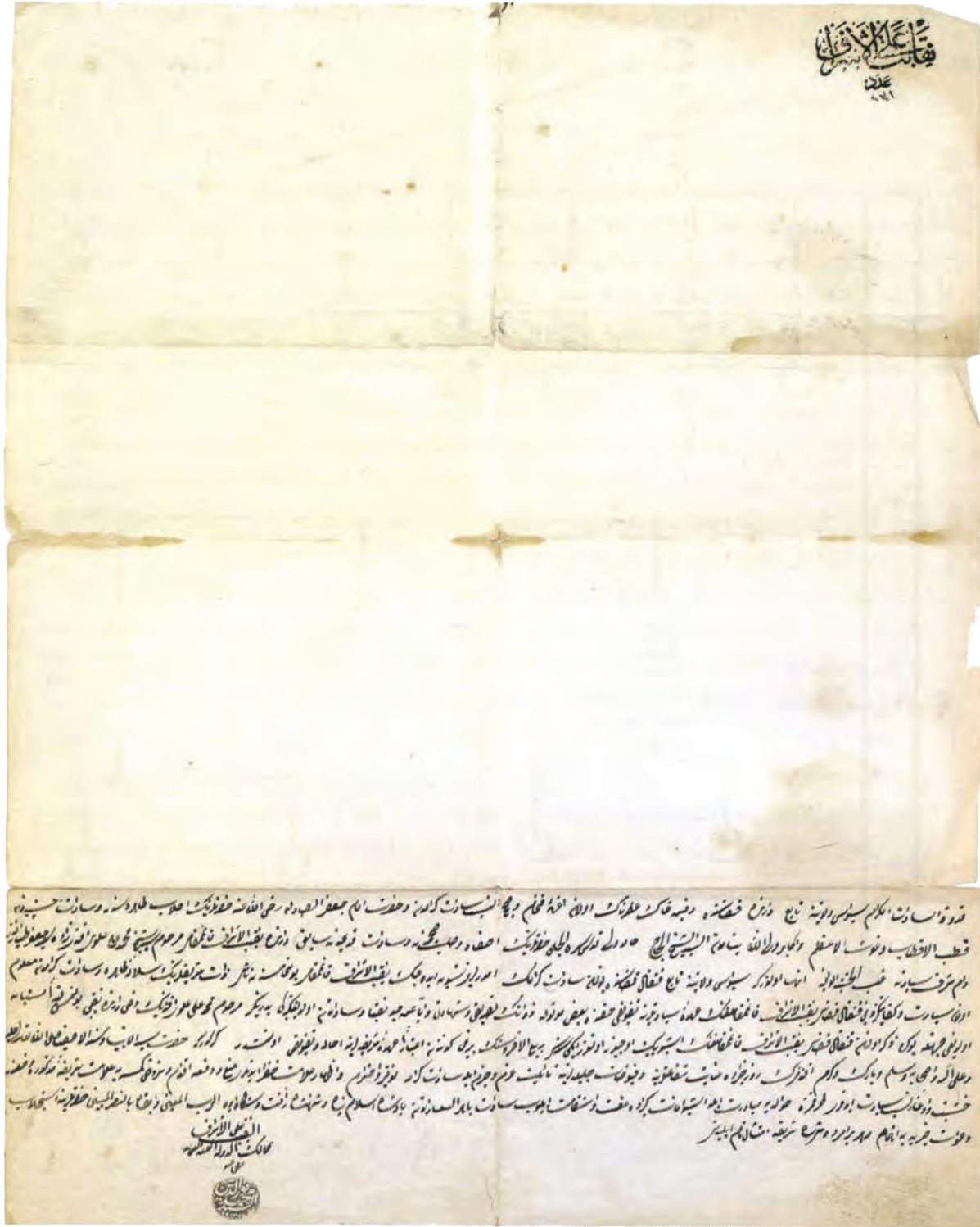
II. Abdulhamîd devrinde hazırlanmış önemli bir i'lâmda da Somuncu Baba Tekyesi ile alakalı bilgiler bulunmaktadır. 1315/1897 yılında Darende kadısı tarafından hazırlanmış bu ilam, Somuncu Baba Tekyesi'ne ait Sofular ve Aşkın'da bulunan vakıflarla ilgilidir. Belge şu ifadeleri ihtiva etmektedir:

“Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn-ı Mülûkân'eye mülhak evkâfdan Sivas Vilâyeti dâhilinde Darende kazâsında vâki' Aşkın ve Eski Sofular mezra'aları vakfından olmak üzere vazife-i mu'ayyene ile kazâ-i mezkûrda medfûn Şeyh Hâmid-i Veli -Kuddise sirruh'ul-celî- Hazretlerinin Zâviyesi'nde postnişînlük cihetinin nisif ve sūdüs an rubu' hissesine bâ berât-ı âlîşân iştirâken ve seviyyen mutasarrıflar olan evlâd-ı evlâd-ı vâkıfdan eş-Şeyh Hâfız Abdullah ve eş-Şeyh el-Hâc Mustafa efendiler ibney Mahmûd Efendi nâm karındaşlardan mûmâ ileyh Şeyh Hâfız Abdullah Efendi sulbî sahih ve kebîr oğulları Şeyh Hüseyin ve Şeyh Nu'man ve Şeyh Ahmed efendileri terk ederek vefât etmiş olmasına; ve mûmâileyhimâ Şeyh Hüseyin ve Şeyh Nu'man'dan her birinin dahi hisse-i cihet-i mezkûreden huzûr-ı şer'de bir-rızâ keff-i yed eylemelerine mebnî cihet-i mezkûre hisse-i mezbûresinden müteveffây-ı mûmâileyh eş-Şeyh Hâfız Abdullah Efendi'nin mutasarrıf olduğu nisif hissesinin mahlûlünden evlâdları mûmâileyhimden mûmâileyh eş-Şeyh Ahmed Efendi uhdesine tevcîhi istirhâmına dâir 1268 senesi Şa'ban'ul-Mu'azzam'ı evâsıtı tarihiyle müverrah ve ol vakit kazâ-i mezkûrda nâib'üş-şer' bulunan Mustafa Nuri Efendi imzâsıyla mûmzâ ve hatmiyle mahtûm ve cânib-i celîl-i Fetvâhâne'den musaddak bir kıt'a ve ahîran dahi i'lâm-ı mezkûr meâlinden bil-bahs hisse-i mezkûrenin müteveffây-ı mûmâileyh eş-Şeyh Hâfız Abdullah Efendi'nin mahlûlünden oğlu mûmâileyh eş-Şeyh Ahmed efendi uhdesine tevcîhi zımında 1287 senesi Receb'ül-Ferd'inin 21. günü tarihiyle mü-

verrah ve nâib-i kazâ Mehmed Niyazi Efendi imzâsıyla mûmzâ ve hatmiyle mahtûm diğ̈er bir kît'a ki, kazâ-i mezkûr Mahkeme-i Şer'iyye'sinden iki kît'a i'lâm-ı şer'î i'tâ olunmuş ise de, ba'dehû kabl'et-tevcîh mûmâileyh eş-Şeyh Ahmed Efendi sulbî kebîr oğulları Mahmûd Efendi ile erzâk-ı mukadderesini celb zımında bundan akdem diyâr-ı âhara gitmiş olan Yahya Efendi'ye terkle mürûr eden 1305/1888 sene-i mâliyesi hilâlinde vefât etmiş olduğundan yeri hâlî ve cihet-i mezkûre hisse-i mezbûresinden mutasarrif olduğu nisif hissesi hizmeti mahlûl ve mu'attal kalmış ve mûmâileyh Mahmûd Efendi'nin cihet-i mezkûre hizmetinin biz-zat ifaya ehliyyet ve istihkâkı ol bâbdaki emre tevfkân Tarikat-ı Nakşibendiyye meşâyihından Müftî-i kazâ Mekremetlü Mahmûd Efendi⁹³ ile kazâ-i mezkûr ulemây-ı benâmından İszâde Hâfız Hasan ve Tellizâde Muhsin efendilerden mürekkebtâht-ı riyaset ve a'yândan teşekkül eden encümende icrâ kılınan imtihânından indeş-şer'-il-enver zâhir ve nümâyân olub ve mûmâileyh Yahya Efendi'nin diyâr-ı âharda bulunması cihetiyle her ne kadar imtihânı icrâ edilememiş ise de, lâkin mûmâileyhin de cihet-i mezkûre hizmetini biz-zat ifaya ehil ve müstahak olduğu Müftî-i mûmâileyh ile ulemây-ı mûmâileyhimâ Hasan ve Muhsin efendiler taraflarından alâ tarik'ış-şahâde haber verilmiş ve mûmâileyhimâdan mûmâileyh Yahya Efendi'nin kazâ-i mezkûrun merkez-i hükümeti olan Nefs-i Darende kasabasında vâki' Şeyhli mahallesinin 60. hânesinin 1. numarasında 41 yaşında ve mûmâileyh Mahmûd Efendi'nin dahi hâne-i mezkûrenin 2. numarasında 26 yaşında mukayyed oldukları ledel-havâle kazâ-i mezkûr nüfus memurluğundan bâ-derkenâr beyân olunmuş ve müteveffây-ı ewel mûmâileyh Şeyh Hâfız Abdullah Efendi nâmına olan berât-ı âlî ez-kazâ zâyi' olmuş olduğundan ancak mûmâileyh Mahmûd Efendi'nin icrây-ı imtihânını mübeyyin encümen-i mezkûrdan tanzîm ve temhîr kılınan cedvel aynen ve mezkûr iki kît'a i'lâm-ı şer'îlerin sûret-i musaddakaları dahi merbûten arz ve takdim kılınmış olmağla, binâenaleyh sâbık'uz-zikr nisif ve sūdüs an rubu' hisse meşîhat cihetinin nisif hissesini müteveffây-ı sâni mûmâileyh Şeyh Ahmed Efendi'nin mahlûlünden oğulları evlâd-ı evlâd-ı vâkıfdan işbu bâ'is-i arz mûmâileyhimâ Yahya ve Mahmûd Efendiler uhdelerine iştirâken ve seviyyen tevcîh ve yedlerine birer kît'a berât-ı şerîf-i âlişân sadaka ve ihsân..."⁹⁴

Prof. Dr. Ahmet Akgündüz, Somuncu Baba ve Nesb-i Âlisi, Syf. 236 - 1325/1907 tarihli i'lâm

Sultan II. *Abdulhamid* dönemine ait ikinci bir i'lâm-da bulunan kayıtlar da Zaviye'nin Şeyh Hami-i Veli evlâdına verildiğini göstermektedir. Bu ilamda kısaca "Şeyhzâde Mahmûd Efendi bin Ahmed..... Şeyhzâde Mustafa Efendi bin Sâlih tarafından vekili Şeyh Rızâ Efendi bin Müslim muvâcehesinde, cedd-i a'lâmımız Şeyh Hâmid-i Veli Hazretlerine meşrût temlîk-i sultânî ile evkaf-ı müstesnâdan Sofular ve Alacamezar karyeleri....1325/1907."⁹⁵ ifadeleri bulunmaktadır.

Kaynaklara göre, Darende'de bulunan Şeyh Hamid-i Veli soyundan bazı kimselere, Üsküdar'da bulunan Atik Valide Sultan Vakfı'nın arazisi olan Yeniil nahiyesi ge-

lirlerinden tahsisat ayrılmıştı. Bir çok köyü ve mezrası bulunan Yeniil nahiyesi, bir süre oldukça harap ve sızlık bir halde kalmış. Daha sonra Zülkadırlı beyleri buraya kendi halkını yerleştirmişlerdi. Bölgenin Osmanlılar tarafından ele geçirilmesinden sonraki ilk tahrirde de, Yeniil nahiyesi de Darende üzerine kaydedilmemiştir.⁹⁶ Daha sonra Darende'den de bazı köyler ayrılarak burası idari olarak Sivas'a bağlı ayrı bir kaza haline getirilmiş, tasarruf şekli olarak da ilk zamanlarda Kanuni'nin kızı Mihrimah Sultan'ın hassı, daha sonra III. Murad'ın annesi Nurbanu Sultan'ın vakfı olarak kaydedilmiştir. Bu konuda 990/1582 tarihli Yeniil kanunnamesinde şu kayıtlar bulunmaktadır:

"Ve sâbıkan Yeniil Hasları tahrir olundukda irâdât-ı şerife âbâdanlığına müte'allık olmağın re'âyâsı avârız-ı divâniyye ve tekâlif-i örfiyyeden mu'âf ve müsellemler olup ve keferesi acemi oğlanı vermemek için ellerine ahkâm-ı şerîfe arzânî buyurulub Defter-i Hâkânî'de dahi kayd olunmuş. Ol tarihten berü Rüştem Paşa (Kanuni'nin damadı) zamanında ve merhûm Mihrimah Sultan (Kanuni'nin kızı) zamanında bu ana gelinceye kadar ol vech üzere zabt olunı-gelüb hâlâ Üsküdâr'da (III. Murad'ın annesi Nurbanu Sultan tarafından) binâ olunan imâret-i âmire-i ma'mûre-ammerehalahu te'âlâ ila yevmilahire-ye vakıf buyurulmağın himâyetleri dahi ziyade lâzım olmağla vech-i meşruh üzere olmak ricasına arz olundukda üslûb-ı sâbık üzere olmak ferman buyurulmuşdur."⁹⁷

Aynı kanunnâmenin mukaddimesinde de Nurbanu Sultan'ın kendisine ait olan Yeniil hassını Üsküdar'daki vakfına vakfetmiş olduğu şu şekilde anlatılmıştır:

"Sultan Murâd Hân Hazretleri'nin vâlideleri Sa'âdetlü (Nurbanu) Sultân-Dâmet 'ismetühâ ve zâdet iffetüha- Hazretleri'nin haslarından Yeniil demekle ma'rûf nevâhi ve ana tâbi' olan yerler ve yaylaklar ahvâli muhtel ve müşevveşü'l-hâl ve emâkin-i mezkurede sâkin olan re'âyâ ve berâyânın halleri meçhul olmakla nice emvâl zâyi ve zu'afâ-i re'âyâ pâ-y-i mâl olmağın hâliya defter tashih ve tesvid ve havass-ı mezbûre kemâ yenbağî tebyin ve tahdid ve tahriri tecdid olunmak buyrulmağın imtisâlen lil-emri'l-âli bil-cümle ebvâb-ı mahsulâtдан nakir ve kıtmir her ne var ise mufassalan defter ve tahrir olundu."⁹⁸

Darendeli Abdurrahman Paşa'nın, Erzurum kadısı Ahmed tarafından imzalanmış 12 Muharrem 1177/23 Temmuz 1763 tarihli, vakfiyesinde de, İstanbul Üsküdar'da bulunan Atik Valide Sultan Vakfı'nın gelir getiren akarından olan Yeniil ve ona ait haslardan elde edilen gelirden Darendede sakın olan bazı kişilere de verildiğine dair kayıtlar bulunmaktadır. Bu kayıtlara göre, Yeniil ve tevabii, berat-ı âli ile Ankaralı Ovanis, Küyork ve Karabet adlı zimmîlerin tasarrufunda iken, Abdurrahman Paşa, buraya bağlı olan Gürün kasabasındaki Murad Bey Değirmeni'ni satın alarak vakfetmiştir.⁹⁹

12 Cemaziyelwel 1236/15 Şubat 1821 tarihli bir buyrulduya göre, Atik Valide Sultan Vakfı'na ait olan Yeniil ve ona bağlı hasların gelirinden günlük altı akçe karşılığında Şeyh Hamid-i Veli Camii imam hatibi olan Seyyid Mehmet Halife, kendi rızası ile görevini Hafız Hüseyin ve Mustafa'ya bırakmıştır. Bu durum Darendede kadısı el-Hac Yusuf tarafından uygun görülmüş, aynı tarihte çıkan Hatt-ı Hümayun ile yürürlüğe girmiştir. Görevi devreden Seyyid Mehmet Halife ve görevi devralan Şeyh Mustafa Efendi', Şeyh Hamid-i Veli ahfadındandır.¹⁰⁰

Sultan Abdulaziz tarafından verilen 1280/1863 tarihli fermana göre, Atik Valide Sultan Vakfı mutasarrıflarından ve Somuncu Baba evlâdından Şeyh Ahmed, Şeyh Hasan ve Şeyh Mehmet adlı şahıslar, Şeyh Hamid-i Veli Tekyesi zaviyedarlığını yapmaktaydılar.¹⁰¹

Bu tarihten birkaç yıl sonra 1297/1880 tarihli bir ferman ile de Zaviye'nin şeyhlik ve du'âgûluk vazifesi, Somuncu Baba'nın torunlarından Hafız Lütfullah Efendi'ye tevcih olunmuştur. Bu zatın Atik Valide Sultan Vakfı'ndan buğday ve para aldığı anlaşılmaktadır.¹⁰²

3 Receb 1269/12 Nisan 1853 tarihli bir yazı ile Darendede Atik Valide Sultan vakıflarına müdahalenin men'i ve tasarrufunun sahiplerine verilmesi istenmiştir.¹⁰³ 1274/1857'de vakfın mutasarrıfı olan Şeyh Hamza'nın vefatına binaen onun görevi Derviş Mustafa'ya verilmiştir.¹⁰⁴

Şeyh Hamza, uzun süre Abdurrahman Erzincanî ve Balaban Bey vakıflarında zaviyedarlık ya da tevliyet hissesi tasarruf etmiştir. Bu zat Abdurrahman Erzincanî evlâdındandır.¹⁰⁵

Seyyid Hulûsi Ateş Kütüphanesindeki 1 Nolu Belgenin Aslından Alınmıştır.

Darende kadısı tarafından kaleme alınan 1287/1870 tarihli bir i'lâma göre, Darende'deki Şeyh Hamid Tekyesi'ne ait tekyenişinlik görevi; evlâd-ı vâkîdan yani Somuncu Baba'nın torunlarından Mahmûd Efendi'nin oğulları Şeyh Hafız Abdullah ve Şeyh Hacı Mustafa Efendi'nin uhdesinde idi. Bunlardan Şeyh Abdullah Efendi'nin vefâtı üzerine vazifesi, Darende'nin Hızırlık mahallesinin 11. Hânesinin 2., 3. ve 4. numaralarında kayıtlı Hüseyin, Nu'mân ve Seyyid

Şeyh Ahmed adlı sulbî oğullarına kalmış; bunlardan ilk ikisinin (onyedi sene evvel muhtemelen Darende'nin 1260/1844'deki tahriri esnasında) ferağat etmelerine binaen, vazifeleri Seyyid Şeyh Ahmed'e verilmiştir.¹⁰⁶ Hulusi Ateş Kütüphanesi'nde yer alan ve Darende kadı naibi Abdullah Vehbi tarafından yazılan 23 Teşrin 1327/tarihli bir ilâmda da, aynı vazifenin Seyyid Ahmed'den sonra oğlu Şeyhzâde Hasan Efendi'ye verilmesi teklif olunmuştur.¹⁰⁷

Somuncu Baba Cami 'nin hitâbet ve imâmeti ile alakalı olarak Sultan Reşad döneminde verilen 1331/1913 tarihli bir ferman, yine Atîk Vâlide Sultan vakıflarından Şeyh Hamid-i Veli Câmî'ine tahsis edilen gelirler ve görevlileriyle alakalıdır ve kısaca şöyledir:

"Haremeyn-i muhteremeyn hazinesinden mazbût Üsküdâr'da kâin merhûme ve mağfûrun lehâ Atîk Vâlide Sultân -tâbe serâhâ- evkâf-ı şerîfesinden Yeni İl ve Türkmânân-ı Haleb ve tevâbi'i mukâta'ası malından olmak üzere yevmî altı akçe vazife ile Darende'de kâin Şeyh Hâmid-i Veli Câmî-i Şerîfi'nde imâmet ve hitâbet cihetlerinden müstakil hitâbet ve nısıf hisse imâmet cihetlerinin ber mûceb-i kayd mutasarrıfı Hâfız Mustafa'nın vefâtıyla mahlûlünden ve oğlu Abdullah'ın âher mahalde ikâmetiyle nâ ehil olmasından, diğer nısıf hisse imâmet cihetinin mutasarrıfı Hüseyin'in de bilâ veled vefâtıyla kezâlik mahlûlünden lede'l-ımtihân ehliyeti nümâyân olan işbu râfi'-i tevkî'-i refî'ü's-şân-ı hâkânî Hasan bin Ahmed -zîde salâhuhû- uhdesine tevcîhi..."¹⁰⁸

Bir sicil kaydına göre, Darendeli Cebecizâde Mehmet Paşa, 1168/1754'de Şeyh Hamid-i Veli Camii'ne iki şamdan vakfetmiştir. Halen bu şamdanların akıbeti hakkında bir bilgi yoktur. Şehrin eski mahallelerinin terki esnasında, bu şamdanlar da kaybolmuş olabilir. Cebecizâde Mehmet Paşa, 13 Cemaziyelewwel 1164/09.04.1751'de

Urfa'da ki bir kısım gelir getiren vakıflarını tescil ettirmiş olduğu vakfiyesi ile Darende'de bulunan Şeyh Hamid-i Veli Camii, Hacı Müşrif Camii ve Medine-i Münewvere fakirlerine gelirler tahsis etmiştir. Söz konusu vakıfları tasarruf edecek evlâdı kalmaması halinde, gelirlerin üçe taksim edilerek paylaşılacağı şart koşulmuştur.¹⁰⁹

Cami Medresesi'nin Faaliyetleri ve Öğrencileri

Kayıtlara göre, Şeyh Hamid-i Veli ya da Somuncu Baba Camii, Medresesi ya da Zaviyesi büyük bir ilim merkezi idi. Bu medresede öğrenim gören alimlerden birkaçını hatırlamak bu düşünceyi haklı çıkarmak için yeterlidir. Mesela Darende alimlerinden es-Seyyid Hasan Feyzi Efendi, oğulları Osman Hulûsi Efendi ile Ahmet Nuri Efendi ve kardeşi Ömer Osman Hulûsi Efendi tedrislerini Şeyh Hamid-i Veli Medresesi'nde tamamlamışlardır.

Hacı Mahmud Efendi'nin Cami'yi yeniden tamirinden sonra ilave ettiği Medresesi sayesinde Şeyh Hamid-i Veli (k.s.) Hazretleri Cami-i Şerîfi ve Medresesi 19. yüzyılda da önemli ve hayırlı hizmetlerin yürütülmesinde kullanılmış özellikle Hacı Mahmud Efendi zamanında burada çok önemli şahsiyetler yetişmiştir. Müftizâde Es'ad Efendi, bir mektûbunda Hacı Mahmud Efendi'nin Şeyh Hamid-i Veli Cami ile ilgisini şu cümlelerle açıklamaktadır.

"Hulefây-ı Nakşibendiyye'den ve Çorumlu meşhur Hacı Mustafa Efendi'nin halifelerinden ehl-i hâl ve kerâmet sâhibi ve 20 sene kadar Şeyh Hamid-i Veli Câmî'-i Şerîfi kurbündeki medresede yüzlerce talebeye ders okutan Seyyid ve Hâlid efendilerin hocaları, Hacı Mahmûd Efendi Hazretleri de Şeyh Hamid-i Veli Hazretleri'nin Darende'de bu Câmî'-i Şerîf derûnunda medfûn bulunduğunu ve birçok kerre murâkabe halinde gördüğünü söylerlerdi."¹¹⁰

المعارف اللبيب و الفالح الفاضل الخبير
والصالح الصادق المنيب اعني به السيد
عثمان الخلوصي ابن احمد علمي من اولاد شيخ محمد
ولي قدس سره العزيز من قضاء دارنده
اسو الله حالهم وطيب الله بالهم قد فرأ
منى منى السراجية الخفية للشيخ الامام
محمد بن عبد السيد السجا ونذته مع شترها
للعلامة الشيرازي عليه ما شفران
ربنا اللطيف واخذ مني ايضا مثل
الجريدة النوقادي مجلدا ومفصلا وبذل
جهده وشتر ساقه في علم الفرائض وذلك
في عصر ناشر العلوم والمعارف باذني
انواع المعارف الا وهو السلطان ابن
السلطان السلطان الفازلي علي خان
لازال اعداءه مفرورا وقلبه سرورا ومملوكا
رامين

Seyyid Hulûsi Ateş
Kütüphanesinden
Alınmıştır.

Es-Seyyid Ahmet Hilmi Efendi'nin Oğlu Es-Seyyid Ömer Osman Hulûsi Efendi'nin Sultan Abdulhamid Han Döneminde
Şeyh Hamid-i Veli Medresesinden Almış olduğu icazetname (1323/1905) Tarihli.

Darende eski müftüsü Hacı Mahmud Efendi'nin oğlu ve Kasım 1864 yılı Çorum doğumlu Darendeli Hacı Mehmet Emin Efendi, Babası Hacı Mahmud Efendi'nin yeniden bina etmiş olduğu Şeyh Hamid-i Veli Medresesi'nde babasının derslerine devam ederek tahsilini tamamlamış, 1893'de icazetname aldıktan sonra aynı medresede fahri olarak ders vermeye başlamıştır. 25 Zilkade 1329/17.11.1911'de boşalmış olan Darende kazası müftülüğüne tayin olmuştur. Onun müftü olarak seçilmesi için oluşturulan kurulda Şeyh Hamid-i Veli Medresesi görevlilerinden Meşayih-i kiramdan Şeyh Hamid-i Veli Postnişîni Es-Seyyid Hasan Rıza ve Meşayih-i kiramdan Şeyh Hamid-i Veli Post-nişîni es-Seyyid Şeyh Süleyman efendiler de oy vermişlerdir.¹¹¹

Bu medresede yetişen âlimlerden "Hatip Efendi" adıyla tanınan Hasan Feyzi Efendi, müftü ve müderris Hacı Mahmud Efendi'den icazet almış ve cami imam-hatibi Mustafa Efendi'nin vefatından sonra mütevellisince caminin imam hatipliğine seçilmiştir. Ayrıca Cami külliyesinin tamiri ile görevlendirilmiştir. Şeyh Hamid-i Veli Zaviyesi'nin şeyhleri tarafından hazırlanmış olan ve Seyyid Hulusi Ateş Kütüphanesi'nde bulunan Hasan Feyzi Efendi'ye ait bir şahadetname-nin sonunda kayıtlı olan "el-an şahadetnamede ismi muharrer Hasan Feyzi Efendi Şeyh Hamid-i Veli Hazretlerinin evlâdından olduğu tasdik olunur." cümlesi, onun evlâd-ı Şeyh Hamid Efendi'den olduğunu isbata yarayan bir şahadetnamedir.¹¹² Hasan Feyzi Efendi'nin Şeyh Hamid-i Veli Cami'nde görev yaptığı ve cami ile birlikte külliyenin tamiri ile uğraştığı yıllarda, Şeyh Ha-

mid-i Veli Cami'nin gelir gider işlerinin kaydı görevi de ona verilmiştir. Adı geçen kütüphanede, Şeyh Hamid-i Veli Cami'nin Hasan Feyzi Efendi tarafından tutulmuş muhasebe defteri bulunmaktadır. Bu defterde Rumi 335 senesine ait gelir gider kayıtları, cami'nin tamiratı esnasında yapılan harcamalar ve 1929 yılında halı satışından cami için elde edilen geliri gösterir kayıtlar bulunmaktadır. Giderler detaylı olarak kaydedilmiş olduğu gibi, gelirler ve camiye bağış yapan hayır sahiplerinin isimleri de tek tek kaydedilmiştir.¹¹³

Şeyh Hamid-i Veli Camii Postnişîni ve Hamid-i Veli evlâdından Ahmet Hilmi Efendi'nin oğlu es-Seyyid Ömer Osman Hulûsi Efendi, Şeyh Hamid-i Veli Medresesi müderrislerinden Mehmet Emin bin Mahmud Darende'vi'den icazet almıştır. Osmanlı döneminde müderrislik diploması sayılan icazetnamesinin Arapça olarak 1323/1905 yılında kaleme alınan asıl nüshası Darende'de Şeyhzâdeoğlu Özel Kütüphanesi'nde saklanmaktadır.¹¹⁴

Ömer Şem'i Efendinin oğlu ve ilmiyle tanınmış olan Esad Işık Efendi ise kendi kitaplığını Şeyh Hamid-i Veli Camii Kütüphanesi'ne bağışlamıştır. 1963 yılında seksen yaşında iken vefat etliğinde hayatta çocuğu kalmadığı için gayrimenkulünü, bir kısmı el yazması olan üç yüz elli ciltlik kütüphanesini ve emsalsiz bir duvar saatini Şeyh Hamid-i Veli Camii ve Kütüphanesi'ne verilmesini vasiyet etmiştir. Bu vasiyeti, o tarihte vasi kıldığı Şeyh Hamid-i Veli Camii İmam-Hatibi es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi tarafından yerine getirilmiştir.¹¹⁵

Şeyh Hamid-i Veli Camii'nin asıl mekanına girişte, kapı kimeri altında (alınlıkta) tamir kitabesi (1005/1596)

Cami (Zaviye)'nin Geçirdiği Tamirler

Şeyh Hamid-i Veli Camii'nin asıl mekanına girişte, kapı kemiği altında -alınlıkta- bir tamir kitabesi bulunmaktadır. İki sıra taş üzerine yazılı Arapça kitabe dört satırdan ibarettir. Ancak düzenli bir kitabe özelliği arzetmemektedir. Anlaşıldığı kadarı ile parçalanmış olan kitabe, sonradan bir araya getirilmiş, fakat kitabenin esas ifadeleri tam ve düzenli olarak bir araya toplanamamıştır. Kitabede;

*"- Haza ammere Camiuşşerif Yesserallahü bil'hayr.....
Ziya Paşa. (?)*

- Allah Teala ve şefâatu'n-Nebi sallallahü aleyhi ve sellem. Tarih fi şehr-i Muharremi'l-Haram. Sene hamse

- Ve elf mine'l-hicretin-

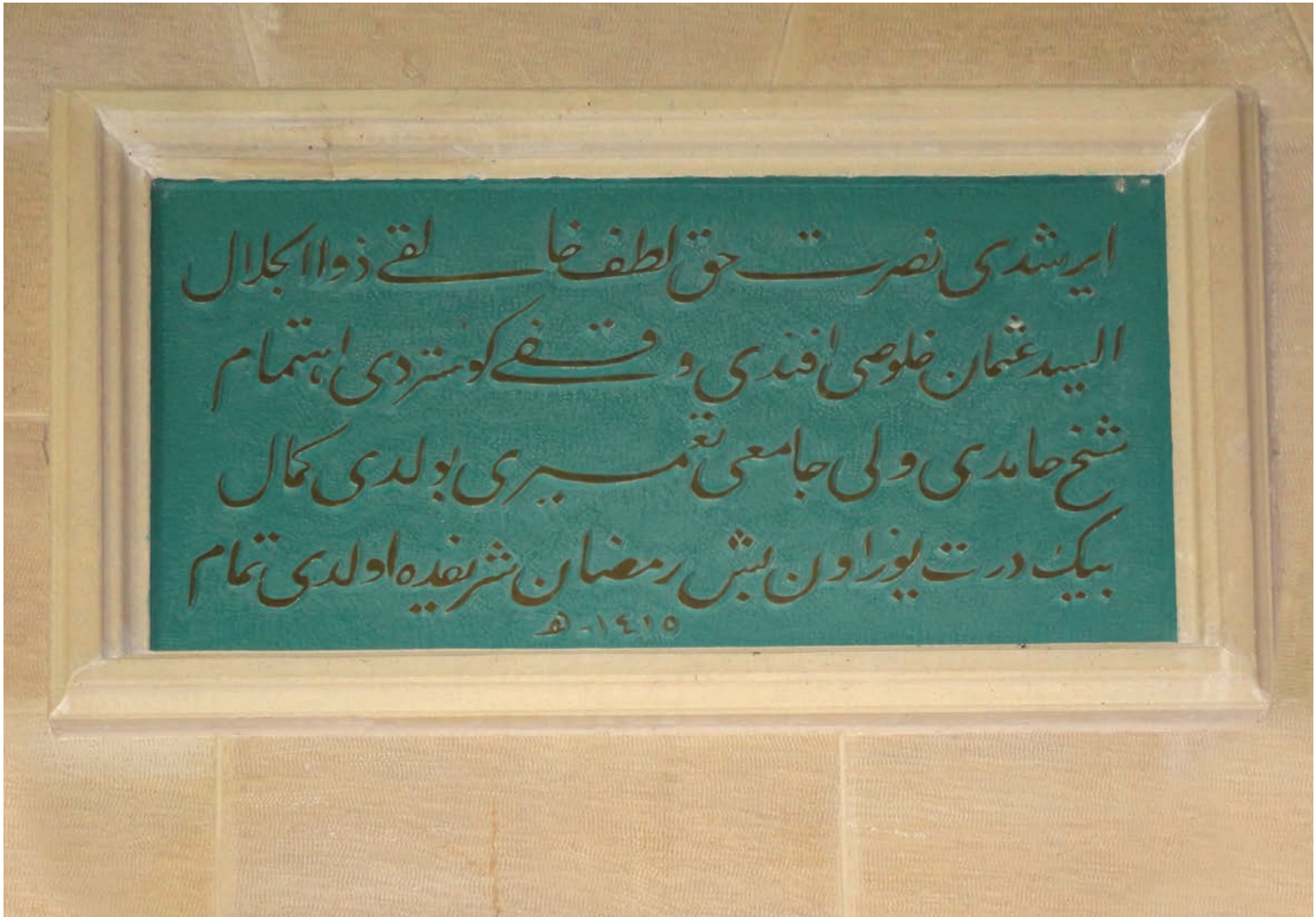
- Nebeviyyeti sallallahü aleyhi ve sellem."

kaydı bulunmaktadır. Tahrip olup, okunamayan kelimeler dışında birinci satırdan anlaşıldığı üzere onarım gören Cami kitabesinin hicri tarihi, Muharrem 1005/1596 Ağustos-Eylül aylarına tekabül etmektedir.¹¹⁶ Bu tarihten önce ve sonra da Cami ve çevresi

yenilenmiş ve ilaveler yapılmış, esas mekan ve mimari özelliği değişmiştir.¹¹⁷

Bugün bir kısmı ahfada ait hazire olan, sivri kemerlerle çevrili yer, son cemaat mahalli olarak kullanılsa da caminin kible ve doğu yönünde yer alması; bu mekanın camiden ziyade bir Tevhithane olarak kullanılmış olabileceğini akla getirmektedir.¹¹⁸ Hanefi Hoca'ya göre, beş sivri kemerden oluşan bu avlu, bidayette önü açık eyvan şeklinde ve tedricen inşa edilmiştir.

Şeyh Hamid-i Veli Hazretleri'nin soyundan Abidin Paşa (ö. 1099/1687) ve Kör Hüseyin Paşa'nın yaptırdığı kemerlerin bitişiğine yeni kemerler ilave ettirmiştir. Minareyi de Abidin Paşa inşa ettirmiştir.¹¹⁹ Kapı üstü kilit taşında sonradan kazıldığı anlaşılan kitabede 1097/1685 tarihi okunmaktadır. Halen bu minarenin giriş kapısının sağ tarafına latin harfleri ile bir kitabe eklenmiştir. Hamideddin Ateş'in isteği üzerine son zamanlarda cami Müezzini Musa Tektaş tarafından latince yazılmış olan kitabe şöyledir:

Şeyh Hamid-i Veli Camii'nin dış girişte, kapı üzerindeki yeni tamir kitabesi (1415/1995)

*“Erişti nusret-i hak lutfu Hâlik-i Zülcelal
Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi vakfı gösterdi ihtimam
Şeyh Hamid-i Veli Camii tamiri buldu kemâl
Bin dört yüz on beş Ramazan-ı Şerîf’de oldı tamam”*

Şeyh Hamid-i Veli Camii haziresinde 21 kabir mevcuttur. İlk defnedilen kişinin onun talebelerinden Şeyh Bedreddin Efendi olduğu bilinmektedir. Daha sonra Şeyh Hamid-i Veli ahfadından olanlar defnedilmiştir. Hazirede ahfaddan olmayan iki ya da üç kişi medfun bulunmaktadır. Bunlardan biri Şeyh Hamid-i Veli Medresesi Müderrisi ve Darende Müftüsü Sofuzâde Hacı

Mahmud Efendi’dir. Hazirede medfun olanların bir kısmının kimlikleri tespit edilememiştir. İsimleri tespit edilenlerin kabirleri üzerine Latin harfleri ile Türkçe olarak adları kaydedilmiştir. Tespit edilemeyenler ise “kitabesi okunamadı” kaydı düşülmüştür. Hazireye ahfaddan en son defnedilen kişi, Osman Hulûsi Efendi Hazretleri’dir. Hazirede medfun olan bazı kimseler şunlardır:

Şeyh Bedreddin Efendi	Muhyiddin Paşa b. Ahmed Veli
Şeyh Hasan Efendi	Seyyid Efendi
Ahmed Nuri Efendi	Hacı Mahmud Efendi
Karabaş Hüseyin Efendi	Hatib Hasan Efendi
Hafız Mustafa Efendi	Şeyh Ali Efendi
Şeyh Mahmud oğlu Hafız Abdullah Efendi	Nuri Beyzâde Halid-i Yekta
Halil Taybi oğlu Ahmed Veli	Şeyh Süleyman Efendi
Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi ¹²⁰	

Şeyh Hamid-i Veli Camii ve Zaviyesi, 19. yüz yılın ikinci yarısında bir süre terkedilmiştir. Ancak Çorum'da müderrislik yapmakta olan Darendeli Hacı Mahmud Efendi, bir süre için ziyaret maksadıyla Darende'ye geldiği esnada, bu camii'nin yıkılmaması için hemen onun etrafına 8-10 odalı bir medrese ve bir tekke yaptırmış ve burada ders vermeye başlamış; böylece bu cami, Şeyh Hamid-i Veli Medresesi olarak tanınmıştır. Hacı Mahmud Efendi'nin kendi ifadesine göre, "Darende'ye geldiği esnada halkın yeni kurulmuş olan mahallelerde bulunan bahçeli yazlık ev-

lerde oturmaları nedeniyle Darende'nin eski mahallelerindeki evler, camiler ve diğer eserlerin bir çoğu yıkılmıştı. Camilerden sadece Şeyh Hamid-i Veli (K.S.) Hazretleri Camii Şerîfi yıkılmamıştı". Hacı Mahmud Efendi, eski şehrin bulunduğu mahaldeki bu medreseyi yeniden ihya edince halk da kısmen yeniden bu bölgede ikamet etmeye başlamıştır.¹²¹ Ancak Hacı Mahmud Efendi'nin ilave etmiş olduğu medrese yıkılmıştır. Onun yerinde şu anda bir konferans salonu ve kütüphane yaptırılmış ve 24 Haziran 2000'de bu kısmın açılışı yapılmıştır.

Şeyh Hamid-i Veli Zaviyesi'nin şeyhleri tarafından hazırlanmış olan ve yukarıda bahsi geçen şahadetname ile Şeyh Hamid-i Veli Camii ve civarının tamiri ve bakımı hususunda Hasan Feyzi Efendi'ye mütevellî heyet üyelerince yetki verilmiştir.¹²² Önemine binaen aynen aktardığımız belgede, bu yetkinin nedeni şu şekilde ifade edilmektedir:

"Sivas vilayeti dahilinde Darende'de vaki' kendi zaviyesinde defin-i hak-ı tırnak olan ve Tarik-i Halvetiyye ricalinden bulunan sahih'un-neseb sadat-ı kiramdan ve e'izze-i fihamdan Kutb'ul-Arifin Gavsü'l-vasilin Umdetü'l-Kâmilin Es-Seyyid eş-Şeyh el-hac Hamid-i Veli -Kuddise sırruhu'l-celi Efendimiz Hazretleri'nin kasaba-i mezkurada bulunan Camii-i Şerîf ve Tekke-i Latife uğrunda kadimen cereyan etmekte bulunan su yolunun tahrib ve futur bulmasıyla züvvar (ziyaretçiler) ve ubbad-ı müsliminin vudu'(abdest) ve gusül halinde perişaniyetlerini mucib olduğu gibi güruh-ı dervişan ve fukaranın dahi ikamet-gahları olan hücreler zaman-ı tavilden (uzun zamandan) beru harab ve mail-i türab olmuşdur ve bunların tamiratına ise bir taraftan nukud-ı mevkufe ve meşrutası olmayub yalnız ehl-i hayrat ve din kardeşlerimizin iane ve ihsanına muhtac bulunduğundan ve fil hakika Aziz-i müşarün-ileyh Hazretlerinin seccade-nişinliğine meşruta iki kıt'a vakıf kura hasılatı var ise de, ol dahi mürur-ı ubur(gelip geçen) olan evlâd-ı zükurun idaresine bile mikdar-ı kifaye bulunmadığı ve kezalik veliyy-i müşarün-ileyh hazretlerinin evlâdlarına say-

fiye mevki'inde bulunan Şeyhli Camii demekle ma'ruf Cami'-i Şerîfde ta'lim-i sıbyan olan bir mektebin yeniden bina ve küşad olunacağı gibi civarında bulunan iki göz çeşmenin ibadullah-ı müsliminin vudu' ve insanın ve hayvanın iska olunması(su ihtiyaçlarının karşılanması) için tathir(temizleme) ve ta'mir ve Cami'-i mezkurun havlusuna inzal etdürmek ve bu zikr olunan hayrat-ı şerifeyi sarfetmek üzere hayrat derdesti için bu kerre Müşarünileyh Hazretlerinin sülale-i tahirelerinden postnişini bulunan Şeyh Ahmed Hilmi Efendi'nin mahdum-ı mükerrerleri Es-Seyyid Hasan Feyzi Efendi bil-husus i'zam kılınmıştır. Kâffe-i bilad-ı müslimin şu emr-i hayra bezl-i makderet eylemeleriyle (yardımcı olmaları) elden gelen gayretde gerü durmamaları için rica ve din karındaşlarımızın bu yüzden me'cur ve Veliyy-i müşarünileyh hazretlerinin himmet-i ruhaniyyesine mazhar buyurulmak üzere Efendi-i mumaileyh yedine şahadetnamemiz temhir ve i'tâ kılındı"

Şahadetnamede imzası bulunan Şeyh Hamid-i Veli
Cami ve Zaviyesi'nin görevlileri ise şunlardır:

Tekyedar-ı Şeyh Hamid-i Veli es-Seyyid Şeyh Nurullah bin Ahmed

Nazır-ı Şeyh Hamid-i Veli es-Seyyid Şeyh Mehmed

Müezzinin-ı Şeyh Hamid-i Veli es-Seyyid Şeyh Ahmed bin Hasan

Mütevelli-ı Şeyh Hamid-i Veli Es-Seyyid Şeyh Mehmed

Zaviye-nişin-i Şeyh Hamid-i Veli Es-Seyyid Şeyh Hasan Rıza

Hatib-i Şeyh Hamid-i Veli Es-Seyyid Şeyh Hacı...

Dergâh-ı Âlî Postnişin-i Şeyh Hamid-i Veli
Es-Seyyid Şeyh Mustafa bin Müslim

Müderri-i Şeyh Hamid-i Veli es-Seyyid Şeyh Mehmed Emin¹²³

Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan şer'iyeye sicillerinde, Şeyh Hamid-i Veli'nin Darendede'deki zâviye ve câmiine ait olan vakıflarla ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Ayrıca tespit edilen bilgilere göre, Osmanlı Devleti, son döneminde yine Darendede'deki Şeyh Hamid Câmî'ine bizzat sâhip çıkarak 1327/1909 bütçesine husu si tamir ve bakım için bir fasıl ayırmıştır.¹²⁴

1933-34 senelerinde camiin çatısı Mahir ve Habib usta tarafından tamir edilmiştir. Bu tamirat masrafını karşılamak üzere, camiin sekiz parçalık sergisi, müteveli tarafından Zelloğlu Hacı Ahmed Ağa'ya satılmış, ancak bir süre Zelloğlu'nun mağazasında kalan halılar ve kilimler tekrar camiiye konulmak üzere karşılıksız olarak Hatip Hasan Feyzi Efendi'ye iade edilmiştir.

Cami, 1942 yılında Halil Usta tarafından yeniden tamir edilmiştir. Çatının çinko saç ile kaplandığı 1943-44 senelerinde Hulûsi Efendi kütüphane ile kabristanı da yaptırmıştır. Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi ve onun kurmuş olduğu vakıf döneminde

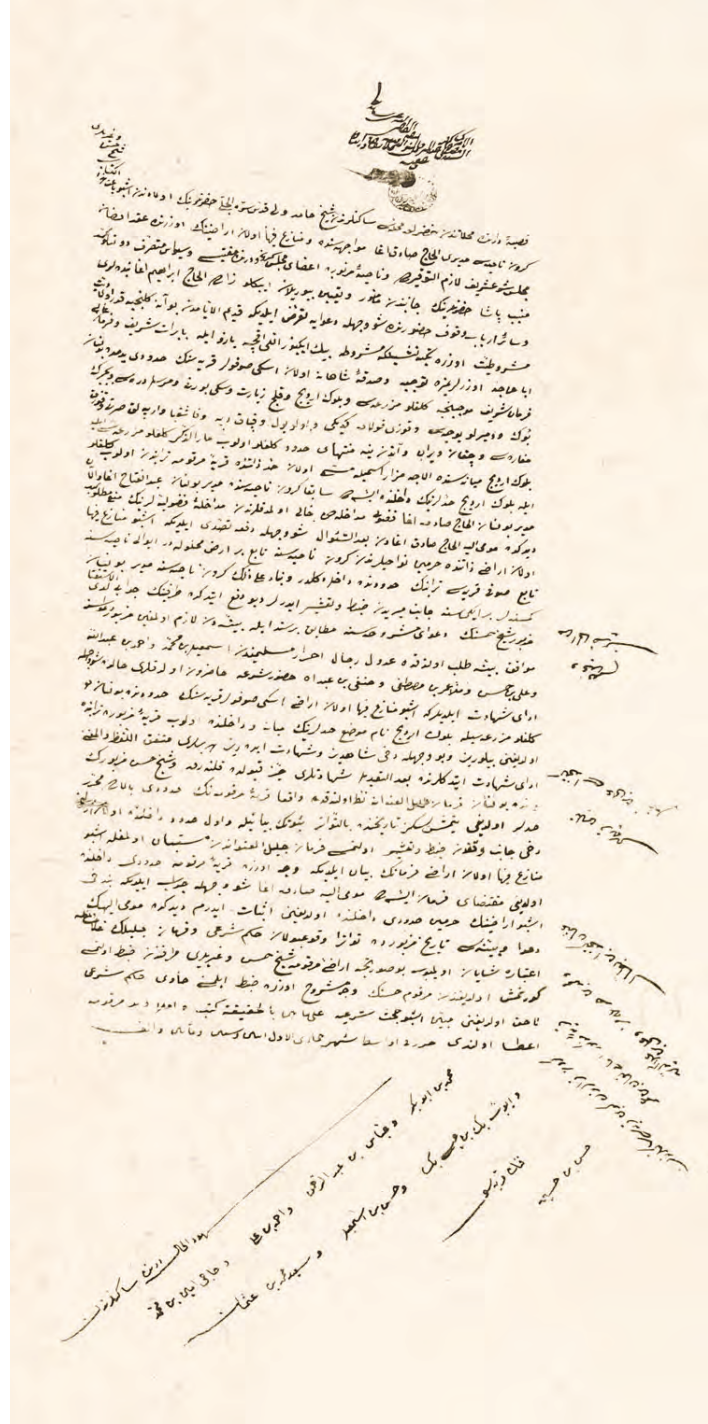
camii ve çevresi önemli değişiklikler geçirmiş, imar, tamir ve bakımı, kuruluşundan sonra belki de tarihinin ulaşmadığı iyi seviyeye ulaşmıştır. 1945'de fahri olarak, 1953' de de kadrolu imam-hatiplik görevini deruhte eden Osman Hulûsi Efendi, bizzat kendi maharetlerini de katarak caminin ve çevresinin tamir ve bakımına başlamışlardır. Ancak çalışmaları daha kapsamlı hale getirmek maksadı ile 1960 yılında "Şeyh Hamid-i Veli Camii İhya ve Onarım Derneği"ni kurmuştur. Başkanlığını Seyyid Osman Hulûsî Efendi'nin bizzat kendisi yapmıştır. 1986 yılında ise Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı kurulmuştur. Bu konuda belli bir mesafe alındıktan sonra, 1993 yılında Şeyh Hamid-i Veli Camii'nin restorasyon çalışmalarına başlanılmış¹²⁵ 1995'de restorasyon işleri tamamlanmasına rağmen çevre düzenlenmesine dair tefferuatlar devam etmektedir. Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi, 01.07.1987 tarihinde 65 yaşını doldurduğundan re'sen emekli olunca, imamet vazifesini evlâdı ve manevi varisi Seyyid Hamid Hamideddin Ateş Efendi devralmıştır. Şu an külliyein tamamlanmakta olan işlerine nezaret etmektedirler.¹²⁶

Arsiv Belgeleri ile Darendede Somuncu Baba Evlatları

Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Seyyid Hülsî Ateş Kütüphanesindeki 15 Nolu Belgenin Aslından Alınmıştır.

Şeyh Hamid-i Veli Vakıflarına Ait Araziler Hakkında Belge

Darende kasabası mahallelerinden Hıdırlık Mh. Sakin-
lerinden Şeyh Hamid-i Veli Evlâdından belge sahibi
Şeyh Hasan ve diğerleri Gürün nahiyesi Müdürü el-Hac
Sadık Ağa karşısında ve niza konusu olan arazinin üze-
rinde toplanan mahkemede adı geçen nahiyede vazife
gören Gürün ve Darende müftüsü, Sivas Valisi Muham-
med Münib Paşa tarafından görevlendirilen İpekli-zâde
el-Hac İbrahim Ağa ve diğer bilir kişiler huzurunda şu
şekilde dava etmiştir ki: "Eskiden bu günlere gelinceye
kadar evlâdiyet ve meşrutiyet üzere tekke-nîşînliğe şart
kılınmış 1250 akça yazı ile berat ve fermân ile dede-
den-atadan (nesilden nesile kendi üzerlerine tevcih ve
padişah tarafından ihsan olunan Eski Sofular köyünün
sınırları elimizde bulunan ferman gereğince Külaflı mez-
raası, Bölükardıç, Kılıçziyaret, Sekiburnu, Mersler Deresi,
Bicirik Bük, Demirli bucası, Kuzukula Gediği, Uluyol ve
Kabaktepe, Kuşkaya, Arpalıksırtı, Kozak Mağarası, Ça-
karviran ve ondan yine (müntehâ-yı hudûd) hudud biti-
mi Külaflı olup zikri geçen Külaflı mezraası ile Bölükardıç
arasında Alacamezar ismiyle bilinen aslında adı geçen
köyün toprağından olup Külaflı ile Bölükardıç sınırlarının
içerisinde ise de önceden Gürün Nahiyesinde müdür bu-
lunan Abdülfettah Ağa ve şimdi müdür bulunan el-Hâc
Sadık Ağa fuzuli müdahaleden geri durmadıklarından
müdahalelerinin önlenmesi talebimizdir dediklerinde,
adı geçen el-Hâc Sadık Ağa'dan sorulduğunda şu şekil-
de savunmaya çalışmıştır: İşbu niza konusu olan arazi
aslında Haremeyn Nahiyelerinden Gürün Nahiyesi'ne
tabi bir boş arazidir. Ayvalı Nahiyesine tabi Sofu Köyü
toprağına dahil değildir. Bunun için Gürün
Nahiyesinde müdür bulunan kişiler bir iki sene devlet ta-
rafından zabt ve öşrünü alırlar.

İki tarafın cevapları hususunda müftüden fetva sorul-
duğunda adı geçen Şeyh Hasan açıklanmış olan davası-
na uygun bir senet ile beyyine (delil) istendiğinde adalet
sahibi kişilerden Muhammed oğlu İsmail, Abdullah oğlu
Ahmed, Hasan oğlu Ali, Mustafa oğlu Molla Ömer, Abdul-
lah oğlu Hanefi isimli kişiler mahkemede hazır oldukları-
nda şu şekilde şahitlik etmişlerdir: İşbu niza konusu olan
arazi Eski Sofular Köyünün sınırlarında bulunan bu Külaflı
mezraasıyla Bölükardıç isimli yer sınırlarının arasında ve
içerisinde olup adı geçen köy toprağına olduğunu biliriz
ve bu şekilde şahitleriz. Şahitlik dahi ederiz." diye her biri
söz ve ifadelerinde birlik olarak şahitlik görevini yerine ge-
tirdiklerinde, kendilerinin şahitlikleri tetkik edilip şahitlik-
lerinin kanunlara uygun olduğu anlaşıldığından ve Şeyh
Hasan'ın elinde bulunan fermana bakıldığında gerçekten
adı geçen köyün hududu yukarıda yazılan sınırlar olduğu
1278 tarihinde tevatür ile (çok kesin bir şekilde) ortaya
çıktığı, bu hudud içerisinde olan arazilerin de vakıf tara-
fından zabt ve öşürlerinin alınması gerektiği fermanın
anlaşıldığından işbu tartışma konusu olan arazi, ferman-
ın açıkladığı şekil üzere karye-i merkûme (Eski Sofular)
sınırları içerisinde olduğu fermanın gereği ise de adı ge-
çen Sadık Ağa şu şekilde cevap eyledi ki: Ben de bu arâzî-
nin Haremeyn hududu dahilinde olduğunu isbat ederim".
Dediğinde adı geçenin dava ve delili zikredilen tarihte te-
vatüren vuku bulan şerî hüküm ve fermanın hilafı oldu-
ğundan itibar edilmeyip bu surette adı geçen arazi Şeyh
Hasan ve diğerleri tarafından zabt olunması uygun görül-
müş olduğundan Hasan'ın açıklandığı şekilde araziye zabt
etmesini emreden şerî hüküm verildiğini açıklayan işbu
hüccet istek üzerine verilmiştir.

11-20 Cemaziyelelvel 1262/ 6 Mayıs 1846. Şahitler:

Sultan Abdulaziz

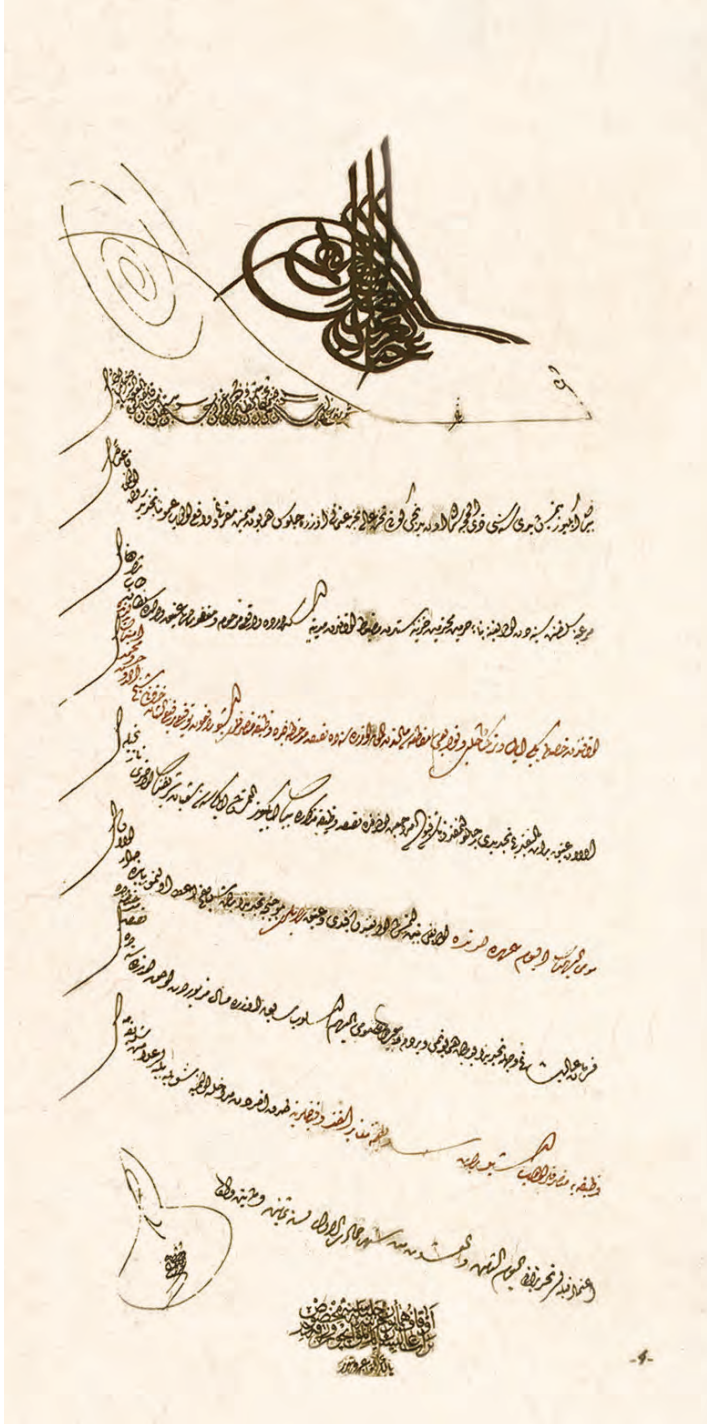
Atik Valide Sultan Vakfı Gelirlerinin Somuncu Baba Evlatlarına Dair Tahsisat Belgesi

1277 senesi Zilhiccesinin 17. günü (26 Haziran 1861)

Padişahın yüce Osmanlı tahtına oturma merasimi ile Osmanlı tahtı berekete, kutluluğa kavuşmuş olup umumi olarak padişah fermanının yenilenmesi açısından Osmanlı imparatorluğunun geçerli kaidelerine dayanarak hazineye kayıtlı Üsküdar şehri vakıflarından olan merhume rahmetli Atik Valide Sultan Vakıflarından yeni il hisseli ve Halep Türkmenleri ve vergi veyahut kira karşılığı merkeze bağlı mallardan almak üzere senede yarım ölçü toplama erzak, buğday sahipleri iş bu şanı yüce olan sultana ait belgelerle Hazreti Şeyh Ahmed ve Hasan ve Muhammet Emin'in ellerinde olan değeli berat takdirinle yenilenmesi rica olunmasında ötürü -bu sebeple- kayıtlara yazılması hususunda başvurulduğunda adı geçen vazife 1262 senesi Şaban-ı Şerif (Haziran 1846) ayının son günleri itibariyle ismi evelce geçenden hâlen uhdelerinde olduğu gözönüne alınmış olduğundan kaydı ve değerli fermanları gereğince yenilenerek fermanımın verilmesi yönünde ortaya çıkan fermanım suretiyle yenilenmesi bakımından bu ferman-ı hümâyûnumu verdim ve buyurdum ki: ismi evelce geçenler, önceki tarz üzere adı geçen maldan... üzerinde senede yarım ölçü erzakla vazifeye söz sahibi olup iş bu fermanıma aykırı mal alıp tutan, tahsil edenlere bir başkası tarafından müdahale olunmaya.

Şöyle bileler. Bu işaretime ve belgeye itimad edeler.

Cemâziyelewel ayı 28. günü 1280 (10 Kasım 1863) / İstanbul

Seyyid Hulûsi Ateş Kütüphanesindeki 4 Nolu Belgenin Aslından Alınmıştır.

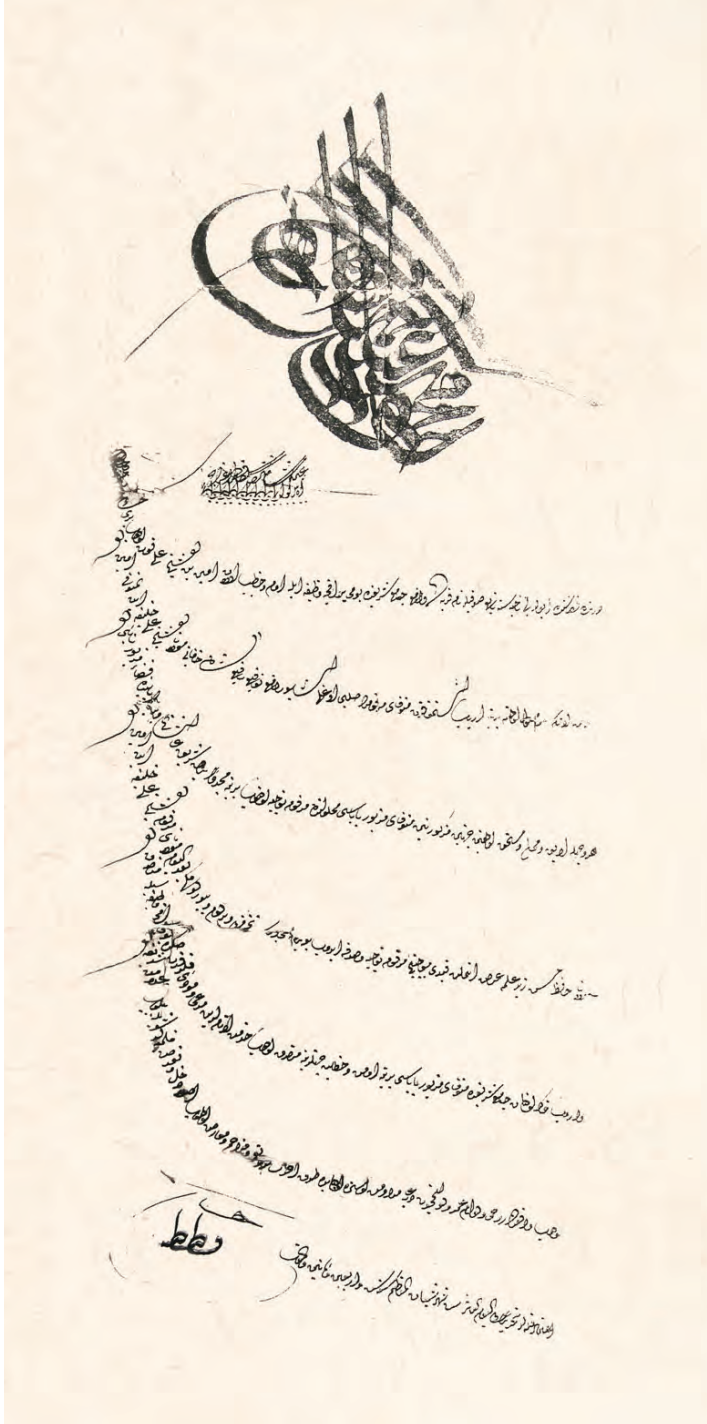
Sultan Mahmud

Şeyh Hamid-i Veli Hazretlerinin Evlatlarının Sofular Köyü Camii İmam-Hatipliğine Dair Belge

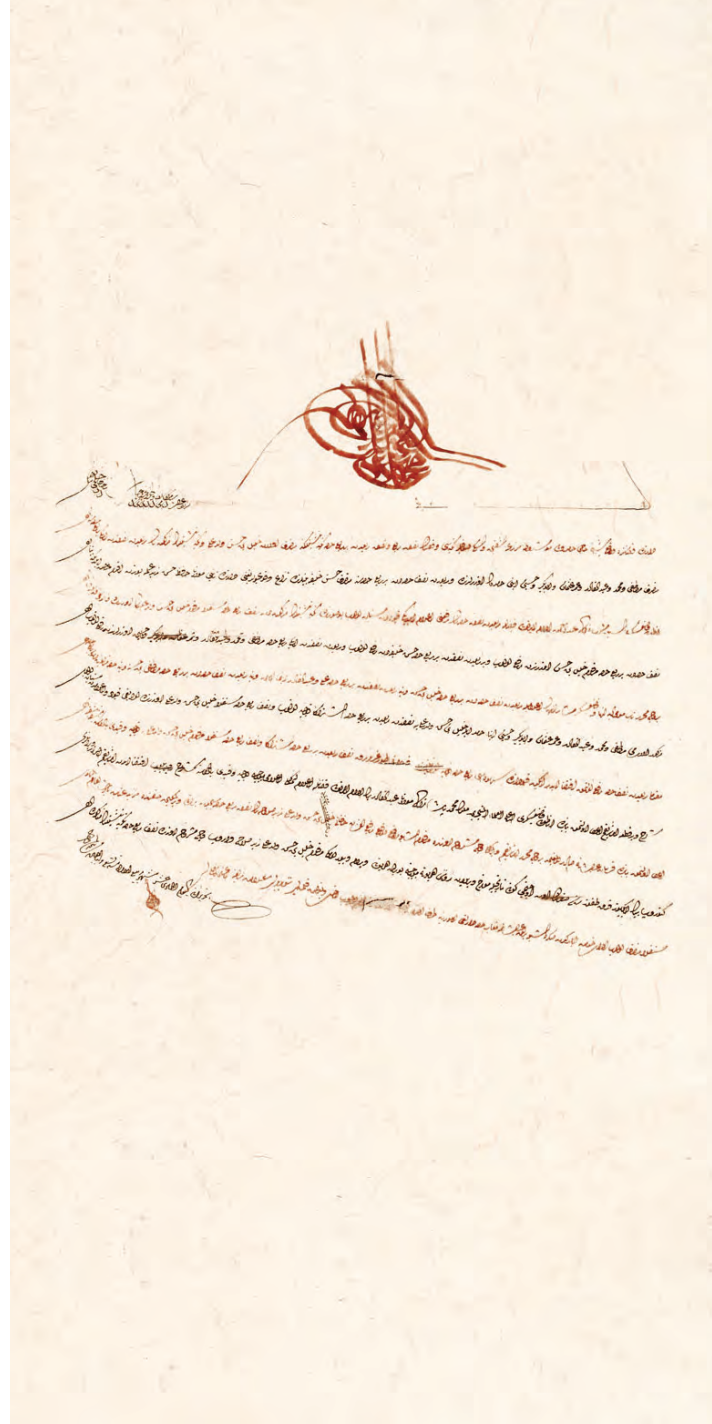
D arende kazasının Ayvalı nahiyesine bağlı Sofular köyü'nde bulunan camide günlük 1 akça vazife ile imam ve hatib olan eş-Şeyh Ali oğlu Emin vefat edip oğlu Ali bu işe ehil olduğundan adı geçene bu görevin verilmesini kaza naibi Mevlana Hafız Hüseyin arz ettiğinden kaydı gereğince Ali'ye tevcih olunup günlük 2 akça vazife ile mutasarrıf olması hususunda eline bu beratın verildiği belirtilmektedir.

10 Şaban 1246/24 Ocak 1831

Kostantinye el-Mahrûse

Seyyid Hulûsi Ateş Kütüphanesindeki 25 Nolu Belgenin Aslından Alınmıştır.

Sultan Mahmud

Şeyh Hamid-i Veli Hazretlerinin Evlatlarının Sofular Tekkesi Görevine Dair Belge

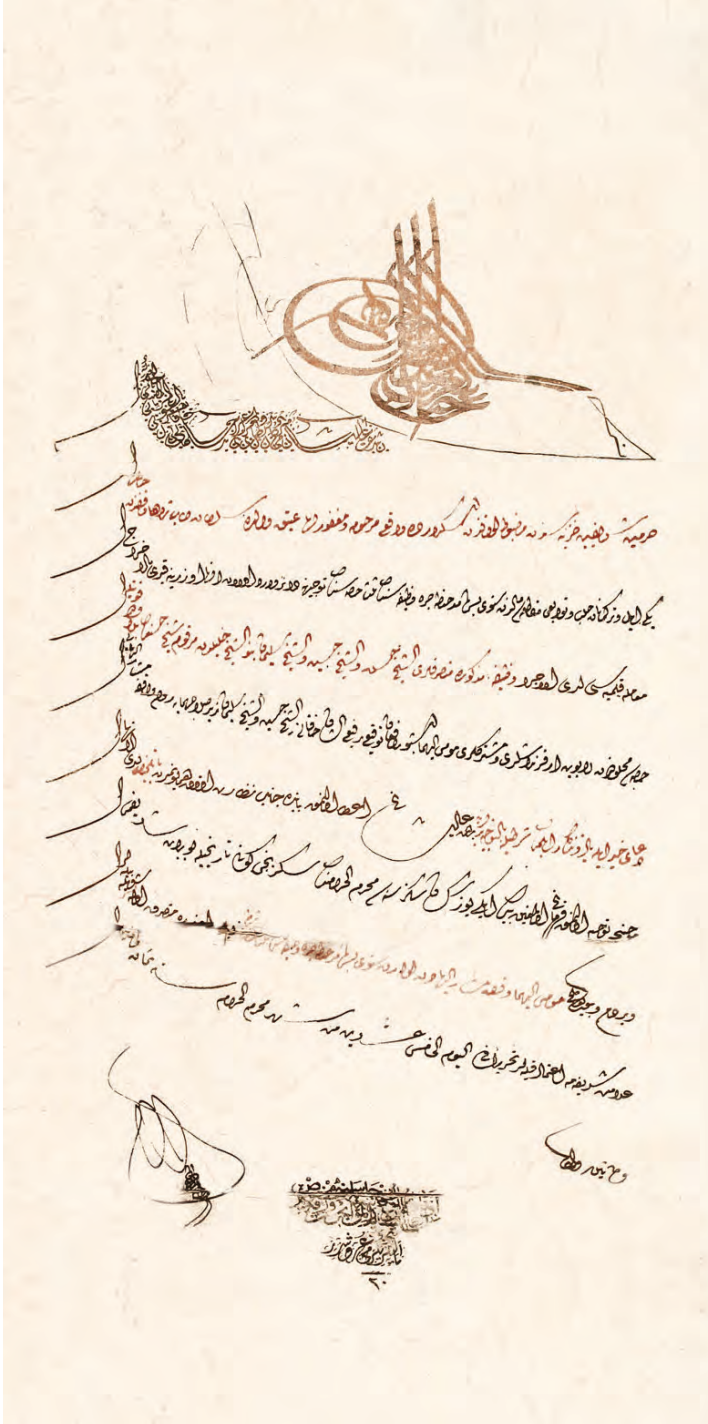
Darende kazasında bulunan Şeyh Hacı Hızır Veli ile beraber Aşkın Mezraası ve Eski Sofular Tekkesi Vakfı'nın yarım çeyrek ve yarım çeyrekten bir çeyrek hisse tekke-nişinliğe mutasarrıf olan Ali oğlu Hasan oğlu Halil ve adı geçen tekke-nişinliğin çeyreğinden yarım iki çeyrek hissesine tasarruf eden Hamid oğulları Mustafa, Muhammed, Abdülkadir, Ömer Osman, Ebubekir ve Hasbi'nin üzerlerinde bir çeyrekten yarım hisselerin 1 çeyrek hissesine mutasarrıf Hasan Halife aralarında niza vaki olduğu Darende Naibi Hafız Hasan'ın bundan önce arz ettiği için dolayı Anadolu Kazaskeri Meşreb-zâde Abdurrahman, çeyrekten yarım hisselerin kaldırılmasını ilam eylediği kayıtlardan anlaşılıp bu şekilde adı geçen tekke-nişinliğin yarım çeyrek müstakil olarak adı geçen Ali oğlu Hasan oğlu Halil'in üzerinde kaldığı eskiden yarım hisseden bir çeyrek hisse adı geçen Hasan oğlu Halil üzerinden ref olunup ve bir çeyrekten yarımdan bir çeyrek hisse Hasan Halife'den kaldırılıp ve çeyrekten yarım iki çeyrek hisse Mustafa, Muhammed, Abdülkadir, Ömer Osman, Ebubekir ve Hüseyin üzerlerinden ref olunup yazıldığı şekilde adı geçen naib bildirip, zikredilen kazasker ilamı ile $\frac{3}{4}$ ten yarım hisseden bir çeyrek hisse Hasan oğlu Halil ve yine çeyrekten yarımdan bir çeyrek hisse Emin oğulları Ali ve Abdülkadir ve yine çeyrekten yarım hisse Hasan oğlu Mustafa'ya ve yine adı geçen hisseden

bir çeyrek hisse isimleri zikredilen Mustafa, Muhammed, Abdülkadir, Ömer Osman, Ebubekir ve Hüseyin'e ayrılarak Ali oğlu Hasan oğlu Halil'e yarımdan çeyrekten bir çeyrek hisse iştiraken tevcih olunup çeyreğin yarısı hisse müstakil olarak Ali oğlu Hasan oğlu Halil üzerinde olduğu ilam kaydından anlaşılmış olup önceden çeyrekten yarım hisse kaldırılması gerekirken kayıtlarda sehven çeyrek hisse tevcih olunmayıp çeyreğin yarısından bir çeyrek hisse ortak olarak ve yarım çeyrek hisse müstakil olarak Ali oğlu Hasan oğlu Halil'e tevcih olunup ve kaydı üzerine başka başka şerh ve bir adet emr-i şerif verilmesi hususunda Anadolu Kazaskeri Melek Mehmed Paşazade Mevlana Abdülkadir Beyin ilamı gereğince tevcih ve kaydı üzerine şerh yazılıp gereken emrin çıkarılması ve beratlarının verilmesi hususunda ferman çıktığından yazıldığı şekilde emr-i şerif verilmiştir.

Açıklandığı şekilde adı geçen ve elinde beratı olan Ali oğlu Hasan oğlu Halil'in çeyrek hissesi için berat verilmesi için 1249 senesi Saferinin 13. günü tarihli (2 Temmuz 1863) verilen ruus gereğince bu beratın verildiği, adı geçen belirtilen hissesi kadar tekke-nişinliğe mutasarrıf olup hizmetini eda ettikten sonra kimse kendisine müdahil olup ve taarruz etmesinler.

11 Rebiülevvel 1249/28 Temmuz 1833

Sultan Abdulaziz Atik Valide Sultan Vakıflarından Şeyh Hamid-i Veli Hazretlerinin Evlatlarına Tahsisat Hakkında Belge

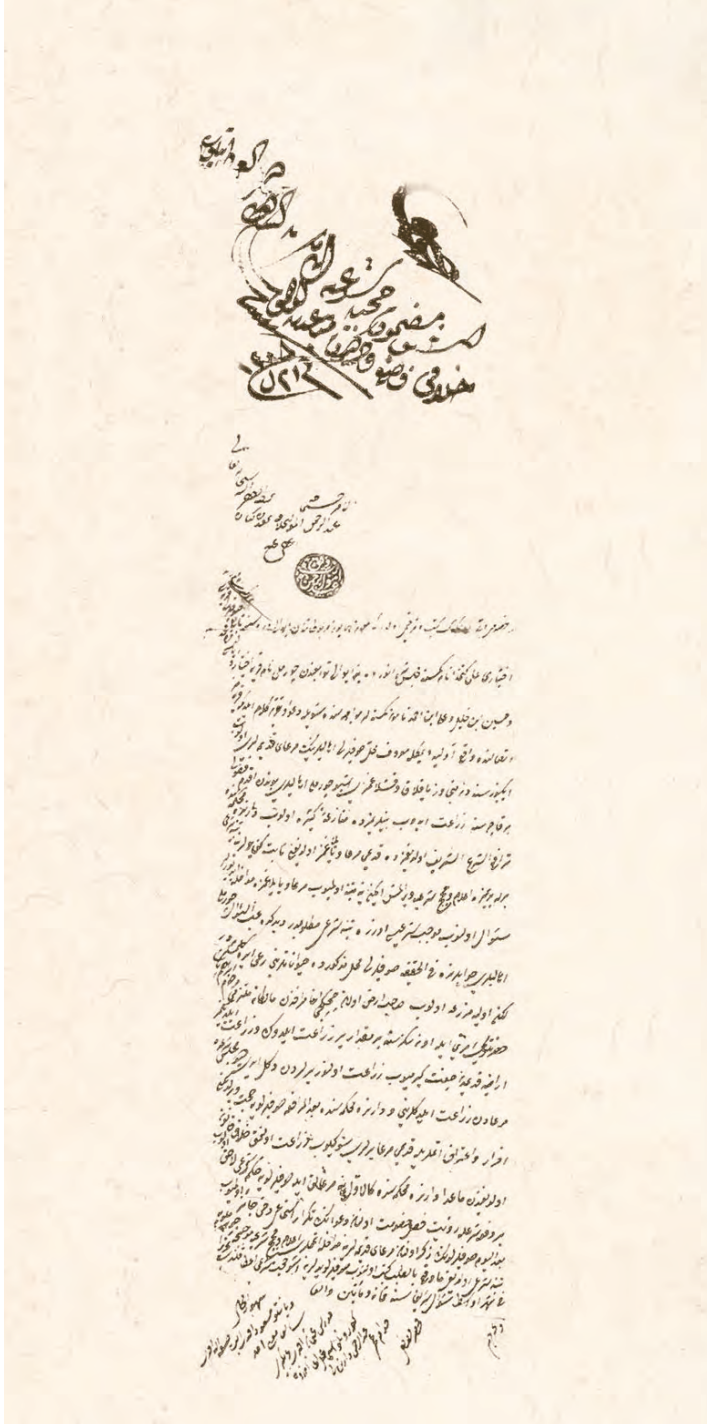

Harameyn Hazinesine bağlı vakıflardan Üsküdar'da bulunan Atik Valide Sultan vakıflarından Yeniil ve Halep Türkmenleri ve Tabiileri Mukataası (kesime verilen arazi) malından senelik 5 müd buğday cer vazifesinden 1/3 hissesinin tevcihine dair gelen haber üzerine kaydı çıkarılarak muamele kaydı icra olduğunda adı geçen vazifenin mutasarrıfları eş-Şeyh Halil'in oğulları eş-Şeyh Hasan ve eş-Şeyh Hüseyin ve eş-Şeyh Süleyman'dan eş-Şeyh Hasan veledsiz-çocuksuz- olarak öldüğünden boşalan hissesi ana-baba bir kardeşleri ve ortakları olan ve ellerinde berat taşıyan eş-Şeyh Hüseyin ve eş-Şeyh Süleyman'a adı geçen Valide Sultanı hayır dua ile anmak şartıyla tevcih olunup ellerine berat verilmek hususunda Evkaf Nezareti'nden telhisle (Sadrazamın padişaha sunulacak yazıda sadeleştirme yapması, özetlemesi yoluyla) haber verildiğinden gereğince tevcih olunması ferman olduğundan 1268 senesi Muharreminin 8. günü (3 Kasım 1851) tarihi ile bu beratın verildiği.

25 Muharrem 1268/19 Kasım 1851

Seyyid Hulûsi Ateş Kütüphanesindeki 18 Nolu Belgenin Aslından Alınmıştır.

Sofular Köyündeki Arazilere Dair Belge

Belgenin yazılma sebebi şudur ki, Maden-i Hümayun Mukaatasına bağlı Ayvalıderesine tabi Sofular Karyesi ihtiyarı Ali Kethüda isimli kişi mahkemede yine Ayvalı Karyesi'ne bağlı Çörmülü isimli köyün ihtiyar ve ahalisinden Ahmed oğlu Muhammed, Hüseyin ve Ali isimli kişilere karşı şöyle davada bulunmuştur: Köyümüz bitişiğinde Evliye diye bilinen yer Sofularlı ahalilerinin eskiden beri meraları olup iki yüz seneyi mütecaviz yaylak ve kışlağımızı, işbu Çörmülü ahalileri bundan önce fuzuli birkaç senedir ziraat edip aramızda çokça tartışma olup Darende Mahkemesi'nde muhakeme olduğumuzda kadîmî otlak ve yaylağımız olduğu sabit bulunup elimize ilam ve şer'î hüccet verilmiş iken kararı hiçe sayarak mera ve yaylağımıza müdahale ediyorlar. Sorulup gerekli kanuni işlemlerin yapılmasını isterim dediğinde, Çörmülü ahâlîlerine sorulduğunda: "gerçekten Sofularlı adı geçen yerde hayvanlarını otlata gelmişlerdir. Lakin Evliye mezraa olup sahib-i arz olan Çiçekçi Ağa tarafından mültezimi ve merhum İbrahim Paşa'nın emri ile 18 sene miktarıdır ziraat eyleriz ve biz ekip biçtiğimiz araziye eskiden çift girmeyip ekilip-biçilen yerlerden değil idi diye mahkemede meradan ziraat ettiklerini ve Darende mahkemesinde muhakemeden sonra Sofularlıya hüccet (senet) verildiğini ikrar ve itiraf ettiklerinden eskiden beri mera yerlerinin sökülüp ziraat olunmaları kanuna aykırı olduğundan Darende mahkemesinde evvelki gibi yine meralık olarak Sofularlıya hükm olunup, bir defa mahkeme ile görülüp karara bağlanan bir davanın tekrar dinlenmesi de caiz olmadığından bundan sonra Sofularlının adı geçen eski otlak yerlerine müdahale etmemeleri ilam ve hüccet-i şer'î gereğince Çörmülü'lülere tenbih olunduğu. Bu belgenin istek üzerine yazılarak Sofularlıların ellerine verildiği.

11-20 Şewal 1280/19 Mart 1864.

Durumun Şahitleri:

Diyarbakir eski Müftüsü Safiyyullah Efendi oğlu

Mesud Efendi

Arapkirlî Müderris Osman Efendi

Gürünlü İsmail Ağa

Hademe Ömer, Muhzır Mustafa ve diğerleri

Seyyid Hulûsi Ateş Kütüphanesindeki 16 Nolu Belgenin Aslından Alınmıştır.

Sultan Abdulaziz Şeyh Hamid-i Veli Tekkesi ile İlgili Belge

Evkâf-ı Hümâyün Hazinesine mahsus Berât-ı Âlişan yazılmak için varakadır.

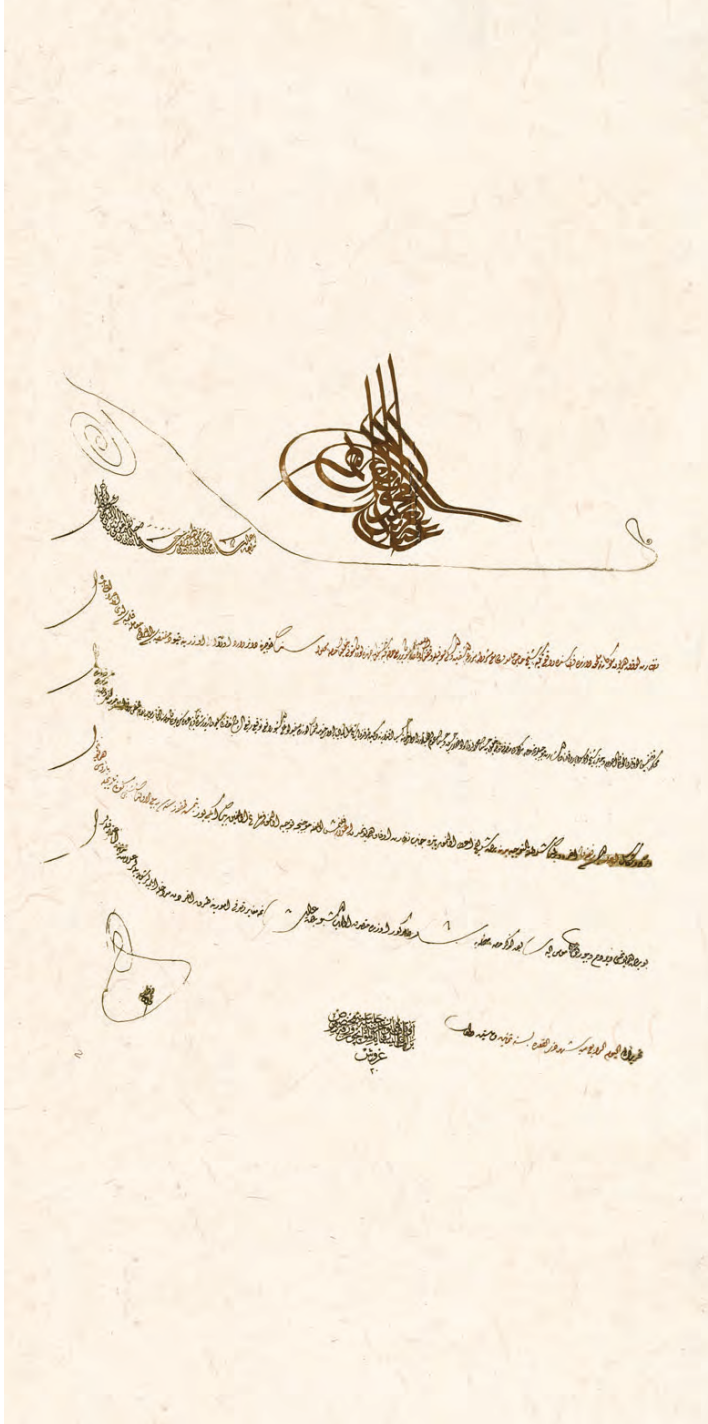
Evkâf Nezâretine bağlı ve Dârende Kazasında bulunan Şeyh Hamid-i Veli Tekkesine şartlı Aşkın Mezrası ve Eski Sofular vakfının yarım ve yarım rub' $\frac{1}{4}$ 'ünden 1 rub' hisse Tekke-nişinlik cihetine tasarruf eden merhum Halil'in boşalan hissesinin tevcihi ile ilgili gelen yazı üzerine gerekli kayıtları çıkarılarak lüzumlu işlemleri icra edilmiştir.

Evkaf Teftiş Mahkemesinin ilamı ve Şeyhülislam'lığın işareti gereğince adı geçen hissenin tasarruf sahibi merhum Hasan oğlu Halil'in boşaltmasından ve oğulları Hasan ve Hüseyin'in vazifeye ehil olmadıklarından, hizmeti yerine getirme kaabiliyetini kazanana dek şimdiki şeyhin nâiben (yerine geçerek) hizmet eda etmek üzere küçük oğlu ve berat sahibi Süleyman'ın uhdesindeki hissesine katılarak nizam gereği hizmet etmek üzere ve adı geçen zâviyenin dâhilinde ihtimamsız davranır, gevşeklik eder ise hükümsüz bırakılarak-lağvedilerek-başkasına verilmek şartıyla tevcihen-onurlandırarak- yerine berat vermek suretiyle Evkaf Nezaret'inden bildirilmek suretiyle, resmi hüküm gereğince tevcih olunan fermanımı 1279 senesi Rebiülevvel'in beşinci günü tarihi (31 Ağustos 1862) ile berat ile verdim ve buyurdum ki: İsmi evvelce geçen önceki boş hisseye yukarıda bahsi geçen şart ile tasarruf sahibi olup iş bu yüce beratıma aykırı tasarrufu, emirlere, bu hususlara diğer taraflardan müdahale eylemeyeler.

Şöyle bileler: Belgelere itimad kılarlar.

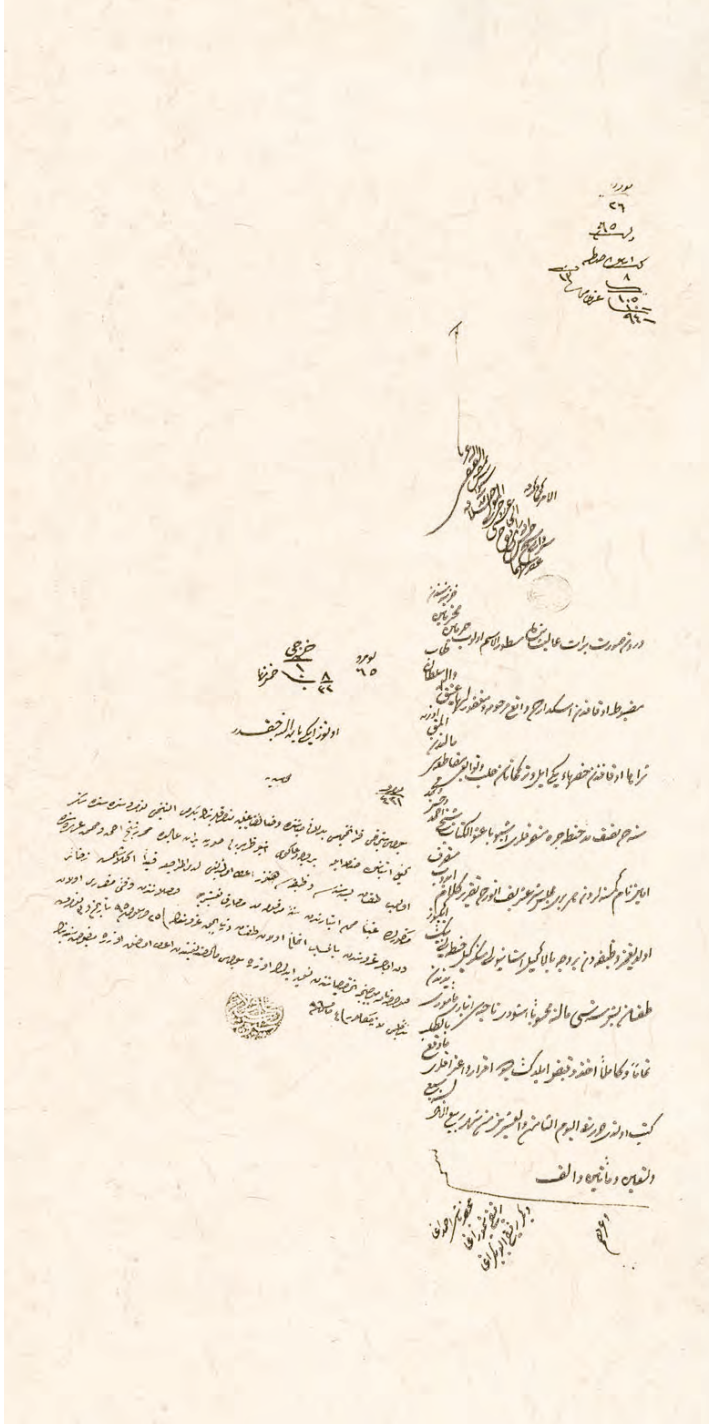
Sene, 1280 Zilkade ayı dördüncü günü yazıldı.

(11 Nisan 1864)

Seyyid Hulûsi Ateş Kütüphanesindeki 2 Nolu Belgenin Aslından Alınmıştır.

Atik Valide Sultan Vakıflarının Gelirlerinden Darende'deki Zevata Dair Tahsisat Belgesi

Berat içerisinde isimleri yazılı Haremeyn hazinesinde isimleri yazılı vakıflardan Üsküdar'da bulunan Atik Valide Sultan Vakıflarından Yeniil Hassaları ve Halep Türkmenleri ve Tabiileri Mukataası malından olmak üzere senede yarım müd buğday cer'e tasarruf eden Şeyh Ahmed ve Şeyh Hasan ve Muhammed adlı kişilerden her biri mahkemede: "Mutasarrıf olduğumuz görevden yukarıda yazıldığı gibi İstanbul kilesi ile 8 kile buğdayı 1295 senesi malına mahsuben Aşudu Nahiyesi anbar memuru elinden tamamen ve kamilen aldık" diye ikrar ve itiraf etmişlerdir. Bu belge istekleri üzerine 28 Rebiülahir 1297 / 8 Nisan 1880 tarihinde yazılmıştır.

Şahitler: Muhzirbaşı Ahmed Ağa, arkadaşları Timur ve Ebubekir Ağalar

Muhasebeye:

Sivas Sancağı Köyleri Tahmis Bedelleri arasında vazife mutasarrıflarının 26. numarasında 8 İstanbul kilesi buğday ile dua okuyuculuğu görevi karşılığı olarak beratta ismi yazılı Şeyh Ahmed ve Muhammed üzerinde olup 95 senesi ücreti henüz verilmediği kayıtlara bakılarak anlaşıldığından zikr olunan zahirenin aynen muhasebe anbarından adı geçen sene öşür gelirlerinden tahsil zamanının geçerli fiyatı hesaplanarak 25 Eylül 1295/7 Ekim 1879 tarih ve 3 numaralı havale mektubu gereğince tahsisattan ödenmek üzere Sivas Mal Sandığı'ndan verilmek üzere bu senedin verildiği.

4 Mayıs 1296/16 Mayıs 1880.

Sivas Vilayeti Muhasebesi

Seyyid Hulûsi Ateş Kütüphanesindeki 13 Nolu Belgenin Aslından Alınmıştır.

Atik Valide Sultan Vakıflarının Gelirlerinden Darende'deki Zevata Tahsisata Dair Belge

Berat suretinde isimleri yazılı olup Haremeyn Hazinesine bağlı vakıflardan Üsküdar'da Atik Valide Sultan Evkafından Yeni il Hasları ve Halep Türkmenleri ve Tabi'i Mukataası malından günlük üç akçe ve senelik 4. 5 müdd ve 35 İstanbul kilesi buğday cer'e dua okuyuculuğu görevine tasarruf eden belge sahibi Lutfullah mahkemede: 'Tasarruf ettiğim vazifeden yukarıda geçen 108 İstanbul kilesi buğdayı 1295 (1878) senesi malına (ürününe) mahsuben Aşudu Nahiyesi anbar memuru elinden tam ve kâmil olarak' aldığını ifade ve ikrar etmiştir. Bu belge isteği üzerine düzenlenmiştir.

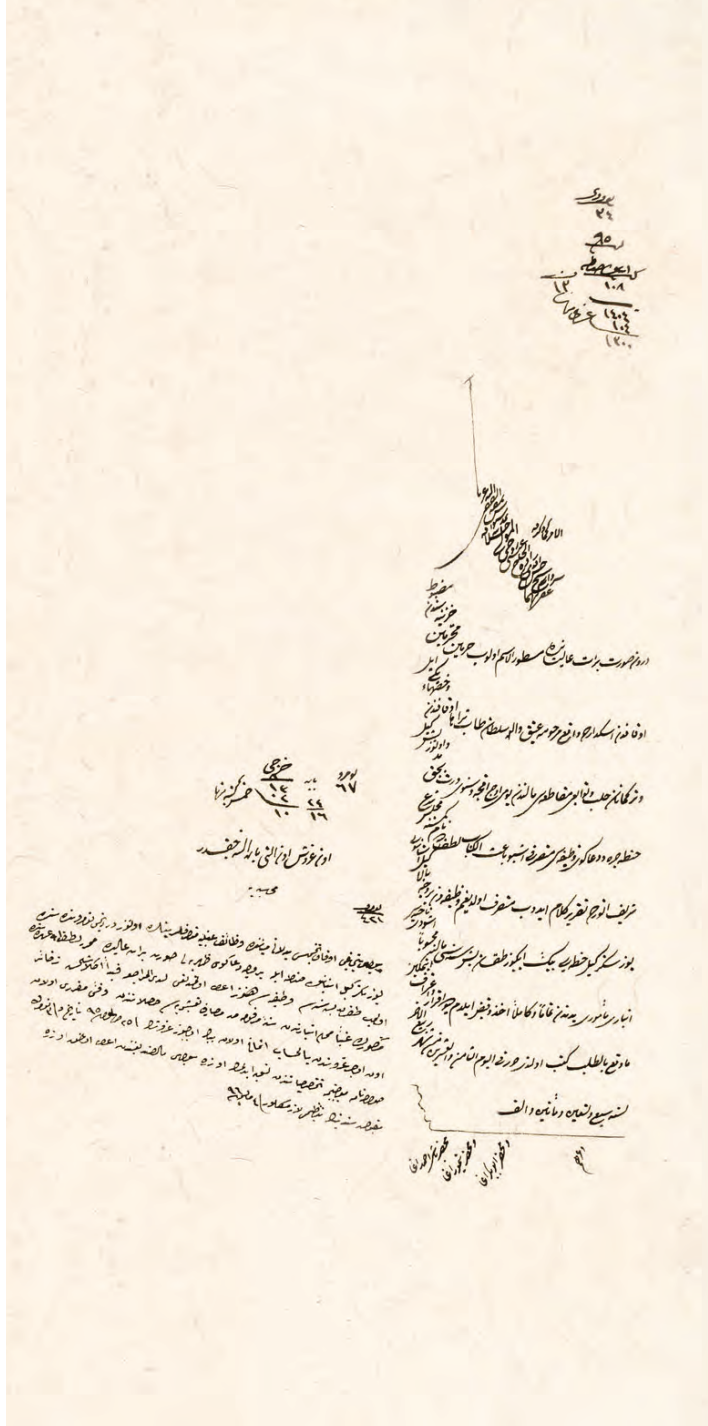
28 R.Evvel 1297. (10 Mart 1880)

Şahitler: Ahmet Ağa / Timur Ağa

Ebubekir Ağa ve diğerleri

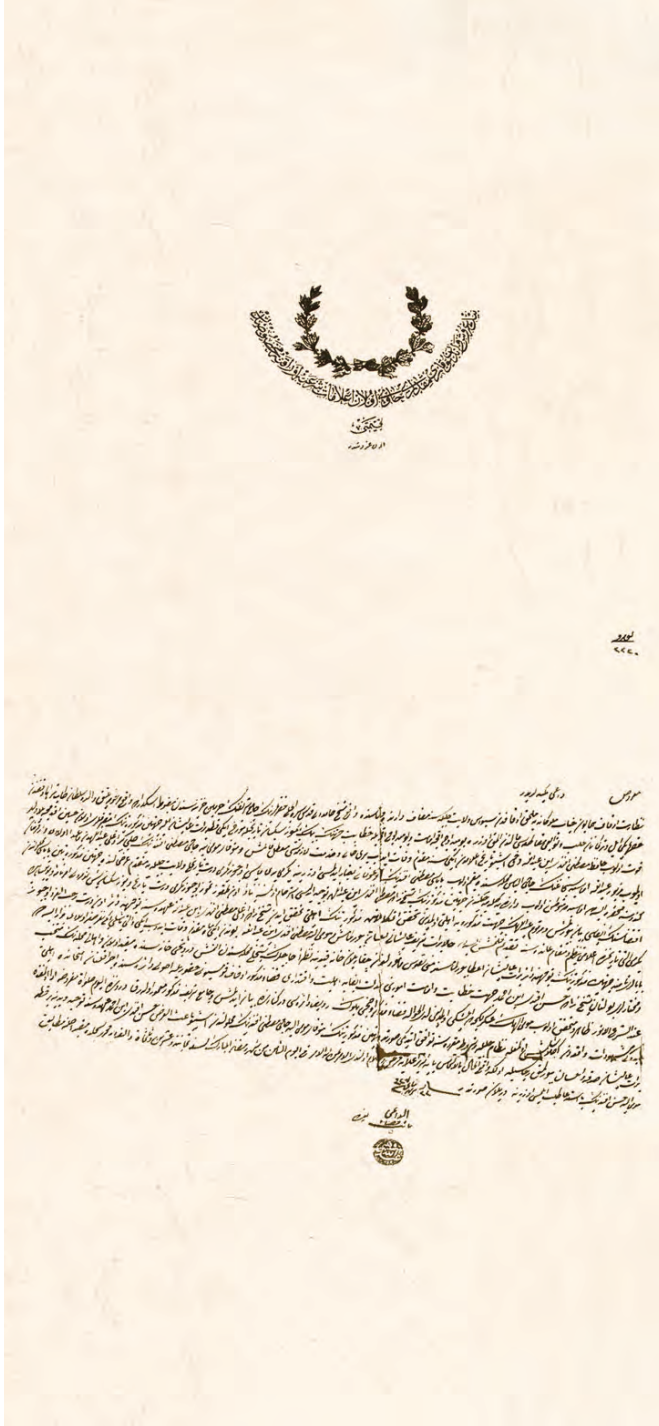
Sivas Sancağı Vakıfları tahmis bedelleri arasında üst seviye görev gelirlerini kullananlardan 34 numarada senelik 108 İstanbul kilesi buğday ile dua okuyuculuğu görevi beratta yazdığı şekilde Lutfullah'ın üzerinde olup 1295 (1878) senesi ücreti henüz verilmediği kayıtlar incelendiğinde ortaya çıkmış olup belirtilen zahire aynen muhasebe anbarından adı geçen sene oşür masrafları gelirlerinden belirlenmiş vaktinde hesaplanarak 25 Eylül 1295 (10 Ekim 1879) tarih ve 3 no. lu havale mektubu gereğince hakedişlerinden düşölmek üzere Sivas Mal Sandığı'na verilmek üzere bu senet düzenlenmiştir.

4 Mayıs 1296. (16 Mayıs 1880)

Seyyid Hulûsi Ateş Kütüphanesindeki 5 Nolu Belgenin Aslından Alınmıştır.

Şeyh Hamid-i Veli Camii İmam-Hatipliği ile İlgili Belge

Evkaf Nezaretine iliştirilmiş olarak Evkaftan Sivas Vilayetine bağlı Darende Kazasında bulunan Şeyh Hamid-i Veli (k.s) Hazretlerinin camisinin hususi kabristanından kayıt edilmiş, Üsküdar'da bulunan merhum Atik Valide Sultan Vakıflarından yeni il hisseleri, Halep Türkmenleri ve vergi karşılığında verilen gayri menkul malından almak üzere günlük üç akçe imamlık ve günlük üç akçe ile hatipliğin, 1280 tarihi ile yazılmış olarak kıta padişahın beratı ile adı geçen iki taraf adına tasarrufla bulunan en kıdemlisi ve çocuksuz olan Hüseyin vefat edip Abdullah Oğlu Hafız Mustafa Efendi ise işbu evrakın ilanından iki sene önce vefat edip yeri boş ve yapması gereken vazifesi boş kalmış ve vefat eden yukarıda adını zikrettiğimiz zat Hacı Mustafa Efendi'nin soyu büyük oğlu Abdullah'tan başka evladi ve yakını olmayıp, adı geçen Abdullah Efendi Amasya Sancağının Hacı İlyas Mahallesinde oturup babası Mustafa Efendinin Vakfiyesi kendisine bildirilmesi üzerine 27 mayıs 1324 tarihli (6 Aralık 1911) vakfiyenin merkeze arzı, babanın vefatıyla boşalan imamlık ve hatiplik görevi kendisine ait (münhasır)ise de Amasya'da yerleşmiş olup Darende'ye gelemeyeceğinden bu iki vazifenin Şeyhzade Abdullah Oğlu Mustafa Efendi 'ye tevcih edilmesi hususunda istirahat edilmesine binaen 19 Temmuz 1324 tarih (1 Ağustos 1908) ve 185 numaralı Vilayet emirnamesinde gereğinin yerine getirilmesi beyan buyurulmuş ve adı geçen Abdullah'ın söz konusu vazifelere ehliyetli vasıfta olan Şeyhzade Abdullah Oğlu Mustafa'nın uhdesine verilmesine dair Recep Ayı'nın on dördü 1326 tarihinde (12 Ağustos 1908) duyurusu düzenlenip ve gideceği yere sunulmuş ise de hala Padişahın bu görevle ilgili beratı verilmemiştir. Söz konusu Abdullah Oğlu Mustafa Efendi bundan iki ay önce vefat edip iki ve altı yaşlarında iki küçük çocuk geriye bırakılmış ise de babaları adına imamlık ve hatiplik görevinin verilmesine dair Padişah beratının verilmemesine binaen nüfus memurluğundan çıkarılan hane kaydına göre bakılarak Hacıların Şeyhi Mahallesinden 64. hanesinde kayıtlı olan ve mahalle halkının seçilmiş muhtarları bulunan Şeyhzade Ahmet Oğlu Hasan Efendi imamet ve hatiplik vazifesini yerine getirmeye ehliyetli ve yeterli olması Darende Kazasının Vakıflar Komisyonu huzurunda usulüne uygun olarak yapılan imtihanda ehliyetli olduğu çok açık bir şekilde anlaşılmiş olup söz konusu zatın askerlikle ilişiği olmadığı Darende Kazası 3. bölük itiyat (yedek) dairesinde kayıtlı olduğu beyan edilmiş ve adı geçen caminin içinde halen farz namazlar kılınmakta olduğu herkesçe malum olduğundan devletin kanunlarına, kararlaştırılan şartlara uyduğu sürece adı geçen vazifelerin merhum Hacı Mustafa Efendi'nin boşaltmış olduğu bu görev bahsettiğimiz Ahmet Oğlu Hasan Efendi'nin uhdeside verilmesi ve eline de bir kıta padişah beratı ile ihsan buyurulması ricasıyla söz konusu durumlar padişahın yüce makamına arz ve ilan olundu.

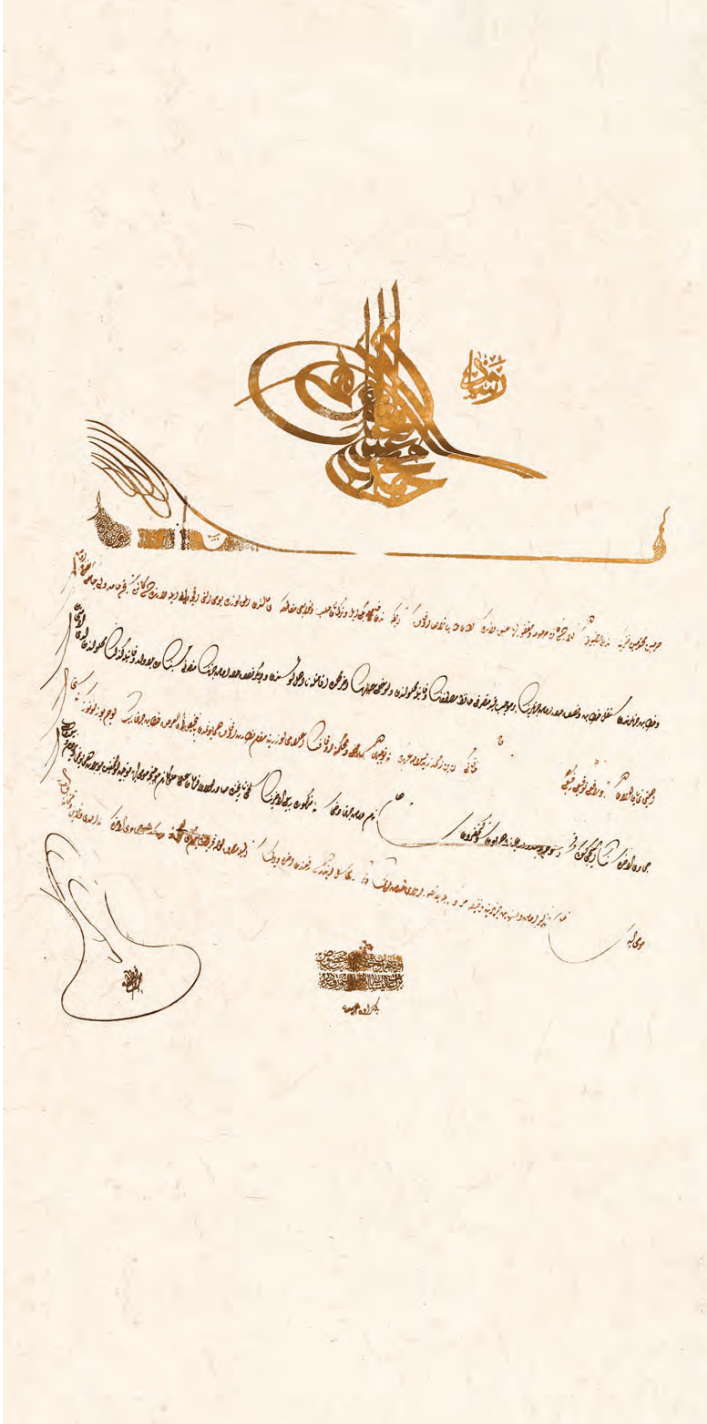
Emr-i ferman Padişahımızdır. Emir amirindir.

Mübarek ramazan ayının sekizinci günü sene 1328 sicilde kayıtlı aslına uygun. Yukarıda bahsi geçen Hasan Efendinin dilekçe ile istemesi üzerine verilen surettir. 23 Kasım 1327 (6 Aralık 1911)

Davacı: Darende Kazası Dava Vekillerinden: Abdullah Vehbi

Seyyid Hulûsi Ateş Kütüphanesindeki 3 Nolu Belgenin Aslından Alınmıştır.

Sultan Mehmet Reşat Şeyh Hamid-i Veli Camii İmam-Hatipliği İle İlgili Belge

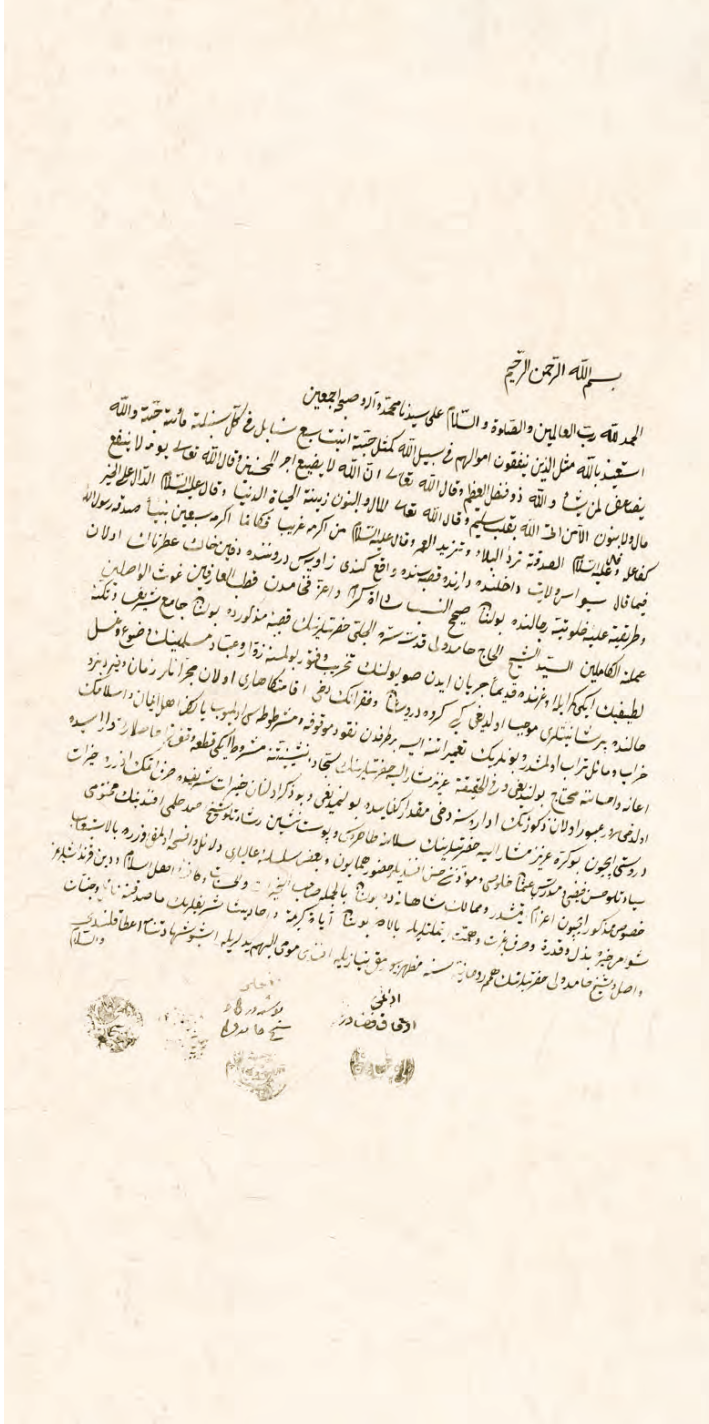

Haremeyn hazînesinden Üsküdar'da bulunan ve rahmetlik Atik Vâlîde Sultan -Allah vakfını daim etsin, uzun ömürlü kılsın.- mübarek vakıflarından hisselenen vakıflar ve Halep Türkmenleri ve kira karşılığı yani vergi karşılığı bağlı yerlerden olmak üzere günlük altı akça ile Darende'de bulunan Şeyh Hamid-i Veli Camisi imam ve hatiplik yönlerinden müstakil hitabet ve yarı hisse imamet şartı üzere mal sahibi kaydında olan Hafız Mustafa'nın vefatıyla boşalan ve oğlu Abdullah'ın dahi o yerde bulunması yetersiz olmasından -ehil olmamasından-ve imamette yarı hisse söz sahibi Hüseyin'in de çocuksuz ölümüyle boşalması sonucu yapılan imtihan sırasında yeterliliği aşikâr olan Hasan bin Ahmet işbu padişaha ait belge ki onu yükseltmeye vesile olmuştur.-Allah artırsın, huzur versin.-Mahallî ve Vakıflar Mahkemesinin duyurusu üzerine Vakıflar Bakanlığında ayrılarak arz olunduğu 1330 yılının Cumâde'l-âhiresinin ikinci günü (19 Mayıs 1912) ortaya çıkan devletli, şevketli Padişahımızın izni ile imamlık makamı dahi adigeçen senenin Rebiu'l-âhîrinin son gününde vaki olan yüce hükümdarının fermanı gereğince adigeçen kişiye sunulması yönünde bu padişah fermanını verdim ve buyurdum ki yukarıda bahsettiğimiz gibi adigeçen kişiye imâmet ve hitabet bakımından görevlendirilmesi ile kusursuzca edâ ve hizmet etmek ve eğer tembellik yaparsa görevinden alınarak bir başkasına verilmek şartıyla tasarruf ede. 1331 senesinde, Cumâde'l-âhîrede yazıldı. (Haziran 1913)

İstanbul

Seyyid Hulûsi Ateş Kütüphanesindeki 1 Nolu Belgenin Aslından Alınmıştır.

Şeyh Hamid-i Veli Camii ve Tekkesinin Tamiratına Dair Evlatlarına Verilen Belge

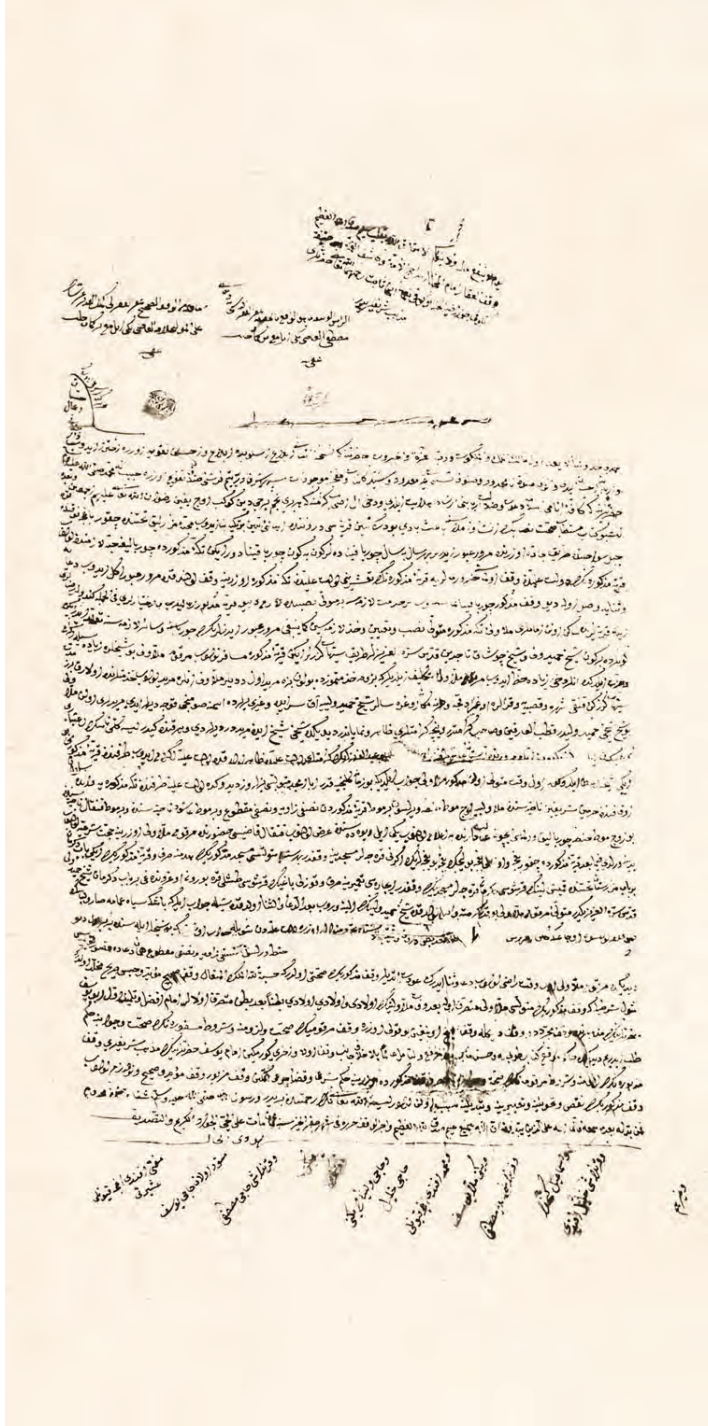
Sivas Vilayeti içerisinde Darende kasabasında bulunan kendi zaviyesi içerisinde medfun bulunan Halvetiyye Tarikatı büyüklerinden ve sahih neseb seyidlerden ariflerin kutbu es-Seyyid Şeyh Hamid-i Veli'nin adı geçen kasabadaki cami ve tekkesine iki kemer ile akan su yolunun tahrip olmasından dolayı ziyaretçi ve diğer gelen misafirlerin abdest ve gusül ihtiyaçları hasıl olduğunda perişan olmalarına sebep olduğu gibi tekke- de barınan dervişler ve fukaranın da ikametgahları olan hücreler de uzun zamandan beri harap olup yıkılmaya yüz tutmuştur. Bunların tamirleri için ise bir taraftan vakfedilmiş para olmadığı ve yalnızca ehl-i iman ve İslâmın yardımları ve bağışlarına muhtaç bulunduğu ve gerçek- ten adı geçen Azizin tekkesi post-nişinine şart kılınmış iki adet köy hasılatı var ise de bunlar da gelip geçenlerin idaresine dahi yetmediği ve adı geçen hayratta harcan- mak üzere hayrât-ı dürüstî için tekkede post-nişin olan ve Şeyh Hamid-i Veli'nin sülalesinden olan Ahmed Hilmi Efendi'nin oğlu Hasan Feyzi Efendi ve müderris Osman Hulusi ve müezzini Hasan Efendiler padişahın huzuruna varıp silsilelerinin delili olmak üzere kendilerine bir belge verilmesini istemişlerdir. Bunun üzerine kendilerine bu şahadet-namenin verildiği belirtilmiştir.

Darende Kazası Vakıflar idaresi

Mühürler ...

Seyyid Hulûsi Ateş Kütüphanesindeki 12 Nolu Belgenin Aslından Alınmıştır.

Şeyh Hamid-i Veli Hazretlerinin Telin/Suçatı'daki Vakıflarına Dair Belge

Sınırsız hamd ve sayısız yüceltme mülkün ve melekütun maliki izzet ve ceberut sahibi Allah'a ki insan nevini sonsuz bir sanat eseri olarak ve en güzel bir şekilde yaratıp kainat mülkünü razı olduğu amelleri işleyen bu insanoğlunun soyuna ihsan eyledi. Sayısız salât ve selam ve haddü hesaba gelmeyen övgüler, kainatın efendisi varlığın övücü, yetimlerin en şerefli Hz. Hasan ve Hüseyin Efendilerimizin dedesi Allah'ın en güzel bir örnek olarak yarattığı sevgilisi Hz. Muhammed (s.a.v) üzerine olsun. Zira o zat bütün insanlığı İslâm'a davet etti ve sapıklar güruhunu da irşâda hidayet eyledi. Ve yine Salat-u Selam; her biri dinin, yıldızlar kümesinin bir yıldızı ve marifet zirvesinin güneşi olan aile (ehli beyt) ve eshab-ı kiramının üzerine olsun.

İş bu belgenin yazılmasına sebep şudur ki: Telin köyü içerisinde köy ahalisi bir tekke yapıp Mezarlık mh. altında Çukurbahçe üstünde Karadağ eteklerinde yol üzerinde gelip geçenler için her yıl çorba kaynatılar. Günden güne çorba kaynatırken adı geçen tekkede çorbalık için gereken habbeden (hububattan) Adı geçen köyün devlet indinde vakıf olmasını haber vermeleriyle köyün öşrünün

Seyyid Hulûsi Ateş Kütüphanesindeki 9-10 Nolu Belgenin Aslından Alınmıştır.

devlet nazarında vakıf kaydolunup gelip geçenler yiyip duaya ve senaya ulaşa diye zikri geçen vakfın çorba kaynatma ve diğer gereken hizmetler için bir mütevellî tayin edilmesi gerekir diye Telin köyü ahalisi ve ileri gelenleri tamamen geldiler. Kendi rızalarıyla köylerinde oturan imamları Molla Veli adı geçen tekkeye mütevellî nasb ve tayin ve gerekli hizmetini gereği üzere yerine getirip gelip geçenlerin çorbasına ve sair ihtiyaçlarını sayarken günlerden bir gün Şeyh Hamid-i Veli ve Şeyh Cuşanî Taceddin birlikte seyahat ederlerken adı geçen köye misafir olup. İsmi geçen Molla Veli. Bu şeyhlere fazlaca ve defalarca hizmet eylediğinde onlar da fazlaca memnun kalıp Molla Veli'ye şunu teklif ettiler: "Bizim hizmetimizde bulun, bize mürid ol" dediler. Molla Veli onlara mürid olup hizmetinde bulunarak birlikte gezerlerken herhangi bir şehir, kasaba ve köylere uğradıkça ve her ne mekana vardıkça Şeyh Hamid-i Veli'ye "Somuncu Koca" derlerdi.

Müridleri olan Molla Veli:

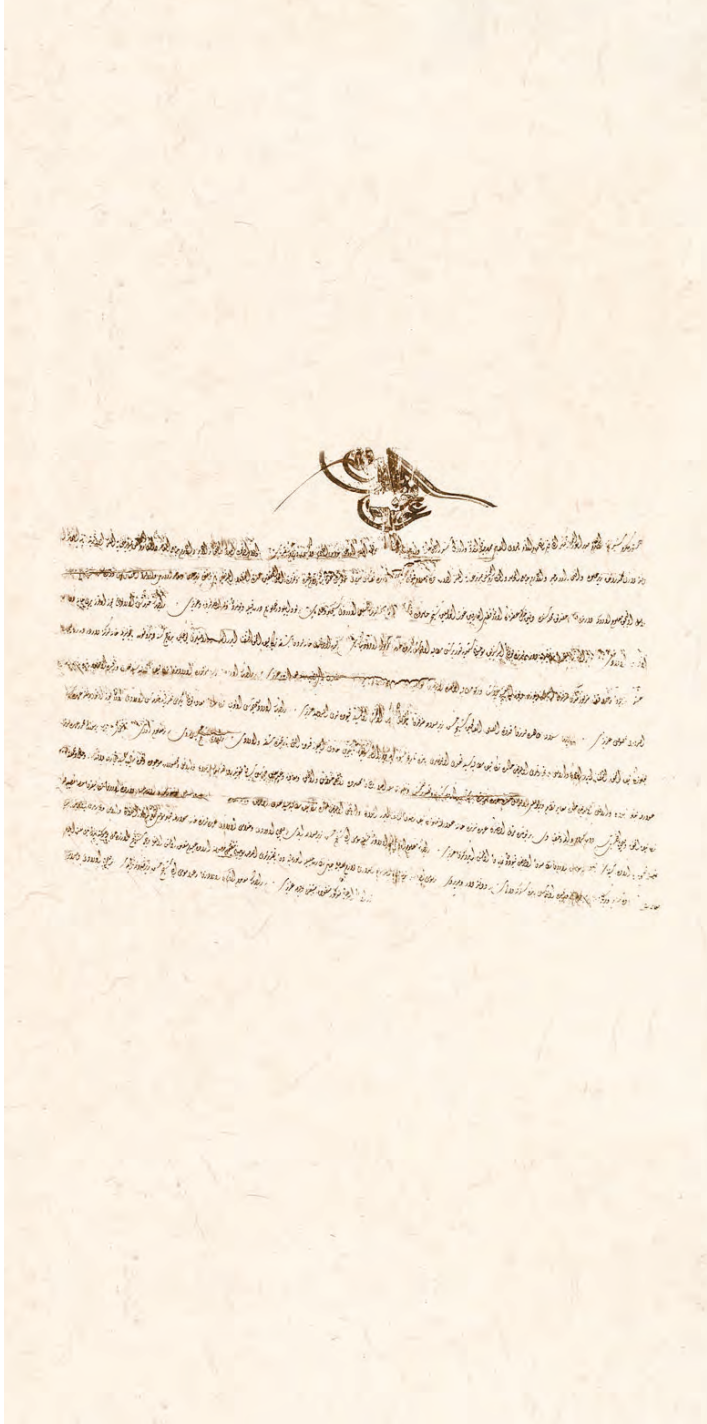
"Bu şeyh Şeyh Hamid-i Veli'dir. Ariflerin kutbu ve keramet sahibidir. Nice kerametleri açık ve bilindir." dediğinde; "Şeyhi şeyh eden mürididir" derlerdi ve her nere giderler ise bütün insanların itibarı kendisinden ziyade geçiş günlerinde kerametleri Devlet-i Aliyye'de bilindiğinde Devlet-i Aliyye ikramda bulunup iki köyü şeyhe verildiğinde mütevellî olan Molla Veli şöyle cevap verdi: "Bu zaman gelinceye kadar atadan dededen mütevellîsi bizleriz." Bunun üzerine Devlet-i Aliyye tarafında zikri geçen tekkeye Valide Sultan Vakıflarından Harameyn-i Şerifeyn cihetinden Molla Veli'ye 3 müd buğday verilmesi emredildi. Bu üç müd buğdayın bir müdü Telin köyü vergilerinden yarısı zaviyeye ve yarısı maktu olmak üzere, bir müdü Aşudu nahiyesinden ve bir müdü de Kangal nahiyesinden olmak üzere. Bu üç

müd buğdayın çorbalık verilmesi için Darende'ye ilam edilip yeni il voyvodasına arz olunup Kangal kadısı huzurunda adı geçen Molla Veli üzerine hüccet edilip belge kendisine verildi. Bundan sonra adı geçen köyde Çukurbahçe, Özlubahçe, Bölücekbahçe isimli bahçelerin en büyüğü Karacalar mescidine vakıftır. Her sene mütevellîsi adı geçen mescidin yıkık yerlerine harca-yacaktır. Yine adı geçen köyün iki adet değirmeni bir adet mezarlık altında Karamışlı'nın karşısı değirmeni Karacalar mescidinin vakfıdır. Kira geliri mescidin tamirine sarf olunacaktır. Kozlubağı'nın karşısında Taşlıkaraburun yanındaki bir adet değirmen Şeyh Hamid-i Veli'nindir. Adı geçen mütevellî Molla Veli bu kadar keramete ulaştığında Şeyh Hamid-i Veli'ye dua ve sena okuduktan sonra şöyle cevap verir:

"Başa siyah imame sar ve elbisen olsun. Ocağına nesilden nesile gelen bu alameti yazılı olduğu şekilde tanısın. Devlet-i Aliyye'den şöyle cevap verilmiş:

"Bu şeyhler ile sen de beraber ol" diye buğday verilsin. Yarısı zaviye yarısı maktu. Hemen dua ettiğinde Molla Veli o vakit razı olup dua ve sena ederek döner. Adı geçen vakıf sahihtir. Vakfın mütevellîsi Molla Veli ola. Onun vefatından sonra evladı, ondan sonra da nesilden nesile onların evlatları mütevellî olsunlar. İmam-ı Ebu Yusuf'un ictihadı üzere vakıf mücerredir. "Vakıf" demekle vakıf sahih olduğundan bu sözü üzerine adı geçen vakıfların kanunlara uygun ve gerekli olduğuna belirtilen şartların sıhhat ve lüzumuna hüküm istediğinde zamanın hakimi uygun gördüğünden İmam-ı Ebu Yusuf'un ictihadı gereğince vakfın sıhhat ve lüzumuna hükmettiği. Bundan sonra kim bu vakıfla ilgili şartları değiştirirse Allah'ın rahmetinden ve Resulullah'ın şefaatinde uzak kalsın...

Şeyh Hamid-i Veli Hazretlerinin Evlatlarına Dair Belge

Sivas Valisi Aşkar Paşa'ya Mal Defterdarı Mehmed'e Darende kazası müdürü Osman Bey'e ve Darende Naib Müftüsüne; Darende'de Hıdırlık Mahallesinde medfûn Şeyh Hamid-i Veli evladından Şeyhler, Ali Paşa, Ebillû ve Zaimlû isimli dört kabile ve bunlardan doğan 40 ve adı geçen Şeyh'in 137 hane hademesi ellerinde bulunan emir(ferman) gereğince şimdiye kadar bunlardan bir şey istenmemiş ise de zikri geçenlerin oturdukları evlerinden başka vergi alınacak her hangi bir şeyleri yok iken bir kaç seneden beri bahçeler ve haneleriniz vardır diye şer'î öşürden başka adı geçen kaza görevlilerinin vergi istedikleri; bu bağlamda vergi istendiği. Bundan sonra adı geçenlerin vergi isteği ile rencide edilmemeleri için Şeyh Hamid-i Veli Hazretleri'nin evladından Şeyh Hasan tarafından ferman çıkarılması hususunda arzuhal sunulmuş olmasıyla kayıtlara bakıldığında adı geçen Şeyhin sahih evladı olup vergiden muaf bulunan 20 nefer hademesi ile evladı olan 130 neferden vergi alınmayıp diğerlerinden alınması gerektiği, emlak, arazi ve ticaretleri olmadığından vergi talebiyle incitilmemeleri hususunda eski tarihle verilen emrin te'kidini havi 1830 tarihinden itibaren yukarıda yazıldığı şekilde uhdelerinde vergi alınmamak, sahih neseb seyyidlerden, imam ve hatiplerden ve bunlara benzer olanların uhdelerinde avarız hazinesine bağlı vergilerin alınması gerekir.

Şimdi zikr olunan yerlerde havas (haslar), evkaf, muaf ve muaf olmayanların hepsi seyyân tutularak herkesin emlak, arazi, mevcut, mahsulleri, mali gücüne, hal ve tahammülüne göre vergi tahsil olunması kanun ve nizamlar gereği anlaşmıştır. Adı geçen şeyhin evladından bundan sonra emlak ve arazisi olmadığı halde vergi talebiyle rencide edilmemeleri. Eğer emlak ve arazileri olur ise bunlardan vergi alınması hususunda ferman.

Seyyid Hulûsi Ateş Kütüphanesindeki 7 Nolu Belgenin Aslından Alınmıştır.

Şeyh Hamid-i Veli Camii'nin Tamirine Dair Belge

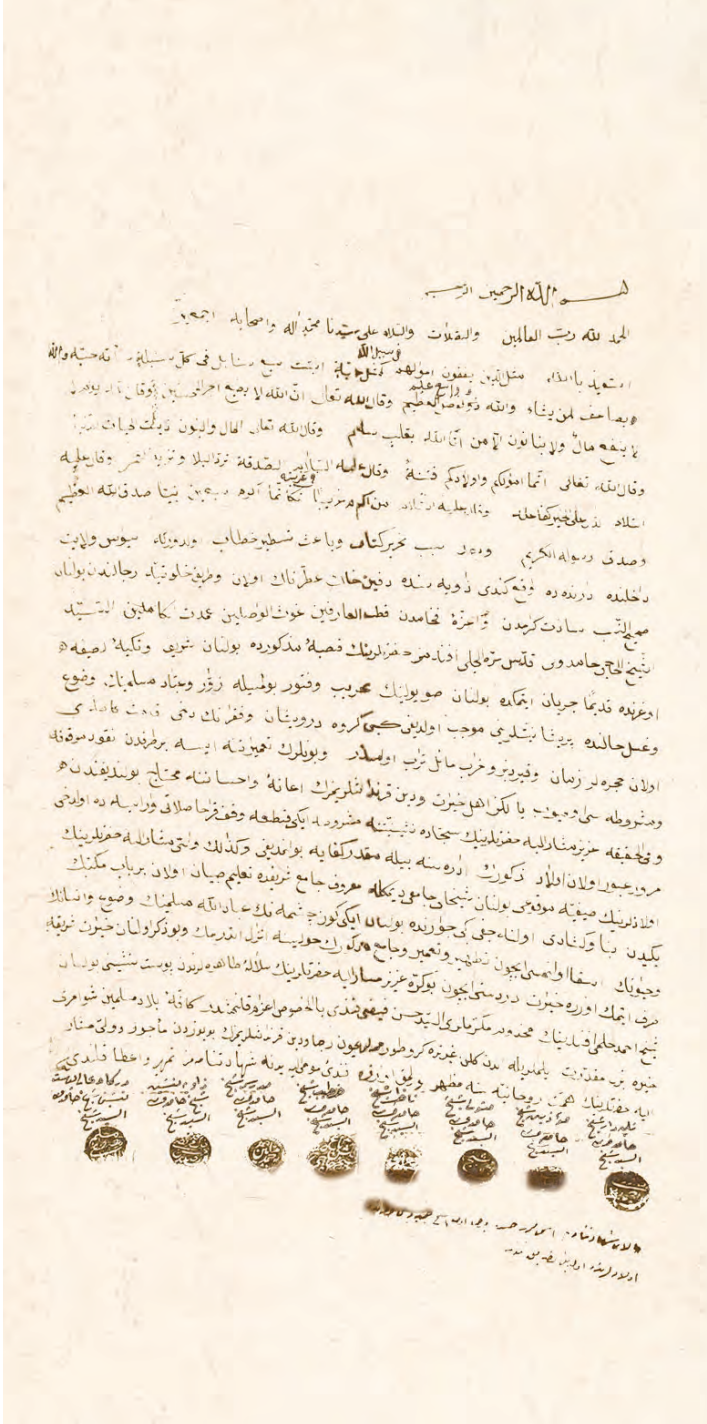
Belgenin yazılma sebebi şudur ki: Sivas vilayeti içerisinde Darende kazasında bulunan Halvetiyye Tarikatı ricalinden ve sahih nesebli Seyyidlerden es-Seyyid eş-Şeyh el- Hac Hâmid-i Veli'nin adı geçen kasabada bulunan cami ve tekkesine akmakta olan su yolunun harâp olması sebebiyle gelen ziyaretçilerin abdest ve gusul etmeleri gerektiğinde perişan oldukları gibi dervişler ve fakir- fukaranın ikametgahları olan odalar uzun zamandan beri yıkılmaya yüz tutmuştur.

Bunların tamirleri içinse herhangi bir vakıf parası olmayıp, sadece hayır sahibi ve din kardeşlerimizin yardımlarına muhtaç olduğu, aslında tekkenin Post-nîşine şart koşulmuş iki parça köy geliri varsa da gelip geçen erkek evladın idaresine bile kâfi gelmediği, yine adı geçen hazretin evlatlarının yazlık vakfı bulunan Şeyhli Camii olarak bilinen camide çocukların eğitimi için bir adet mektebin yeniden yapılıp açılacağı gibi civarında bulunan iki göz çeşmenin Allah'ın müslüman kulları, insanlar ve hayvanların sulanması için temizlenip tamir edilerek caminin avlusuna akıtılması ve zikir olunan bu hayırlara harcanmak üzere bu defa adı geçen azizin sülalesinden ve post-nîşin olan Şeyh Ahmet Hilmi Efendi'nin oğlu es-Seyyid Hasan Feyzi Efendi'ye görev verilmiştir.

Beldenin bütün müslümanları bu hayır işini beklediklerinden elden gelen gayretten geri durmamaları için rica ve din kardeşlerimizin bu yüzden ecir kazanmış olmaları ve Şeyh Hamid-i Veli Hazretlerinin himmet-i ruhaniyyesine mazhar buyrulmak üzere padişah tarafından verilen şahadet-namedir.

Yukarıda geçen Hasan Feyzi Efendi, Şeyh Hamid-i Veli Hazretlerinin evladından olduğu tasdik olunur.

Şahitler

Nakibü'l-Eşraf Dairesinden Şeyh Hamid-i Veli Hazretleri ve Evlatlarının Silsilenâmesi

Es skiden beri elimizde mevcut bulunan şecere toma-
rından alınan soy silsilemizin suretidir.

1. Es-Seyyid Eş- Şeyh Hasan Feyzi (ve onun oğlu Ahmet Nuri) Halveti Tarikatı halifelerinden Es-Seyyid Eş-Şeyh El-Hac Hamid-i Veli (k.s) dergahının hatibi - Darende
2. Es-Seyyid eş-Şeyh Ahmet Hilmi Halvetiye Halifelerinden (ve onun oğlu Ali Rıza ve onun oğlu Hasan Feyzi ve onun oğlu Osman Hulusi ve onun kızı Zeynep)
3. İbnü's-Seyyid Eş-Şeyh Ali Rıza Halvetiye Halifelerinden (ve onun oğlu Ahmet Hilmi ve onun oğlu Hasan Fehmi ve onun oğlu Emin Muhammed)
4. İbnü's-Seyyid Eş-Şeyh Emin Muhammed Halvetiye Halifelerinden.
- 5- İbnü's-Seyyid Eş-Şeyh Ali Kemalettin Halvetiye Halifelerinden.
6. İbnü's-Seyyid Eş-Şeyh Hüseyin Karabaşî Halvetiye Halifelerinden.
7. İbnü's-Seyyid Eş-Şeyh El-Hâc Hasan-ı Feryâdî Halvetiye Halifelerinden.
8. İbnü's-Seyyid Eş-Şeyh Pir Muhammed Efendi Halvetiye Halifelerinden.
9. İbnü's-Seyyid Eş-Şeyh El-Hâc Ahmed Es-Sânî Halvetiye Halifelerinden.
10. İbnü's-Seyyid Kutbu'l Ârifîn Eş-Şeyh Halil Tayyib (Taybî) Halvetiye Halifelerinden.

Seyyid Hulûsi Ateş Kütüphanesindeki 20 Nolu Belgenin Aslından Alınmıştır.

11. İbnü's-Seyyid Kutbu'l Âlem ve Gavsu'l A'zam Hacı Bayram-ı Veli'nin müşidi, Somuncu Baba ismi ile meşhur olan Şeyh Hamid-i Veli (k.s)
 12. İbnü's-Seyyid Mürşidü'l – A'zam Eş-Şeyh Musa Şemseddin el-Kayseri Halvetiye (k.s)
 13. İbnü's-Seyyid Kutupların kutbu Şeyh Hasan er-Rumi el-Halvetiyye (k.s)
 14. İbnü's-Seyyid Kutb-i cihan eş-Şeyh İbrahim el-evvel el-Basravî el-Halvetî-(k.s)
 15. İbnü's-Seyyid Kutbu'z – Zaman Eş-Şeyh Süleyman el-Evvel el-Halvetî (k.s)
 16. İbnü's-Seyyid Arif-i bi'llah eş-Şeyh Hasan Efendi el-Halvetî (k.s)
 17. İbnü's-Seyyid Mürşidü'l-Kâmilîn eş-Şeyh el-Hac Mahmud Efendi el-Halvetî-(k.s)
 18. İbnü's-Seyyid Kutbu'l-âlem eş-Şeyh Osman er-Rumî-(k.s)
 19. İbnü's-Seyyid Gavsu'l-a'zam eş-Şeyh el-Hac Mahmûd Bekri-el-Halvetî-(k.s)
 20. İbnü's-Seyyid Kutbu'l-evliya eş-Şeyh Sadeddin sâhibu tabakâti'l-Halvetîyye-(k.s)
 21. İbnü's-Seyyid Gavsu'l-a'zam bi-asrihî eş-Şeyh el-Hac İshak el-Halvetî- (k.s)
 22. İbnü's-Seyyid Eş-Şeyh Süleymân-ı Sâni fi'l-Buhara el-Halvetî-(k.s)
 23. İbnü's-Seyyid Kutbu'z-zamân eş-Şeyh Süleyman es-Sâlis ve Nakibu'l-eşrâf fi'l-İsfahân el-Halvetî-(k.s)
 24. İbnü's-Seyyid Eş-Şeyh Ahmed Reis-i Horasan El-Halveti (k.s)
 25. İbnü's-Seyyid Emelü'l-Evliya eş-Şeyh Hüseyin el-Muhâcir el-Halvetî-(k.s)
 26. İbnü's-Seyyid Kutbu'l-ârifin eş-Şeyh Musâ-ı sâni el-muhâcir el-Halvetî (k.s)
 27. İbnü's-Seyyid Kutbu'd-devrân eş-Şeyh İbrahim es-sâni Hindistan muhacirlerinden el-Halvetî (r.a)
 28. İbnü's-Seyyid Gavsu'l-Ekvan min Silsileti Ehl-i Beyt Seyyidü's-Sâdât Hazret-i Abbas el-Medenî (r.a)
 29. İbnü's-Seyyid Menbau'l-ulûmi'l-Hakâyık (hakikat ilimlerinin kaynağı) murşid-i İmam-ı A'zam, Kâşifu esrâri'd-dekayık Hazret-i İmam Cafer es-Sâdik-(r.a)
 30. İbnü's-Seyyid Min veledi't-Tayyib ve't-Tâhir Câmî'u menâkıb ve'l-mefâhir Hazreti İmam Bâkir (r.a)
 31. İbnü's-Seyyid menba'us-sâdât, nuru'l-mübîn Hazreti Zeyne'l-Abidin (r.a)
 32. Câmîu's-Sâdât, hâzinü'l-emânât (birlik sırlarının mazharı Şehitler Sultanı) Sultanu'ş-şüheâ Hz. İmam Hüseyin (r.a)
 33. Velayet aleminin Şahı, kasımu'n nâr ve'l-cenneti, sâki-i Kevser ve sırrı Rasûl-i Kibriya Hz. İmam Ali el-Murtazâ-(k.a.v ve r.a)
 34. Ve Seyyidü Hayru'ş-Şâfi'iyeti'l-mü'minât İmâmu cemî-i's-sâdât bintü. Muhammed Mustafa zevcetü Ali el-Murtazâ ve Cenâb-ı Rasûl-i Kibriyâ ve mahbûbet-i Hudâ Fâtımatü'z-Zehrâ (r.a)
 35. Bintu mahbûbi Mevlâ, nûru'l-arzi ves-semâ Şefîu'l-müznibîn, rahmeten-lil-âlemîn Muhammed Mustafa-(s.a.v) (Alemlere rahmet olarak gönderilen, günahkar ümmetin şefaatsı, yeryüzünün ve semaların nuru, Allah'ın sevgilisi Muhammed Mustafa (s.a.v))
- İşbu şecere Der Aliyyede bugün mevcut nakiplik da-iresinde bulunan ve korunmakta olan eski kayıtlarda yazılı ve tasdikli Silsilename şeceresine uygun olduğu tasdik olunur.

1 Receb 1331 (15 Mayıs 1915)

صومنجی بابا جسر ناک کلبی

Külliyyenin Özellikleri ve Yeni Camii

Resul KESENCELİ

Somuncu Baba Dergisi, Yıl: 20, Sayı:153 Temmuz 2013, Syf.:24-35

Külliye'nin Özellikleri ve Yeni Camii

Osmanlı hükümdarlarından Yıldırım Bayezid Han dönemi ve 14. yy eseri olan, cami kare planlı bir yapı olup, trompların teşkil ettiği yedigen bir kasnak kubbeği taşıır. Birer tane doğu ile batıya, iki de kibleye açılan tavan pencerelerine ek olarak kubbe kasnağından yedi yüzeyde, şevli pencereler bulunmaktadır. Kubbe üzeri yedigen piramit çatı ile örtülüdür. 7 rakamının sırrı; Fatiha Suresinin 7 ayetten oluşması, Somuncu Baba Hazretlerinin Bursa Ulu Camii de okuduğu hutbede Fatiha Suresi'ni işari / manevî olarak yedi ayrı yorumla açıklaması, aynı zamanda göğün ve yerin yedi kat olması, haftanın yedi güne bölünmesi, dünyanın yedi günde yaratılması bu temele dayanır. Somuncu Baba Hazretleri ve oğlu Halil Taybi Hazretlerinin kabirleri bu kubbenin altındadır. Müteakip asırlarda doğu ve kible tarafa ilave edilen kemerli sahnlar, ahşap düz örtü ile son cemaat mahalli ise kibleye meyyal çatı ile kapatılmıştır. Asıl mekâna girişte, kapı kemerinde bulunan tamir kitabesinden camii'nin H. 1005 Muharrem ayı, Miladi 1596 Nisan-Mayıs ayında yapıldığı anlaşılmak-

tadır. Türbe arkasında çıkan memba kaya suyu, cami içerisinde bulunan kayadan oyma kanalla kapı girişinin sağında doğal şadırvan lülelerine aktarılmıştır. Abdest almak üzere hazırlanmış mekân, estetik açıdan dikkat çekicidir. Minberdeki Lihye-i Saâdet / Sakal-ı Şerif, Mehmet İzzet Paşa tarafından İstanbul'dan Darend'e hediye edilen iki Sakal-ı Şerif'ten birisidir. Somuncu Baba Camiinde tarih boyunca özenle saklanan ve nesilden nesile aktarılan bu kutsal emanet, dinî bayramlar ve mübarek gecelerde ziyarete açılmakta ve bu manevî atmosferden tüm ziyaretçiler istifade etmektedirler.

1990-2000 yılları arasındaki restorasyon çalışmasında kible cihetindeki hazirede bulunan mevcut kabirlerin tanzimi ile Türkçe tanıtım levhaları yaptırılmıştır. İç mekândaki Hattat Hasan Çelebi'nin hattı ile çehar-i yâri güzîn levhaları, yekpâre mihrabiye ayeti, Osmanlı tarzındaki kandil ve avizeler iç mekânı güzelleştiren estetik unsurlardır. Cami ana mekânın ön kısmına kütüphane-araştırma merkezi yapılmıştır.

Külliye 10.000 Kişinin Aynı Anda Namaz Kılabilceği Kapasitede

2003 yılında ana mekânın sağ tarafına, 13x13 kare planlı ilave cami inşa edilmiştir. Tarihî ve manevî dokuya uygun olarak inşa edilen caminin cemaat giriş yeri ayrı olarak düzenlenmiştir. İlave camide çatı işçiliğine ayrı önem verilmiş, Güney Afrika'dan getirilen sapella ağacından ahşap el işlemeli olarak ters tavan/çatı yapılmıştır. Tefrişat, tarihî dokuya uygun olarak düzenlenmiştir.

Birincisinden ayrı olarak yapılan Yeni Caminin inşaatı ise 2009 Nisan ayında başlamış olup 25x25 kare planlıdır. Tarihî ve manevî dokuya, sanat ve estetik anlayışa uygun olarak yapılan Şeyh Hamid-i Veli Camii ve Külliyesi toplam 6.000 metrekarelik alanı kapsamaktadır. Kapalı alanı 3.000, açık alanı 3.000 metrekaredir. Kapalı alanda 5.000, açık alanda 5.000 olmak üzere toplamda 10.000 kişi namaz kılabilcek kapasitededir.

Selçuklu-Osmanlı mimarî özelliğini gösteren Yeni Camii ve Taç Kapı'da Mardin taşı kullanılmıştır. Bu ise Osmanlı-Selçuklu motif ve kültürel özelliğini yansıtmaktadır.

Avlu taban mermer kaplamasında Bursa Kemalpaşa beyaz mermeri kullanılmıştır ki bu da Kâbe-i Şerif'in açık alanını hatırlatmaktadır. Selçuklu-Osmanlı mimarî tarzı olarak pencerelerin küçük olması içeriye loş bir ışık huzmesinin girmesini sağlamış, böylece yapılan ibadet için ayrı bir feyz ve huzur ortamı oluşturulmuştur. Selçuklu ve Beylikler Dönemi figür/üslup özelliği taşıyan mihrap, minber ve kürsünün çok güzel el işleme figürleri ve ahşap sanat anlayışı ile tek yapıda çözülmesi Yeni Camii'ye ayrı bir güzellik katmıştır. Aydınlatma ve ses sistemleri ise günümüz modern anlayışıyla yapılarak Selçuklu-Osmanlı tarzı ile güzel bir ahenk/üslup oluşmuştur. İslâmî geleneğe uygun olarak abdesthanelerin belli bir mesafe uzaklıkta, Hamidiye Çarşısı'nda yapılması ise bizlere düşünce inceliği ve nezaketinin zirvede olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda külliye/huzura abdestsiz gidilmemesinin inceliğini ifade etmektedir. Yeni Camii'nin iç ve dış yapısındaki sadelik ise kültür tarihimizin izlerini yansıtırken tarihimizin güzelliklerini günümüz anlayışıyla bizlere göstermektedir.

Yeni Camii'nin tavanı muhteşem bir tarzda ahşap işçiliği ile yapılmıştır. Tarihten günümüze bir örneği daha yoktur. Yeni Camii'nin tavanı, Selçuklu-Osmanlı kültür sanatının temel figürlerinden biri olan her köşesinde İslâmî açıdan bir mana barındıran, üst üste gelecek şekilde ve tavan merkezinden dışa doğru büyüyen 5 adet 8 köşeli yıldızlar şeklinde tasarlanmıştır. Toplam 40 yıldız köşesi bulunmaktadır. 40 rakamı maneviyatta çok önemli bir anlam taşır. Kırkları ve büyükleri ifade eder. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in 40 yaşında peygamber olduğu, malın 40'ta birinin zekât olduğu, Hz. Yunus'un balığın karnında 40 gün kaldığı bilinmektedir. Aynı zamanda 8 rakamı cennetin sekiz

kapısını, 5 rakamı İslâm'ın 5 şartı gibi manevî değerleri ifade etmektedir.

Yeni Camii'de; mihrabı, minberi, mahfili, halıları, avlusu, şadırvanı, taç kapısı ve ana binası ile bir bütünlük görülürken çatı yüksekliği olarak Yeni Camii normal yükseklikte, ilave camii ondan biraz daha yüksek, ana kısım/türbenin bulunduğu bölüm ise, en yüksektir ki bu ise maneviyattaki saygıyı ve değerini bizlere ifade etmektedir. Tarihî ve manevî dokuya, sanat ve estetik anlayışa uygun olarak yapılan Şeyh Hamid-i Veli Camii ve Külliyesi ayrı bir letafet, zarafet, incelik ve fikriyatla vücuda getirilmiştir.

Es-Seyyid Osman Hulûsi
Efendi'nin Eserlerinde
Şeyh Hamid-i Veli
Somuncu Baba Hazretleri

Musa TEKTAŞ

Somuncu Baba Dergisi, Yıl: 15, Sayı:57 Temmuz 2005, Syf.:18-21

Dünya varlıkları içinde en değerli şey insan hayatıdır. Vazifeler içinde en değerlisi, insana, hayata hizmettir. Hayata hizmet içerisinde en değerli olanı ise fani hayatın bâkî hayata dönüşmesi için çalışmaktır. Dünya hayatının değeri de ebedî ve bâkî olan ahiret hayatına çekirdek ve başlangıç olması yönüyledir.

Hayatın bu derece kıymetli olmasındandır ki yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de buyurur: "Bir insana hayat vermek ve diriltmek bütün insanları diriltmek gibidir." Hayata hizmetin ne derece önemli olduğunu bu ayet-i kerime açıkça beyan etmektedir.

Hayatın varlığı ve gerçekliği kadar ölümün varlığı da insan için mukadderdir. Bu dünyaya gözünü açan her canın, her insanın ömür sayfasından bir yaprağı fanilik rüzgarına kapılarak uçup gider ama hizmeti ve hayırlı eserleriyle iz bırakan insanların ismi asla unutulmaz. Amel defteri kapanmayanlar sayılırken; hayırlı bir evlat, hayırlı bir eser ve devamlı istifade edilen sadaka-i cariye bırakanlardan bahsedilir. Bu üç kısım insan hayata gözlerini kapasa da ardından devam eden hayırlarıyla ve isminin güzel bir şekilde anılmasıyla yüzyıllar boyu, hatta kıyamete kadar yaşamış, yaşatılmış olur.

Zaten insan olarak önemli olan da, şu dünya semasında devreden sesler içinde bir hoş seda bırakmak değil midir? Onun için Bâkî'nin şu kelâmı tam manasıyla konuya tercüman oluyor: "Bâkî kalan bu kubbede bir hoş bir sadâ imiş."

Hamid-i Veli Yaşıyor...

"Bir insanın anısını yaşatmak o insanı yaşatmak gibidir." sözüyle mütenasip, Şeyh Hamid-i Veli (Somuncu Baba) Hazretlerinin isminin, anısının yaşatılması hususunda Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi (k.s)'nin çok bü-

yük emeğinin olduğuna işaret için bu satırlar kaleme alınmıştır.

14. yy'da yaşamış olan Somuncu Baba'nın 12. kuşaktan evladı olan Es-seyyid Osman Hulûsi Efendi (k.s), bütün hayatı boyunca mübarek ecdadının geleneğine uygun bir şekilde yaşamış ve kaleme aldığı eserlerinde onun hatıralarını diri tutmuştur. 1945 yılında imam-hatip olarak Şeyh Hamid-i Veli Camii'nde görev yapmaya başlamasıyla büyük bir hamle ile onarım faaliyetlerini yürütmüş ve muvaffak olmuştur. İşte o günlerde bir dostuna yazdığı mektubunda hem Şeyh Hamid-i Veli'yi anlatmakta, hem de hizmetin öneminden bahsetmektedir:

*Kim ki hayr üzre olur hayrı sever
Hayr işi işlemeğe dâim ever*

*Cedd-i pâkim o veliy-yi ekrem
Yâni Şeyh Hâmid-i gavs-ı a'zâm*

*Himmeti âleme gün gibi âyân
Kadr-i menziletine yok pâyân*

*Nice erbâb-ı kerem sa'y ü belîğ
Ederek kadrini kıldı terfî*

*Yine bugün de vefâ ehli tamâm
Ettiler halli hâlinca ikrâm*

*Ne güzel her yanı ta'mîr oldu
Benzeyüp cennete tenvîr oldu*

Güzelliği tarif ederken verilebilecek en müstesna örnek "Cennet bahçesi"dir. Çünkü Yüce Kitabımızda cennetin vasıflarından sıkça bahsedilmiş, mü'minlere vâdedilmiştir. Dünyada iken de nerede güzel bir bahçe örneği gösterilse bu benzetmeden faydalanılmıştır. Osman Hulûsi Efendi (k.s) de Somuncu Baba'nın bakımlı bahçesi için "nurlu cennet bahçesi gibi oldu" der.

Allah'a inanıp iyi işler yapan mü'minlere İslâm'ın vadedtiği cennet, Huld, Me'va, Na'îm, Aliye, Adn, Firdevs, Darü's-Selâm ve Hayevan adlarını taşıyan, birbirinin içine girmiş ve birbirini kuşatmış sekiz cennetten meydana gelir. Kur'an-ı Kerîm'in çeşitli surelerinde, eşsiz güzelliklerin toplandığı bir mekân, daha doğrusu bir bahçe olarak (cennet kelimesi de bahçe anlamına gelmektedir) tasvir edilen cennette, altın ve gümüşten, inci ve ipekten, birbirinin üstünde, gerektiğinde içinden dışı, dışından içi görünebilen evler, köşkler, kasırlar; geniş gölgeli, çeşit çeşit meyvelerle bezenmiş, çok güzel kokulu, bazılarının budakları kıymetli maden ve taşlardan, dünyada benzerleri bulunmayan ağaçlar; lezzetli, güzel kokulu, canı çekenlerin neredeyse ağızına kadar uzanan meyveler; zeminlerinden ırmaklar akan ve pınarlar fışkıran bağ, bahçe ve bostanlar; her çeşidinden tükenmeyecek bollukta yiyecekler, şerbet gibi içecekler, ayrıca tertemiz huriler ve gılmanlar vardır.

Kapısının üzerinde Sevgili Peygamberimizin adı yazılı olan ve Allah'ın cemâlinin görüleceği yer olan cennetin en güzel çiçeği güldür.

Bir başka beyitte de bu vurguyu görmek mümkün:

*Gözönüne gelicek Şeyh Hamîd-i gavs-ı vahîd
Gâlibâ her yanı bir ravza-i rıdvân görür*

Şeyh Hamid-i Veli'nin bulunduğu mekânı göz önüne getirince, buranın cennet güzelliğinde bir yer olduğu-

nu ifade eder. Ayrıca, yukarıda cennetin cemâlullahın görüldüğü yer olduğunu belirtmiştik. Şeyh Hamid-i Veli'nin ve kabrinin bulunduğu mekân Allah'ın lütuf ve rahmetinin tecelli ettiği yer olarak tarif edilmektedir.

Cennet Bahçesi Gibi

Âlemlerin Efendisi (s.a.v) Efendimiz bir hadisi şeriflerinde şöyle buyuruyor: "Minberimle evim arası Cennet bahçelerinden bir bahçedir." Bu hadisi şerifin şerhinde de, burası zikir ve namaz için meleklerin âdeta hücum ettikleri yer olduğundan, zikir halkaları da öyle sayıldığından "Cennet Bahçesi" addedilmiştir.

Huzurlu bir namazın edâ edildiği, meleklerin bile iştirak ettiği, Peygamberimizin Mescidi'nde hissedilen gönül huzuru ve huşûnun inanan gönüller tarafından hissedildiği bir benzer yerin de Darende Şeyh Hamid-i Veli Camii olduğunu Osman Hulûsi Efendi (k.s) mektubunda arkadaşına hitaben şöyle yazıyor:

"Haremeyn muâdili bir "Ravzatun min riyâzî'l-cennet" olan makâm-ı mukaddesin füyûzât ve rahmet haymasının altında salâtı makbûl-i indallah olan namazlarınızı kılmak şerefinden bilmem ki sizleri hangi âmaliniz dûr ve mehcûr tutmaktadır. Ol kerem ü vefâ-kânı nutk-ı dürer-bârlarıyla mükerreren şân-ı âlilerini izah idüp dünyada dördüncü derecede menbâ-ı füyûzât ve rahmetle mâlidedir diye buyurduklarını hepiniz duyduunuz ve şahit oldunuz. Sâir günler de Cum'a günleri edâ-yı salât-ı Cum'ayı Şeyh Hâmid-i Velî Hazretlerinin camiinde edâ edilecek, Cum'a namazından daha mukaddes bir âmâl hangi amelinizdir ki anı tercihan sa'yinizden taksîr ediyorsunuz."

Camiler müslümanların bir araya geldiği, omuz omuza, diz dize, gönül gönüle kaynaştıkları mekânlardır. Dua ve ibadetlerin topluca yapıldığı, secdelerin

birleştiği, üzüntü ve sevinçlerin paylaşıldığı mübarek yerlerdir. Dinî ve sosyal hayatımızda müstesna yeri olan huzur evlerimizdir. Bilmediklerimizi öğrendiğimiz irfan yuvalarıdır. Darginların barıştığı, dağılanların toplandığı, millî birliğimizin ve bütünlüğümüzün temel taşlarıdır. Camiler, Kabe-i Muazzama'nın şubeleridir. Mekke'deki Mescid-i Haram ve Medine'deki Mescid-i Nebevi gibi iki büyük mukaddes mescidde kılınan namazların fazileti diğerlerinden daha fazladır. Onun içinde huşû ile kılınan diğer mescitlerdeki namazların fazileti, huzuru miktarında Harameyn'e muadil olur. Harameyn'de kılınan namazlara dâhil edilir. Zaten Hulûsi Efendi de buna işaret etmektedir. Mektubu biraz günümüz diline çevirecek olursak şunları anlarız:

"Peygamberimizin Mescidini kuşatan rahmet ve füyuzatın huzmelerin düştüğü o feyiz kaynağının muhabbetinin ışıttığı, makbul namazların kılındığı bu mübarek yerden sizi hangi ameliniz alıkoymuştur, mahrum etmiştir. Keremler bahşeden, dilinden inci-mercan gibi sözler dökülen İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi(k.s)'nin birkaç kez sohbetinde: "Şeyh Hamid-i Veli Camii, dünyadaki dördüncü makamdır. Feyiz ve rahmet açısından Mekke, Medine ve Kudüs'ten sonra gelen mânevîyat merkezidir." buyurduğunu hepimiz duydunuz, bu sözüne şahit oldunuz. Cuma namazını Şeyh Hamid-i Veli Hazretlerinin Camiinde kılmaktan sizi hangi iş engellemiştir. O ne kadar önemli (!) bir iştir ki, onu tercih ederek bu güzel ameli yapmaktan kusur ediyorsunuz, geri duruyorsunuz."

Burada ciddi bir uyarı vardır. Bu mektup aslında sadece bir kişiye hitap etmiyor, bu civarda yaşayan herkesi hayra, camiye, cemiyete, rahmete, teşvik ediyor.

Darende'de yaşayan bir kimse için, gerçekten Şeyh Hamid-i Veli civarında bulunmak, oradan nefeslen-

mek, mânevî gıda almak, büyüklerin mânevîyat şemsiyesi altında bulunmak çok önemli bir nimet ve lütuftur. Bunun kıymetini belki içinde bulunanlardan takdir edemeyenler zaman zaman çıkmıştır. Şair ne güzel söylemiş: "Ol mâhîler derya içredir, deryayı bilmezler" sözü bu durumu çok güzel ifade ediyor. Balık suyun kıymetini ancak ondan uzak kalınca anlar. İşte Zaviye Mahallesinde ikamet etmekte iken, bir başka şehre göçen bir komşusuna Hulûsi Efendi'nin hitabı:

"Koyup gidilecek sevdânın peşinde yelen ahmak değil de âkıl mı sayılır. Sermâyesi bâkî bir nefes, bu âlem-i fânînin değmez hayâtına verilmez. Şeyh Hamîd-i Veli hazretleri Cami-i Şerîfine gidip, safâ-yı hâtırla mabûd-ı kâdimîne durup hâlisâne kıldığın iki rek'at namaz, yetmiş sene ömürden daha hayırlı değil midir? Eğer gönlünü ve ihtiyârını ana tafviz etmiş olsa idin, Rezzâk-ı âlem olan Allah seni burada da merzuk etmeye kâdirdir."

Her kim, bazı hikmet taşıyan işleri düşünür, tefekkür ederse, yaptığı bu tefekkür bir yıllık ibadete bedel olur. Her kim, yaptığı ibadeti düşünür ve onların hikmetine karşı irfan duygusu taşırsa, bu tefekkürü yetmiş yıllık ibadete bedel olur. Her kim, ilahî marifeti düşünür: Allahu Teâlâ'ya karşı tam irfan duygusuna sahip olmayı dilerse, bunun yaptığı tefekkür de bin yıllık ibadete bedel olur. Asıl irfan ilmi budur, irfan ilmi demekle tevhid hâli kastedilmektedir. Ârif kişi iştiağ duyduğu zata, mahbubuna bununla erer. Bu hâlin neticesi ise, ruhanî bir halle; tam yakınlık âlemine uçup gitmek olur... İki rekâtlık bir namazda hissedilecek tevhid hâli ve samimiyet başka yerde, boşuna geçirilen yetmiş yıllık ömürden hayırlı görülmüştür. Ayrıca rızık konusunda Allah'a tevekkül etmenin önemine işaret edilmiştir. Çünkü rızık kefilî Allah'tır.

Osman Hulûsi Efendi (k.s)'nin kaleme aldığı manzum silsilede şu ifadeler geçiyor:

*Veliyullah-ı ekmel Şeyh Hamid Veli babası ânın ey yâr
Hakikat dürrüne sarraf olup tecrîd ile üryân*

*Hakk edip pâyesin âli kemâlinden kemâl verip
Ana ta'zim ü tekrim eyledi ins ü melek hayvân*

Nesep silsilesini sayarken de, cedit Halil Taybi'nin babası olan Şeyh Hamid-i Veli'nin zamanın, yerlerin ve göklerin kutbu, Hacı Bayram-ı Veli'nin mürşidi ve Rasulullah'ın vârisi, Hazreti Ali (r.a) Efendimizin soyundan olduğunu işaret etmektedir:

*Şeyh Halil Taybi-i Mükerrerem
Pederdir ana ol şânı muazzam*

*Anın da pederi ol gavs-ı d'zâm
Zemin ü âsumanın kutb u efhâm*

*Hacı Bayram-ı Veli'yi eden irşâd
Somuncu Baba diye çıkaran ad*

*Veliyullah-ı âhir zamândır
Ana muhib olan ehl-i imândır*

*Ki Seyyid Şeyh Hacı Hamid Veli'dir
Rasulün vârisi sulb-i Ali'dir*

İsmi İle Müsemmâ

Osman Hulûsi Efendi (k.s) 1960 yılında dünyaya gelen erkek evladının adını "Hamid Hamideddin" koymuştur. Yıllar sonra bir sohbet esnasında: "Ecdâdımız Şeyh Hamîd-i Velî Hazretlerine ve ihvana hizmet etmek üzere Hamid'imın yetişmesi için çalışıyoruz, ikinci Hamid'i yetiştiriyoruz inşaallah... Çünkü birinci Hamid "Şeyh Hamid-i Veli"dir, O'nun da asıl ismi Hamid Hamideddin'dir." buyururlar.

Zaman Osman Hulûsi Efendi (k.s)'nin şahididir. Onun sözleri yıllar sonra tahakkuk eder. Osman Hulûsi Efendi (k.s)'nin vefatından sonra (14 Haziran 1990) Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı Genel Başkanlığı görevini yürüten Hamid Hamidettin Ateş Efendi, Şeyh Hamid-i Veli Camii başta olmak üzere birçok imar, ihya ve yayın faaliyetlerini gerçekleştirir. Vakıf yayınları arasında "Somuncu Baba ve Neseb-i Âlisi" adlı eser yayınlanır. "Somuncu Baba" dergisi neşredilir. Bir külliye hâlini alan camii ve civarı günümüzde, her yıl yüz binlerce yerli-yabancı ziyaretçinin uğrak yeridir. Somuncu Baba Araştırma ve Kültür Merkezinin yayınladığı kitapları, dergileri yine onbinlerce okur takip etmektedir. Adına sempozyumlar, kültür etkinlikleri düzenlenmekte mânevî şahsiyeti anlatılmakta, eserleri incelenmektedir. Hazretin bir beyiti bütün bu saydığımız noktaya işaret etmektedir. Şeyh Hamid-i Veli (Somuncu Baba) ismi her ilde anılan, her dilde bilinen, her gönülde duyulan bir sevgi ışığı olarak yayılmakta ve onun şanına, büyüklüğüne uygun bir biçimde hatırlanmakta, yaşatılmaktadır... Elhamdülillah... Söz Osman Hulûsi Efendi (k.s)'nin sözü:

*Her ellerde anılsa her dillerde anılsa
Lâyıktır o büyüklük şânına Şeyh Hamîd'in*

XV. Asrın Anadolu Mutasavvıfları Arasında Somuncu Baba'nın Yeri

Prof. Dr. Hasan Kamil YILMAZ

M. Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

"Somuncu Baba ve Hulûsi Efendi Sempozyumu Tebliği" 26 Mayıs 1991, Darende

13. asırda Haçlı Seferleri'nin ardından İslâm dünyası, memleketin her tarafını bir veba mikrobu gibi saran Moğol istilasıyla yandı ve kavruldu. Ancak bu ateş, koca gövdesine yıldırım düşen bir ağaç misali, sadece gövdeyi yaktı. Fakat o ağacın köklerinden yepyeni ve daha canlı Osmanlı çınarı fidan halinde boy atmaya başladı. Osmanlı çınarı, gıdasını medrese toprağından, ısısını tekke ve tasavvuf ocağından alıyor ve asker millet türkün kılıcı ile korunuyordu. Medrese, tekke ve ordu üçlüsü parçalanan, dağılan Türk boy-larından yeni bir imparatorluk kurma gayreti içinde, birbirlerine karşı olanca sevgi ve bağlılıklarıyla hizmet veriyordu. Daha ilk kuruluş yıllarında medresenin yanında bir tekkenin tesis edilmiş olması; medresenin hocası Dursun Fakih (o.726/L326), ile tekkenin temsilcisi Şeyh Edebalı'nın (Ö.726/1325) Sultan Osman'ın yanında birlikte yer almaları bunun delili olduğu gibi, devletin kuvvetler dengesine attığı ilk adımdır. Osmanlı sultanları bu dengeyi korumaya büyük özen göstermişler; tekke erbabına da, medrese mensuplarına da gereken değeri vermişlerdir.

İslâm'ın yayılması ve yaşanmasında çok mühim hizmetler görmüş olan mutasavvıflar, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da değerli görevler üstlendiler. Rifaiyye, Sühreverdiiyye, Kadiriyye, Ekberiiyye ve Mevleviyye o dönemin en yaygın tarikatlarıydı. Sultan Orhan zamanında Yeniçeri Ocağı'nın kurulmasında Bektaşîliğin oynadığı rol, tarihlerimizin ittifakla kaydettiği hususlardandır.

Aynı çağda Dârü'l-cihad olarak bilinen Anadolu'ya doğudan; Türkistan ve Mâveraunnehir bölgesinden Ahiler, Yesevî dervişleri ve Alperenler denilen Babailer de İslâm'ı yayma heyecanı ile koşup gelmekteydiler. İşte bu dönemde Türkistan'dan koşup gelenlerden

biriside Somuncu Baha'nın ailesiydi. Ebheriyye Tarikatı'na bağlı olan bu aile, Anadolu'ya geldiklerinde o gün, Anadolu'nun en gelişmiş merkezlerinden biri olan Kayseri'ye yerleşti. Ebû Hâmid künyesiyle bilinen mutasavvıfımız Somuncu Baha'nın asıl adı Hamidüddîn, babasının adı da Şemseddin Mâsâ'dır.¹²⁷ Doğum tarihine dâir elimizde kesin bir bilgi olmamakla birlikte, 815/1412'de vefat ettiği ve vefatında 80'i müteceviz bir pîri fani olduğu dikkate alınır, O'nun Kayseri'de 730/1340 yılları civarında doğduğu söylenebilir.

Hamîdüddîn, ilk tahsilini ve tarikat neş'esini babasından aldı. Babası vâsıtasıyla Sühreverdiiyye'nin Ekberiiyye Tarikatı'na sülûk etti. Tahsilini Kayseri ulemâsı nezdinde sürdürdü.

Bursa'ya geldiğinde Dâvûd Kayseri (751/1349)'nın talebesi olan Molla Fenâri (834/1430) ile hemen buluşup dost olmasına bakılırsa Hamîdüddîn'in, Dâvûd Kayserî'den de ders aldığı veya en azından O'nu Kayseri'den tanıdığı düşünülebilir. Hamîdüddîn'in babasının vefatından sonra muhtelif memleketlere seyahatlerde bulundu.¹²⁸ Bu seyahatleri sırasında pek çok ulemâ ve meşâyih ile görüştü. Şam'daki Bâyeziddiiyye Dergâhı'nda bulunan tarikât pirleriyle sohbet etti. O'nun bu dergâhda intisap ettiği rivâyet edilen Şâdî Rûmî'nin Tayfûriyye ve Nakşbendiiyye tarikatı şeyhlerinden olduğu söylenmektedir. Şâdi-i Rûmî hakkında kaynakların verdiği bilgi yok denecek kadar azdır. Lamiî Çelebi (939/1532)'nin ifadesine göre, Hamîduddin'in tarikat tacının tepe kısmında bulunan pul, bu dergâha bağlılığın alameti sayılmaktadır."¹²⁹

Hayatına dair bilgiler genellikle menâkıp bulutları arasına karışmış bulunan Somuncu Baha'nın, tarikat hilâfeti ve irşâd görevini kimden aldığı hususunda rivâyetler muhtelifdir. Menâkıb-ı Akşemseddin ve

eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye: "O'nun zâhiren Erdebil'de Hâce Alâeddin Ali (833/1429)'den ahz-ı tarik ettiğini, esâsen Sultânü'l-ârifin Bâyezîd Bistâmî'nin rûhâniyyetinden terbiye aldığı ve Hızır'la sohbetleri bulunduğunu" kaydederek¹³⁰ O'nun "Üveysiyü'l-meşreb"¹³¹ olduğuna işaret etmektedirler. Somuncu Baha'nın meczûb tavrı, üveysîliğini ve Bâyezîd Bistâmî meşrebinde olduğunu doğrulayacak mâhiyettir.

Ebû Hâmid'in seyahatleri sırasında Tebriz istikâmetine gittiği ve Erdebil sûfleriyle sohbetlerde bulunduğu, hatta onlardan feyz alarak hilâfete nâil olduğu rivâyet edilmekte ise de, bu konudaki nakiller birbiriyle çelişmektedir. Şöyle ki: Lâmiî¹³² Taşköprîzâde¹³³, Sarı Abdullah Efendi,¹³⁴ Hulvî Mahmûd Efendi¹³⁵ ve Harîzâde'nin¹³⁶ ifadelerine göre Hamîdüddîn, Erdebil şeyhlerinden Hâce Alâaddin Ali'ye, Bursalı İsmail Hakkı¹³⁷ M. Sâmi Sünbülî¹³⁸ ve Tabîbzâde M.Şükrî'nin¹³⁹ kaydına göre Hâce Alâaddin Ali'nin "Şeyh Şâh" diye bilinen oğlu İbrahim Erdebilî (851/1447)'ye, Atâ'ye¹⁴⁰ göre ise Hâce Ali'nin babası Sadreddîn Erdebilî'ye (794/1392) intisab etmiştir. Ancak Bursa'da Niğbolu Zaferî'nin şükran nişânesi olmak üzere Yıldırım Bâyezîd tarafından yaptırılan Ulu Camii'nin açılış merasiminde (802/1400) padişah tarafından ilk hutbeyi okuması, damadı Emir Sultan'a teklif edildiğinde O'nun: "Beldemizde zamanın kutbu bulunduğu halde benim bu vazifeyi üstlenmem münâsip olmaz." Olmaz diyerek Somuncu Baba'yı îmâ etmesi,¹⁴¹ Somuncu Baha'nın o sırada sülûkünü tamamlamış ve irşâd makamına yükselmiş bir mürşid olduğunu gösterir. Bu duruma göre, yukarıda sayılan rivayetlerden tarihî açıdan en uygun olan, Somuncu Baha'nın Şeyh Sadreddin'e intisap etmiş olması rivayetidir.

Ebû Hâmid-i Velî Ankara Savaşı (805/1402)'den sonra Timur tarafından "Erdebil'e götürülen Türkmenler

arasında bulunuyor idiyse buna dair kesin bilgiye sahip değiliz. Hamîdüddîn Efendi, bu devrede Hâce Ali'ye intisap etmiş olabilir. Şeyh İbrahim'e intisabı ise tarihen imkansızdır.¹⁴²

Somuncu Baha'nın Ulu Camii'nin inşasından çok önce Bursa'ya gelip yerleştiğini ve burada fırınında pişirdiği ekmekleri halka satarak mütevazı bir hayat sürdürdüğünü görüyoruz. İlmine, engin irfanına rağmen O'nun kendini bir fırıncı gibi gizlemesi, meşrebindeki melamettendir. Zira gerçek melâmet: Hakk'a yakınlığını halkın dışında, belli bir davranış ve özel kıyafetle sergilemeyi düşünmeyen, herkesle beraber ve herkes gibi işi gücü peşinde kulluğunu sessiz sedasız yerine getirmekle meşgul, görünürde halkla, gönülde Hak'la beraber, çalışma, gayret ve üretmenin ısrarlı takipçisi olmak demektir. "Ne ticaret, ne alışveriş ne de dünyevi herhangi bir işin Allah'tan alıkoyamadığı insan..."¹⁴³ tipi ancak bu neşve ile gerçekleştirilir. İrşadda de en etkili yol, bu şekilde halkın arasına girerek onlardan biriymiş gibi davranıp örnek olmaktır.

Somuncu Baha'daki bu Melamet neşvesi halk arasında sıcak bir sevgi ve saygı halesi meydana getirmiş, herkes kendisinden ekmek alabilmek için adeta yarışır olmuştu. Oysa ki Somuncu Baha'nın fırıncılıktan maksadı para kazanmak değil, kendi kemalini gizleyerek onlara yaklaşmak ve örnek davranışlarıyla onları eğitmektir. Halkın sıradan biri zannettiği ve fakat gönülden sevdiği Somuncu Baha'nın kadrini takdir eden ve O'ndan feyz alanların başında devrin meşhur şeyhi Emir Sultan geliyordu. Asıl adı Şemseddin b. Ali el-Hüseyni olan Emir Sultan, aslen Buharalı olup orada tahsil ve tarikat terbiyesi görmüştür. Kübreviyye Tarikatı'nın Nurbahşiyye kolundan olan Şemseddin Buhari, daha sonra hacca giderken önce Bağdat'a, ardından da

Anadolu'ya gelmiş ve Bursa'ya yerleşmiştir. Bursa'da ilim, irfan ve fazileti sayesinde kısa zamanda tanınip sevilen Emir Sultan, Yıldırım Bayazid'in kızı Hunda Sultan'la evlenerek damadı olmuş ve II. Murad'ın İstanbul muhasarasına yüzlerce müridiyle katılmıştır. Somuncu Baba'nın irfanına muttali olan Şemseddin Buhari, kayınpederi Yıldırım Bayezid'in yaptırdığı Ulu Camii'nin açılışında ilk hutbe okuma görevini O'na yaptırmıştır. Hamidüddin-i Veli ile Emir Sultan'ın münasebetlerinin ne zaman ve hangi vesileyle başladığı bilinmemekle beraber, çok samimi bir şekilde devam ettiğini hatta Somuncu Baba'dan sonra bu yakınlığın halifesi Hacı Bayram ile sürdüğünü Emir Sultan'ın, cenaze namazını kıldırmak üzere Hacı Bayram-ı Veli'ye vasiyet ettiğini görüyoruz.¹⁴⁴ Bu vasiyyet bile Emir Sultan'ın Somuncu Baha'yı ve O'nun yetiştirdiklerini ne kadar sevdiğine bir delil sayılabilir.

Hamidüddin Efendi, Ulu Camii'nin açılışında yaptığı vaazdan sonra, korktuğu başına gelmiş ve birden şöhret oluvermişti. O, bu konuşmasında Fatih Suresi'ni yedi mana üzere tefsir etmiş, namazdan sonra da rivayete göre caminin üç kapısından çıkanlarla yanı anda görüşmüştü. Somuncu Baha'nın Ulu Camii'nde yaptığı va'zda "Fatih Suresi'ni yedi ayrı makamda tefsir etmesi" O'nun mutasavvıfların işari tefsirini çok iyi bildiğini, bilhassa da İbn Arabi mektebinin Kur'an ve hadislerden çıkardıkları zahiri manalar yanındaki batini anlamlara muttali olduğunu gösterir. Babası tarafından mensup bulunduğu Ebheriyye Tarikatı'nın İbn Arabi mektebine bağlılığı ve kendisinin Davut Kayseri gibi bu ekole mensup sufilere yakınlığı, O'nun bu özelliğini geliştirmiş olmalıdır.

Bilindiği gibi mutasavvıflar, İslâmî ilimlerden fıkıh ve kelamın kullandığı nazar ve istidlal metodundan başka

tasfiye ve mücahedeye dayalı bir mükâşefe metodu geliştirmişlerdir. Mükâşefe, onların ayet ve hadislerin batını anlamlarını kavramak ve inceliklerini anlamak konusunda baş vurdıkları bir yoldur. Başlangıçtan beri tasavvufta var olan bu metodu en sistemli şekilde anlatan İbni Arabi'dir. Somuncu Baha'nın Fatih Suresi'ni aynı yolla tefsir ettiği anlaşılmaktadır. Ebu Hamid-i Veli, bu kadar engin bilgisine rağmen, çok az eser vermiş bir mutasavvıfımızdır. O'nun fazla eser vermemiş olması biraz da, daha önce işaret ettiğimiz melamet meşrebinden kaynaklanmış olmalıdır. Nitekim onun yanında yetişen Hacı Bayram-ı Veli de müderris olmasına rağmen eser yazmamış, hatta Muhammedîye müellifi halifesi Yazıcıoğlu, eserini kendisine takdim ettiğinde: "Mehmed bununla uğraşacağına bir gönül hakketseydin, bir gönle girip onun eğitimiyle meşgul olsaydın daha iyi olmaz mıydı?" diyerek düşüncesini dile getirmiştir. Bu tavır, Somuncu Baba ve müridinin meşrep itibarıyla insanla uğraşmayı, telif ile uğraşmaya tercih ettiğini göstermektedir. Gerçi aynı H. Bayram-ı Veli, halifelerinden Bedreddin Efendi'ye Fahreddin İraki'nin Lemeat'ını Türkçeye tercüme etmesini emretmiştir.

Somuncu Baha'yı takdir ederek intisab edenler arasında ilk Osmanlı şeyhülislâmı kabul edilen Molla Şemseddin Fenari (834/1430) de vardır. Emir Sultan'ın kendisinden ders okuduğu bu âlim zat, Somuncu Baha'nın Ulu Camii'ndeki Fatih tefsirinden sonra O'na hayranlık duymuş ve muhtemelen Emir Sultan'ın delaletiyle ona intisap ederek feyz almıştır. Fenârî, Somuncu Baha'nın vefatından sonra halifesi H. Bayram-ı Veli ile pek çok sohbetlerde bulunmuştur. Molla Fenârî'nin önce Davud Kayseri'ye sonra Somuncu Baba ve H. Bayram-ı Veli gibi mutasavvıflara intisap etmesi ve onlara saygı göstermesi, Osmanlıların ilk

devirlerinde ilim adamlarıyla tasavvuf ricali arasındaki güzel alakayı göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

Şöhretinin kısa zamanda etrafa yayılması sonucu ziyaretçilerinin çoğalmasından rahatsız olan Ebû Hamid-i Veli'nin, müridi Hacı Bayram-ı Veli ile birlikte Bursa'dan kaybolduğu rivayet edilir. Somuncu Baha'nın müridi Hacı Bayram-ı Veli ile Bursa'dan ayrıldıktan sonra Hicaz'a gittiği, hac farızasını ifadan sonra Aksaray ve Darendede bir süre ikamet ederek tekke inşa ettirdiği bilinmektedir.

Somuncu Baha'nın XV. asır Anadolu sufileri arasında mutena bir yeri vardır. O'nun tarikatı, babası vasıtasıyla aldığı Ebheriyye, Şam'da Bayezidiyye Dergâhı'nda aldığı Tayfuriyye Bayezidiyye ve Erdebil'de Erdebil sufileri vasıtasıyla sülük ettiği Safeviyye Tarikatlarının birleşiminden oluşan "Mecmau't-turuk" görünümündendir. O'nun iyi bir tahsil gördükten sonra, muhtelif tarikatlardan feyz almış olması, devrin ulema ve meşayih arasında çabucak hüsn-i kabul görmesini sağlamıştır. Hayatının derin izler bırakan dönemi, Bursa'da bulunduğu yıllardır. Burada Emir Buhari'den Molla Fenari'ye ve onlar aracılığıyla devlet ricali ile sultanlara kadar ulaşan engin bir tesir halkası oluşturmuştur. Oğulları Yusuf Hakiki ve Halil Taybi, O'nun tesir ve nüfuzu ile birlikte neslinin günümüze kadar devamını sağlamıştır.¹⁴⁵

Yerine halef bırakmak üzere yetiştirdiği Hacı Bayram-ı Veli ise Bursa'da olduğu kadar, Ankara, Edirne ve Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde daha sağlığında izler bırakmış bir müşid-i kamildir. Hacı Bayram-ı Veli ile devam eden Somuncu Baha'nın yolu, Osmanlı saltanatı süresince beş yüz yılı aşkın bir müddet etkinliğini sürdürmüştür. Hacı Bayram-ı Veli, bir medrese müderrisi iken tanıyıp sevdiği ve gönül verdiği

Somuncu Baha'nın yanında ve dergahında aradığını bulmuş, müderrisliği bırakarak dervişliğe soyunmuş ve gönüller sultanı olmuştur. O da şeyhi gibi Melami tavrı, elinin ekmeği ile geçinmeyi tercih eder, bu yüzden çiftçilik yapar, müridlerini ya bir sanata, ya da ticaret başta olmak üzere diğer mesleklere yönlendirirdi. Mübarek aylarda ve Ramazanlarda ise elinde asası ile halkın arasına karışır, dükkanlara girer, zekat tahsil ederek fukaranın kanayan yarasına merhem olmaya çalıştığı gibi, zenginleri de vermenin hazzına erdirmek isterdi. Hatta O'nun bu Melami tavrı bazı ulemayı rahatsız eder, hakkında dedikoduların ortaya çıkmasına bile vesile olurdu. Nitekim kendisine intisap etmek isteyen Fatih'in Hocası Akşemseddin önce onun bu tavrından rahatsız olmuş ve bir başka müşid aramaya meyletmışken gördüğü bir rüya üzerine Koca Veli'ye teslim olmuştur. Hacı Bayram-ı Veli tasavvuf tarihimizde derin izler bırakan Akşemseddin, Yazıcıoğlu kardeşler, Dede Ömer Sikkini, Akbıyık Uzunca Bedreddin, Kızılca Bedreddin ve Bolulu Selahaddin gibi pek çok halife yetiştirmiştir. İstanbul'un fethine katılan Akşemseddin ve Akbıyık Hacı Bayram-ı Veli'nin Darrü'l-cihad ve davet yurdu olan Anadolu'yu tasavvufun gönül bahçesi haline getirmek üzere görevlendirdiği kutlu halifeleridir. Bayramiyye yolunun Şemsiyye, Melamiyye, Celvetiyye ve Tennureyye gibi muhtelif kolları, Anadolu'da ve İstanbul'da en yaygın tarikatlar arasında yer almıştır. Bayramiyye'nin bir hususiyeti de Somuncu Baba'dan itibaren bütün müşitlerinin devlet ricali ve sultanların irşadıyla meşgul olması, onlarla iyi bir diyalog kurmasıdır. Nitekim Hacı Bayram-ı Veli'den sonra bu an'ane Akşemseddin, Akbıyık, Yazıcıoğlu kardeşlerle, daha sonra ise yine aynı silsileden Üftade, Aziz Muhmud Hüdayi ve Bursalı İsmail Hakkı gibi şeyhlerce devam

ettirilmiştir. Bu bakımdan Somuncu Baba XV. asırda olduğu kadar, daha sonraki asırlarda da manevi nüfuz ve tesirini devam ettirmiştir. Bursalı İsmail Hakkı velilerden kitap yazarları Rasûllere, kitap yazmayanları ise Nebilere benzetir. Somuncu Baba te'lif konusunda emsali kadar eser vermemiş olmakla birlikte, kendisinden günümüze üç risalesi ulaşmıştır. Bu risalelerden biri O'nun sahih hadislerinden derlediği Kırk Hadis Mecmuası ve Şerhi'dir. Bu konu ile ilgili daha sonra bir bildiri sunulacağı için ben bir şey söylemek istemiyorum, ikinci risalesi Zikir ile ilgilidir. Somuncu Baba bu risalesinde sufilerin "üssü'l-esas" saydıkları zikir konusunu ayet, hadis ve özellikle Gazzali ve diğer bazı sufilerin görüşlerine atıflar yaparak incelemektedir. Üçüncü risale ise Silahü'l-Mü'min adlı dua ve zikir mecmuasıdır.

Kısaca tanıtmaya çalıştığımız Somuncu Baba, Türkistan diyarından Rum diyarı olarak bilinen Anadolu'ya gelerek yerleşen ve niyeti sadece tebliğ ve irşad olan bir gönül eridir. Bu göröl erlerinin Anadolu'nun İslâmlaşmasına olan katkıları her türlü takdirin üstündedir. Ancak tarih tekerrür etmiş ve bundan asırlarca önce elimizden tutarak bizim diyarımızı İslâmlaştırmak üzere koşup gelen bu insanların beldesi bugün Somuncu Baba ahfadından, dedelerinin kendilerine yaptığı hizmete denk bir şekilde vefa borcunu ödemelerini beklemektedir. Sözlerimi siz Somuncu Baba torunlarını onun huzurunda bu göreve davetle bitirmek istiyorum "Haydin bu günün Darü'l-cihad ve davet yurdu olan Türkistan'a..."

Saygılarımla...

Menkıbe ve Kaynaklara Göre Somuncu Baba'nın Tasavvuf Neşvesi ve Tarikatı

Prof. Dr. Hasan Kamil YILMAZ

M. Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

"Somuncu Baba ve Hulûsi Efendi Sempozyumu Tebliği" 28 Haziran 1992, Darende

Tasavvuf dünyamızın büyüklerinden, mânâ iklimimizin ulularından "Somuncu Baba" ismiyle maruf "Hamid-i Veli" hazretleri, XIV-XV. asırda yaşadı. O'nun yaşadığı çağda, İslâm dünyası, Moğol istilasının ardından imamesi kopmuş tespih daneleri gibi, dağıtılmıştı. Selçuklu Devleti yıkılmış, hilafetin siyâsî bir gücü kalmamıştı. Siyâsî otoritenin zaafa uğraması, halkı, tasavvuf ve tarikat muhitlerine; daha doğrusu manevî otorite çevrelerine doğru yönlendirmişti. Anadolu Beylikleri arasında Osmanlı Beyliği bir varlık gösterme istidadı içerisine girmiş, Marmara üzerinden Balkanlara, Yugoslavya içlerine kadar fütuhata başlamıştı. Doğudan gelen Timur istilasıyla Osmanlı ülkesinin sarılması, yine bu yıllara rastlar. Siyâsî mücâdele ve çekişmelerin devam ettiği bu yıllarda Anadolu'da faaliyet gösteren pek çok tarikat ve tasavvufî müessese vardı.

IV. Asırda Anadolu'daki Başlıca Tasavvufî Cereyanlar:

1071 Malazgirt zaferiyle Müslüman Türklere Anadolu'nun kapıları açılmış oldu. Açılan bu kapıdan giren tasavvuf ve tarikat mensubu gönül erleri, beldelerin fethinden önce gönüllerin fethini sağlamıştır. Bu mutasavvıflar özellikle Horasan, Buhara, Harezmi, Maverâünnehir, Suriye ve Türkistan bölgesinden gelen dervişlerdi. Genellikle Yeseviye, Kübreviyye, Sühreverdiyye Rîfâiyye tarikatlarına bağlı bulunan bu mutasavvıflardan başka, Mevleviler ve fütüvvet teşkilatına bağlı bu devrede Anadolu'da faaliyet gösteren tasavvuf zümreleridir.

Ahîlerin Anadolu'ya yayılmaları, Abbâsîlerin son devirlerine rastlamaktadır. Diğerleri gibi fütüvvet erbabının da Anadolu'ya gelişinde Moğol istilasının büyük tesiri olmuştu. Fakat ahîler bu muhaceret sayesinde hem sahalarını genişletmiş, hem de nüfuzlarını kuvvetlendirmiş oldular.

İbni Batuta, Seyahatnamesinde "Sultan bulunmazsa şehrin ahisinin hâkim olup padişah gibi hüküm sürdüğünün ve tekkesine gelip gidenlere ihsanlarda bulunduğu" kaydedilmesi, Ahilerin tesir ve nüfuzunu göstermesi bakımından önemlidir.¹⁴⁶

Bu devrede pek çok ahi reisinin köylere yerleşerek inşa ettikleri zaviyeler sayesinde, memleketin imar ve iskânı ile dinî tebliğ ve irşad işlerinde hizmet gördükleri bir vakıdır.¹⁴⁷

Aşıkpaşazade'nin Rûm erenleri dediği ve Abdâlân-ı Rûm, Ahıyân-ı Rûm, Baciyân-ı Rûm ve Gaziyân-ı Rûm diye dörde tasnif ettiği¹⁴⁸ guruplardan Gaziyân-ı Rûm, fütüvvetin seyfi kolu olarak mütalaa edilebilir. Bulduğu üzere fütüvvet teşkilatı "kavli ve seyfi" olmak üzere ikiye ayrılmakta, kavli kol Hz. Ebû Bekir'e seyfi kol ise Hz. Ali'ye dayanmaktadır.

Ahilerin yanı sıra Daru'l-cihad olarak bilinen Anadolu'ya, Orta Asya, Harezmi ve Horasan havalisinden bâbâi dervişleri ve Türkmen babaları da gelmişlerdi.

Bâbâi halifelerinden olduğu rivâyet edilen Hacı Bektaş Veli Horasanlı bir Türk olup kendi adına muzaif tarikatın piridir. Aşıkpaşazade, Hacı Bektaş Veli'nin Horasan'dan geldiğini, Menteş adındaki kardeşini de beraberinde getirdiğini, niyetlerinin Baba İlyas'ı görmek olduğunu ve bu maksatla Kırşehir ve Kayseri'ye gittiklerini Menteş'in bilahare Sivas'a gidip orada şehid olduğunu anlatmakta ve Hacı Bektaş Veli'nin Osmanlı hanedanından herhangi bir kimse ile görüşmediğini belirtmektedir.¹⁴⁹

Hayatı daha sonra gelen mensuplarınca iyice menkıbeleştirilen Hacı Bektaş Veli'nin kurduğu tarikatın mensuplarının Osmanlılar devrinde Yeniçeri ocağının teessüsündeki hizmetleri ise ayrıca kayda değer bir husustur.

Sûfîlerin halk üzerindeki nüfuzu, hükümdarlarda ve devlet ricalinde zaten mevcut olan tasavvuf merakını ve sûfîlere karşı temayülü daha da artırıyor, onların manevîyyatından istifadeye sevk ediyordu.

Başlangıçta bâsît birer Türkmen reisi hüviyetindeki hükümdarlar, bir taraftan Türkmen babalarını celbetmeye çalışırken diğer taraftan da kasabalardaki ulema ile Ahî teşkilatına mensup ricali bir arada kaynaştırarak devlet bünyesine sağlamaştırmaya çabalıyordu.¹⁵⁰ Nitekim Osman Gazi, itibarlı ve nüfuzlu bir ahi şeyhi olan Edebâli'ye damad olmuştu.

Neşri'nin Şeyh Edebâli'nin oğlu Mehmed Paşa'dan naklettiğine göre, bu şeyhin müridlerinin Osmanlı ülkesine sahip oldukları mevki pek yüksektir.¹⁵¹ Mesela Bursa fethinde Sultan Orhan'a yoldaşlık eden Ahî Hüseyin, Şeyh Edebâli'nin kardeşi Ahî Şemseddin'in oğlu olduğu gibi¹⁵² Ahî Haşan, Ahî Mahmut ve Çandarlı Kara Halil (789/1387) gibi devlet ricali arasında pek çok ahî vardı.

Taşköprüzâde ile Aşıkpaşazade (908/1502), Osman Gazi devri (680/1281-726/1326)'nde sûfiyeden Şeyh Muhlis Baba (700/1301), Edebâli (726/1325), Şeyh Âşık Paşa (733/1334) Elvan Çelebi (Âşık Paşa'nın oğludur.) Ahî Haşan Çelebi ve Baba İlyas Acem gibi azizleri zikretmektedir.¹⁵³

Bunlardan Şeyh Muhlis Baba Cengiz istilasından kaçarak Anadolu'ya gelen ve Amasya'da yerleşen Baba İlyas Horasanî'nin oğludur. Selçuklu Devleti'nin parçalanmasını müteakip altı ay kadar Konya'da Emir olarak kalmış ve bilahare istifa ederek Sultan Osman ile gazalara iştirak etmiştir. Meşhur Âşık Paşa'nın babasıdır.

Osmanlı Devleti kurulurken Ahîlerin yanı sıra Alperenler de denilen "Bâbâî Tarikatı" gazilerine de itibar edilerek bunlar için de zaviyeler yaptırılmıştır.

Sultan Orhan (726/1326-761/1359)'ın maiyetinde muhtelif savaflara iştirak etmiş olan Geyikli Baba, Abdal Mûsâ, Abdal Murad, Duğlu (Ayrınlı) Baba gibi babalar, Bâbâî Tarikatı'na mensup ve Baba İlyas müridlerindendi. Bunlar için Bursa'nın Keşiş Dağı (Uludağ) eteğinde zâviyeler yaptırılmıştı.

Meşhur tarihçi Hammer "Orhan, devri azizleri için babasının yoluna imtisalen Abdal Murat ve Geyikli Baba gibi zevata tekkeler inşa ettirmiştir. Bu azizler, Bursa Harekâtı'nda Orhan'a refakat etmişler, Orhan Gazi de bu zevatın civarlarında medfun buldukları yerlere zâviyeler yaptırarak minnettarlığını ebedileştirmiştir." demektir.¹⁵⁴

Geyikli Baba, Şeyh İlyas'dan inabe almış bir Bâbâî olup Sultan Osman zamanında kerametleriyle şöhret bulmuştu. Uludağ'da geyikler arasında meczubane ve münzevi bir hayat yaşıyordu.¹⁵⁵

Bursa'nın fethinden sonra Orhan Gazi'nin ısrarla kendisiyle görüşmek istediği Geyikli Baba'nın Sultan'a karşı takındığı müstağni tavır ve kendisini mekânında ziyaret eden padişahın verdiği kıymetli hediyeleri reddederek "Şol karşıda duran yercegiz dervişlerin avlusu olsun." şeklindeki ifadelerin müridleri için arazi temlik istemesi manidardır.¹⁵⁶

Hacı Bektaş Veli'nin Osman Gazi ile olan münasebeti hakkında eski Bektaşî menakıbnamelerinde rivâyetlerin sonradan uydurulduğu ve yeniçerilerin kuruluş devrinde yine bu zatın hayır duâ ettiği rivâyetinin tarihi gerçeklerle izahı pek mümkün görülmemekle beraber, Osman ve Orhan Gazi devirlerinde serhad harplarına iştirak eden Türkmenlerin büyük bir ekseriyetinin Hacı Bektaş müridlerinden olduğu anlaşılmaktadır. Yeniçeri Ocağını teşekkül ile ilgili menkıbe onun hatırasını hürmeten sonradan bu şekilde girmiş olmalıdır.¹⁵⁷

Hammer'in ifadesine göre, Orhan devrinde kurulan Yeniçerilik'in mensuplarının tamamı hem asker, hem mürid idi. Hatta tarikatın şeyhi 99. alayın miralay olduğu gibi dervişlerinden sekizi yeniçeri kışlalarında bulunarak gece-gündüz devletin saadeti ve arkadaşlarının muzafferiyeti için dua ederlerdi.¹⁵⁸

Yine bu asırda yaşayan Hacı Bektaş halifesi Taptuk Emre'nin müridi olan Yunus Emre ise bir tarikat piri olmamakla beraber, heyecanlı bir mutasavvıf ve kelimelere mânâları rahatlıkla terennüm ettirebilen kuvvetli bir şairdi.

XIV. asrın sonlarına doğru bilhassa Ankara'nın fethi (761/ 1360)'nden sonra Ahilerin Anadolu'daki nüfuzu azalırken Ekberiyye, Mevleviyye, Zeyniyye tarikatlarının ise hızla yayılmaya başladığını görüyoruz. Bunlardan Şeyhi Ekber şöhreti ile maruf Muhyiddin b. el-Arabiy'e mensup olan Ekberiyye Tarikatı, Osmanlı ülkesine Davud Kayseri (751/1349) vasıtasıyla gelmiş, Şemseddin Molla Fenâri (834/1431) ile devam etmiştir. Zeyniyye Tarikatı ise Abdullatif Maksidi (856/1452) vasıtasıyla Osmanlı topraklarına getirilmiştir.

Yıldırım Beyazid devri (792/1390-805/1403) sûfilerinden Bursalılara Emir Sultan diye maruf ve İmam Hüseyin evlâdından Şemseddin b. Ali el Hüseyini (833/1429) ise Buharalı olup orada tahsil ve tarikat terbiyesi görmüştü. Kübreviyye Tarikatı'nın Nurbahşiyye kolundan olan Şemseddin Buhari, daha sonra hacca giderken önce Bağdad'da sonra da, Anadolu'ya gelmiş ve Bursa'ya yerleşmiştir. Bursa'da şöhreti kısa zamanda artınca Yıldırım Beyazid'in kızı Hindu Sultan'ı alarak damadı olmuş ve II. Murad'ın İstanbul muhasarasına (825/1422) yüzlerce müridiyle beraber katılmıştı. Timurleng'in Anadolu'yu istilasına üzerine Emir Buhari'nin esir edilerek Timur'un nezidine gönderildiği rivâyet edilir.¹⁵⁹

Bu devirde ahiler yavaş yavaş tarikat hüviyetlerini kaybederek daha çok bir esnaf teşkilatı havasına girmekle beraber, nüfuzlarını hala devam ettirmekte edilir. Nitekim Ankara Ahileri, yirmi gün müddetle dükânlarını kapamışlar ve bu sûretle devletten istediklerini elde etmişlerdi.

Ahiler, Anadolu'da esnaf teşkilatına 'dönüşürken Balkanlarda tarikat hüviyetini muhafaza etmekte idiler. Nitekim Yıldırım Beyazid, Dimetoka'da bir zâviye yaptırıp ona bazı vâkıflar tahsis etmişti. Bu devrede Yeni Zağrada Kılıç Baba Zâviyesi, Çirmende Mûsâ Baba Zâviyesi gibi, Paşa Livasında altmış yedi zâviye bulunuyordu.¹⁶⁰

Sultanlarca tarikat erbabına gösterilmekte olan hürmet ve bağlılık bu asır boyunca devam etmiş; fakat bu arada Simavna Kadıoğlu Şeyh Bedreddin (820/1417) gibi şeyhliği şahlığa çevirmek sevdasına düşenler de eksik olmamıştır.

Somuncu Babanın Tasavvuf Neşvesi ve Tarikatı:

Somuncu Babanın hayatı ve tarikatını konu alan kaynaklar, genellikle vefatından en az yarım asır sonra kaleme alınmışlardır. Bunların en eskileride hiç şüphesiz Lâmiî Mahmud b. Osman'ın (ö.933/1532) Nefehat Tercemesi ile Enisî'nin Menakıb-ı Akşemseddin (Ali İhsan Yurd meşri, İstanbul 1972) ve Taşköprüzade Ahmet İsamüddin Efendinin (ö.968/1560) eş-Şakaiku'n-numaniyye (Beirut 1975) adlı eserleridir. Bunlardan başka Kefevi Mahmud b. Süleyman (ö.997/1589)'ın Ketaibü'l-alamî'l-ahyar (Süleymaniye Halef Ef.630); Sarı Abdullah Efendi'nin (ö. 1071/1660) Semeratü'l-fuad (ist. 1284) ve Dürre ve Cevhere (Bâyezid-Veliyyüddin Ef. 1677); Bursalı İsmail Hakkı'nın

Silsilename-i Celveti (İst. 1291); Haririzâde Kemaleddin'in Tibyânü vesâilî'l-hakâik (Süleymaniye, İbrahim Efendi, 430 vr. 172) gibi kaynaklarda onun ayrı me-nakıp bulutları arasına karışmış tasavvufî neşvesi ve tarikatına dair izlere rastlamak mümkündür.

Lâmii, Somuncu Baha'nın Erdebil Sûfîlerinden Hacı Alaeddin Ali'ye mensup olmakla birlikte üveysi tariki ile Bâyezid Bistamî'nin rûhânîyyetinden istifâde ettiğini, Hızır'la sohbetlerde bulunduğu ayrıca Şam'daki hankahı Bâyezidiyye'de bulunan bir azizin hizmetinde tekmi tarikat eylediğini ve tacının tepesinde bulunan pulun ona alamet olduğunu belirtmektedir.¹⁶¹

Menakıbı Akşemseddin müellifi Enisî, Somuncu Baha'nın şeyhi olarak Şam'da intisab ettiği Bâyezidiyye dergâhı şeyhi Şadi-i Rûmi' i göstermekte ve bu zatın silsilesini Nakşi silsilesinde yer alan Ebû'l-Hasan Harakaniye, oradanda Bâyezid Bistamî'ye ulaştırmaktadır. Ayrıca zâhîr ve bâtın ilimlerini cem eden bu arifin ilk Osmanlı şeyhü'l-islâmı sayılan Şemseddin Fenârî'ye müridlik verdiğini kaydetmektedir.¹⁶² Nefehat Tercemesi'nde verilen bilgiler burada da mevcuttur. Enisî'nin hangi tarihte vefat ettiği tam olarak bilinmediğinden hangisinin diğerinden istifâde ettiğini söylemek zordur. Eş-Şakaiku'n-numaniyye müellifi ise, Lâmiî'nin söylediklerine hiçbir şey ilave etmeden aynı sözleri tekrarlamakla yetinmiştir.¹⁶³

Kitâbü'l-ketaib¹⁶⁴ müellifi Kefevi ve ondan naklen Sarı Abdullah Efendi, Semeratü'l-fuad¹⁶⁵ ile Dürre ve Cevhere¹⁶⁶ adlı eserlerinde, Şamda'ki Bâyezid Hankahındaki Şadi-i Rûmi'ye intisab ettiğini belirtmektedirler. Ayrıca onun Hacı Alaeddin Ali vasıtasıyla aldığı Safeviyye; yani Halvetiyye ile Şadi-i Rûmi vasıtasıyla Tayfûriye yolunu birleştirdiğini belirtmektedir. Bursa'lı İ.Hakkı Silsilename-i Celvetide Somuncu Baha'nın

mürşidi ve tarikat piri olarak Erdebil sôfîlerinden Hacı Alaeddin Ali'nin oğlu Şeyh-Şah diye maruf İbrahim Erdebili olduğunu belirtmektedir.

Nihayet bunlara ilaveten Haririzâde M.Kemaleddin Ef Tibyanu vesaili'l-hakayık adlı ansiklopedik eserinde Somuncu Babanın, babası vasıtasıyla Ebheriyye Tarikat'ına sülûk ettiğini anlatmaktadır.

Somuncu Baha'nın yetiştiği ve yaşadığı dönem, Anadolu'da tasavvufî cereyanların en canlı olduğu dönemdir. Onun ilim ve irfan çevrelerine yakın bir ailede doğup büyümesi, gençlik yıllarından itibaren tasavvufa ilgi duymasında etkili olmuştur. Kaynakların verdiği bilgilere göre onun intisab edip feyz aldığı tarikatlar üçtür:

1- Ebheriyye Tarikatı:

Somuncu Baba, bu yola babası Şemseddin Mûsâ vasıtasıyla sülûk etmiştir. Harirazâdenin verdiği bilgilere göre Ebheriyye, Kutbeddin Ebheri (ö.573/1177) tarafından kurulmuş bir tarikattır. Sühreverdiyye'nin kolu sayılmaktadır. Çünkü Ebheri, Ebû'n-Necib Sühreverdi'nin halifesidir.¹⁶⁷ Bilindiği gibi Sühreverdiyye Tarikatı Orta Anadolu'da 14. yüzyılda en yaygın tarikatlardan birisiydi. Tarikatın ikinci piri konumundaki Ebû Hafes Ömer es-Sühreverdi'nin (ö.632/1234) kaleme aldığı Avarifü'l-maârif adlı eseri, Anadolu tekkelerinin tâbiri caizse ders kitabı hâline gelmiştir. Nitekim eş-Şakaiku'n-Numaniyye'de Sühreverdiyye'nin Zeyniyye ricalinden Abdurrahîm Merzifoni'nin Zeyreddin Hafî'den tarikat icazetiyle birlikte Avarif okutma icazeti aldığı kaydedilmektedir.¹⁶⁸ Bu kayıt, Sühreverdiyye'nin o yıllarda Amasya, Tokat, Kayseri ve Sivas civarındaki etkisini ve nüfuzunu göstermesi açısından ilgi çekicidir. Bu yüzden Kayserili Hamidüdin'in, memleketinde yaygın bir tarîkate ihtisab etmiş olması, son derece tâbîdir.

2- Bâyezidiyye-Tayfûriyye veya Nakşbendiyye Tarikatı:

Üveysi yolla Bâyezid rûhânîyetinden feyz aldığı ve Hızır'la görüşmeler yaptığı anlatılan Hâmid-i Veli Hazretleri'nin gönül enginliği olan bir sûffî olduğu anlaşılmaktadır. Halifesi Hacı Bayram Veli'ye izafeten kurulmuş bulunan tarîkate, bazı kaynaklarca Nakşbendilik özelliklerinin bulunduğu ifâde edilmesi Hacı Bayramın bu hassasiyetlere şeyhinden mevrus olması ihtimalini hatıra getirmektedir.

3. Safeviyye veya Halvetiyye Tarikatı:

Somuncu Babanın bir ara Erdebil sûffîleri nezdine giderek Alaeddin Ali erdebili'ye veya Sadreddin Erdebili ile İbrahim Erdebili'den birine intisab ettiği kaydedilir. Safeviyye tarîkati, Halvetiyye'nin şubesi olması hasebiyle Somuncu Baba bu vasıta ile Halvetiliği de şahsında cem etmiş sayılmaktadır. Erdebil sûffîlerinin zaman içinde tamamen Şii tezahürlerle ortaya çıkarak Şii-Safevi Devleti'nin kuruluşuna zemin hazırlamış olmaları, Hâmid-i Veli'nin bunlarla münasebetine dair rivâyetlere ihtiyatla karşılanmayı gerektirir. Çünkü Hamid-i Veli ve onun halefleri son derece müteşerri ve sünni kimselerdir. Bu yüzden Hâmid-i Veli'nin Safevi şeyhlerine olan intisabı konusu özel araştırmaları gerekli kılmaktadır. Ancak bugün eldeki mevcut kaynaklarda bu konuya ışık tutacak yeterli miktarda bilgiye sahip değiliz.

Somuncu Babanın tasavvufî kişiliği açısından ilgi çekici bir özelliği daha var. O da meşgûl olduğu el emekçilik işi. Hamidüddin Kayseri, zâhîri ve bâtını ilimlerde mütebahhir denilebilecek bir seviyede olduğu halde, acaba neden bir medresede müderrislik, ya da tekede şeyhlik yapmaktan kaçındı da sıradan bir fırıncı gibi, meslek erbabı sıfatıyla meşgûl olmayı ve kendisini gizleyip o sûrede hizmet etmeyi tercih etti?

Bu Sorunun muhtemel iki cevabı vardır.

a. Somuncu Baba, namı diğer Hâmid-i Veli Hazretleri devrinde çok yaygın olan ahiler gibi, davranarak bir mesleğe intisab etmeyi ve o yolla hem neden medarı maişet etmeyi, hem de halkı irşad etmeyi düşündü. Çünkü çağdaşları arasında bu özelliğiyle tanınan pek çok mutasavvıf vardır.

b. Tasavvufdaki Melâmet meşrebi, Somuncu Baha'nın sahîp bulunduğu ilim ve marifeti açığa vurmaya izin vermediği için; o, Melâmet libasına bürünerek sıradan bir fırıncı olmayı tercih etti. Nitekim halkın kendisini tanıyıp şöhretinin artmasından sonra gözden kaybolması ondaki Melâmet tutkusunun bir tezahürü olmalıydı. Binaenaleyh onun fırıncılığı da bu düşünceyle olmalıdır.

Sonuç olarak tasavvuf muhitinde doğup dini bir eğitim olarak maneviyat yoluna yönelen Somuncu Baha'nın devrin bilinen tarikatları Tayfûriyye ve Ebheriyye ile Halvetiyye'den feyz olarak yetiştiği anlaşılmaktadır. Fıtratındaki istiğna ve Melâmet meşrebi sebebiyle kendisini gizlemeye büyük bir özen gösterdiği tavır ve davranışları ile meslekenden ortaya çıkmaktadır. Bu özellikleriyle tasavvufun tahalluk tarafı denilen ahlaki ve ameli tarafıyla meşgûl bulunan Hâmid-i Veli, tasavvufun marifet, keşf ve ilham yönü olan "taalluk" tarafıyla da alakalı bulunduğunu Ulu Câmiî'nin açılışı sırasında verdiği vaazda Fatihâ Sûresi'ni yedi ayrı anlamda ve işari-tasavvufî üslupta tefsir etmesiyle isbat ettiği gibi, derlediği kırk hadis mecmuasına yaptığı şerhlerle de göstermiştir. Yetiştirdiği halifesi Hacı Bayram Veli'ye bile "gönül hakketmeyi", gönle girmeyi, eser telifine denk sayacak anlayışa erdiren odur. Gönle girmeyi, gönülsüz olmayı, gönüller sultanı olmaya denk sayan bir gönül dostunun hakkı da ebediyete kadar gönüllerde taht kurmaktır. Ruhu şad olsun, himmeti var olsun.

Saygılarımla...

Somuncu Baba ve Melâmetîyye

Prof. Dr. irfan GÜNDÜZ

M. Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

"Somuncu Baba ve Hulûsi Efendi Sempozyumu Tebliği" 28 Haziran 1992, Darende

Kınamak, kötölemek, yermek, ayıplamak, azarlamak ve zemmetmek anlamında “LE-VE-ME” kökünden Kınamak türetilmiş, nefis ile daha iyi¹⁶⁹ Arapça bir kelime olan Melâmet (veya Melâmetîyye); “Gösteriş korkusu ve riya endişesiyle iyilikleri gizlemek, nefis ile daha iyi mücâdele edebilmek ve gerektiğinde çevre baskısından da yararlanabilmek için kötülüklerini açığa vurmak, başkalarının ayıp ve kusurlarıyla uğraşmak yerine kendi kusurlarıyla meşgul olmak ve kendini kınama yolunu seçmek, doğru bildiği yoldan şaşmamak, hak olarak bilinen yolda dosdoğru yürümek¹⁷⁰ mânâsında tasavvufi bir terim ve bu anlayışı benimseyen sûfîlere âlem olmuştur.

I. VII. asırda İslâm âleminde “zühhad ve ubbnâ” adıyla zuhûr eden, içtimâî hayatın içine karışarak yaşamayı, geçim te’minini için çalışmayı, emir ve yasaklara eksiksiz riâyeti benimseyen mûtedil bir zühd anlayışı hâkim olmuştu. II. IX. asırdan itibaren bu anlayışta daha da ileri giden, toplumdan uzaklaşarak münzeî bir hayat sürmeyi tercih eden, “kesb-i yed” yerine tevekkülünü benimseyip öğütleyen ve kendilerine “sûfîyye” denilen bir grup ortaya çıktı.¹⁷¹

III. X. ve IV. XI. asırlarda şeyhleri ve dervişleri, kılık ve kıyâfetleri, âdâb ve erkânı, tâcı ve hırkası ile teşekkül eden ve V. XII. asırdan itibaren tarikatlar şeklinde müesseseseleşen tasavvufî düşünce, İslâm âleminin hemen her yerinde büyük bir rağbete mazhar olmuş, halkın ve adârecilerin teveccühünü kazanmıştı. Tarikatlar ve tekkeler hem bizzat sûfîlerin, hem de çevrenin vakfettiği gelirlerle beslenen etkili bir güç odağı hâline gelmişti. Bu hürmet, itibar ve takdir duygusu zamanla istismara müsâit bir zemîni de beraberinde getirmiş, yanlış bir tevekkül anlayışı ile çalışmayan, sonu gelmez halvet ve uzletleri benimseyen, tekkelerin

gölgesine sığınarak kendi kabuğuna çekilen ve gününü gün etmeye çalışan bir zümre ortaya çıkmıştı. “Bir istikâamet, bir kerâmetten evlâ” denildiği halde, kerâmetlerle dolu bir sürü menkubedilden dile do-laşmaya başlamıştı. Kitâbü’l-Lüma, er-Risaletü’l-Kuşeyriyye, Keşfü’l-mahcûb, Avârifü’l-maârif gibi klâsiklerde serdedilen şikâyetler bunun en güzel delilidir. Günden güne gelişen ve genişleyen İslâm Devleti’nin gayretli ve çalışkan insana olan ihtiyacını hissedilen sûfîlerden bazıları, “Hayatın içinde ve fakat her yerde ve her zaman Hakk’la beraberliği” ön plana çıkaran “Melâmet” anlayışını ortaya koydular. “Hayrı izmâr ve şerri izhâr”¹⁷² gibi iki ana umdeye sahip olan Malâmetiyye’nin özellikle “kınamak için kötülükleri açığa vurmak” anlamındaki “şerri izhâr” anlayışı, önceleri şer’î emir ve yasakların dışındaki hata ve kusurlara şâmil iken daha sonraları şeriata bağlılığı hafife alan bir zihniyete dönüşmüş, böylece Kalenderiyye ve Bâtınıyye gibi, Sûfîlerin de benimsemediği bazı akımların zuhûruna sebep olmuştur. Bu durumu dikkate alan bazı sufiler ve tarikat kurucuları “Melâmet” anlayışının aksayan ve yanlış uygulamalar sebep olan tarafını bir kenara bırakarak, yararlı olan tarafını aldılar ve kendi anlayışlarına kattılar. Bu sûretle Melâmet, müstakil bir tarikat olmak yerine hemen bütün tarikatlarca benimsenen bir anlayış, neş’e, meşreb hatta manevî bir makam hâline geldi. Böylece İslâm âleminde akâid ve hukuk sistemlerinde bir takım mezheplerin zuhûr etmesi gibi tasavvufî düşüncede de bazı ekollerin ortaya çıkmasına sebep oldu. Bunlardan biri “Bağdat Tasavvuf Ekolü”¹⁷³ diğeri ise “Horasan Mlâmet Ekolü”¹⁷⁴ Bütün tasavvufî fikirlerini âyet ve hadisle ölçen ona göre kabul veya reddeden, bakâaya, farka, isbâta, temkine, sahva, huzûra, ma’rifete, istikâmete, kesb-i yed’e önem veren, telakkilerini çok dikkatli cümleler, ölçülü sözler ve ilmi

tavırlarla ortaya koyan imkân nisbetinde “sekr ve telvin”den kaçınanlar Melâmetiyye’yi; fenâyı, cem’i, mahvı, telvîni, cezbeyi, sekri, galebeyi, gaybetti ve kerâmeti ön planda tutan, duygu ve düşüncelerini hiç bir kayda tâbi kılmaksızın tam bir düşünce serbestisi içinde ortaya koyanlar da Bâyezid-i Bistamî (234-848)’ye nisbetle “Tayfûri ve Bağdâdi’leri meydana getirir.

Diğer bir ta’birle bunlar: “Ehl-i sahv ve ehl-i temkin; ehl-i sekr ve ehl-i telvin” şeklinde de guruplandırılabilir.¹⁷⁵ Bu ikisinin arasında orta bir yerde bulunan Nisâbûr’daki hareketin önderleri de ana hatlarıyla Cüneyd-i Bağdâdî (297/909)’yi ta’kip etmiş, Hz. Peygamber’i örnek alma ve ilk sûfîlerin izinden gitmeyi benimsemişlerdi. El-Luma’ı ile es-Serrâc (378/988); TehzîbüT-esrârîT ile el-Hargûşî (406/1015), Tabakat’ı ile es-Sülemî (412/1021); Kûtûl’-kulûb’u ile el-Mekki (386/996); er-Risâle’si ile el-Kuşeyri (465/1015) ve Keşfu’l-mahcûb’u ile el-Hucvîrî (466/1093) Nisâbûr Ekolü’nün önde gelen temsilcilerindendi.

Bunların en belirgin özelliği; eserlerinde şahsî fikir ve yorumlardan kaçınmaları ve yalnızca nakille iktifâ etmeleridir. Ayrıca o dönemde Nisâbûr’un, Ebû Sâlih Hamdûn el-Kassâr (271/884)’a nisbetle teessüs eden fütüvvet ve melâmetin merkezi olduğu bilinmektedir. Tehzîb’in uzunca bir bölümünü melâmiyyeye hasr eden, onların özelliklerini ve diğer anlayışlardan farkını: “Melâmet ve fütüvvet ehli olanlar kesb-i yed-i, diğerleri ise halvet ve tevekkülü tercih ederler.”¹⁷⁶ şeklinde özetleyen el-Hargûşî’nin bu tesbitleri, ilk devir Melâmîlerinin Cüneyd tarzı temkine ve sahva dayalı bir tasavvuf telakkisine sahip olduklarını gösterir.

Irak ve Bağdat ekolünün sûfîlik, Horasan ve Nisâbûr ekolünün de Melâmetîlik şeklinde tasnif edildiği klâsik devirde, bunlar arasındaki farklar şöyle açıklanmaktadır.

Tarih içinde “Mahzûnîn, ahfiyâ, ümenâ ve denâin” gibi isimlerle anılan Melâmîler: “Allah için hiç bir kınayıcının kınamasından ve ithamından korkmazlar, bu yüzden de halkın beğenisini kazanmak gibi bir düşünceyle dış görünüşlerini süslemeye, kendilerini toplum içinde teşhir eden bir görüntüye önem vermezler. Gönül dünyalarının ve sırlarını tezyin için Allah’a yönelirler.” Abdullah b. Muâzil’in “hayrı gizleme, şerri açığa vurma”¹⁷⁷ prensibi onların özelliklerindedir. “Kaderiyye’nin havfi ve mürçienin recası”¹⁷⁸ üzere bulunurlar. “Onların bâtinlerinde bir iddi’a, zâhîrlerinde bir sun’ilik ve gösteriş bulunmaz. Allah ile kendi aralarında bir sır olan gönül dünyâlarına, göğüsleri bile muttali olmaz.”¹⁷⁹ Bunlar “Halk içinde fark, Hak’la birlikte cem”¹⁸⁰ hâlinde olmaya özen gösterirler. Böyle bir genel tanımlama ve nakillerle Melâmîliği ilk defa özetleyen el-hargûşî, Nisâbûr ekolünün yaygın karakteri olan Melâmet konusunda derli toplu bilgi veren ilk mutasavvıf görünümündedir. Melâmet mevzû’unu Risâletü’l-melâmetiyye’sinde genişçe ve ilk defa ele aldığı söylenen es-Sülemî’den önce el-Hargûşî’nin bu konuya el atması yadırganacak bir husus değildir. Zira her ikisi de: “Ailesinden mîras kalan serveti ulemâ ve zâhidlere vakfeden” Ebû Amr İsmail b. Nüceyd es-Sülemî’den feyz almıştır İsmail b. Nüceyd’e ise melâmet neş’esi Ebû Osman el-Hîrî’den intikâl etmiştir.¹⁸¹

Melâmetiyye’nin Özellikleri:

1. Melâmetin usûlü ilme, sûfîlerin usulü ile hâle dayanır.
2. Melâmîler kesbi ve kendi el emekleri ile geçinmeyi tercih ve teşvik ediyor, sûfîler ise kesbi terki, zühd ve tevekkül üzere bulunmayı öğütüyorlar. Bu yüzden melâmîler, ma’rifet’in kesb ve şahsî gayretle elde edilebileceğini savunurken, sûfîler bunun gayretle değil

bir mevhibe-i rabbânî olarak tecellî edeceğine inanıyorlar.¹⁸²

3. Melâmîler, giyim-kuşamda şöhreti ve dervişlikte hırkayı önemsemiyor hatta reddediyor, sûfilerse böyle bir görüntü vermeye ve çevre baskısından da istifâde ile dervişleri murâkabeye meylediyorlar.

4. Melâmîler, vecd ve tevâcüd halinde iken sûfiler tarafından sergilenen halleri raks, sema, devran gibi zikir türlerini reddediyor, sûfilerse buna rağbet gösteriyorlar.

5. İç dünyalarındaki her türlü iddiayı terk etmek ve yalnızca gönüllerindeki terakkiyi gerçekleştirmeye gayret etmek, Allah ile kendi aralarındaki iç bağlantıyı herkesten hatta kendilerinden bile saklamak melâmîlerin esas hasletlerinden biridir.

6. Melâmîler, başkalarının ayıplarından ziyâde kendi kusûrlarıyla meşgûl olurlar. Böylece: *"O halde beni yermeyin, siz kendi kendinizi yerin. Ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz?"* (14/İbrahîm, 22) âyeti ile *"Ne mutlu o kimseye ki; kendi kusurlarıyla meşgûliyeti onu başkalarının ayıbını araştırmaktan alıkoymuştur."* hadisinde ifâde edilen "kişinin kendi kendini kınaması" usûlünü gerçekleştirmeye, böylece "Nefs-i Lewame"'ye ermeye ve Cenâb-ı Hakk'ın "Settârü'l-uyûp" isminin tecellîsine mazhar olmaya çalışıyorlar.

7. Onların hâlleri, Allah ile kendi aralarında sınıksaklanan ya da saklanması gereken bir sırdır. Bunları başkalarından gizlemeye şiddetle özen gösterirler.

Onlar çarşıda, pazarda, sokakta meydanda halkla birlikte iç- içe olurken gönüllerindeki halleri onlara göstermemeye, bazen aksi bir görüntü sergilemeye önem verirler. Onlar zâhîrleriyle bâtınlarını, bâtınlarıyla

le zâhîrlerini kınamaya devam ederler. Onların usulü "et-tehalluk me'a'l-halk ve's-seyr me'a'l-hakk": "halk içinde onlardan biriymiş gibi hareket etmek, fakat Hak'tan bir an bile gafil ve habersiz olmamak" anlamındaki terimle özetlenebilir. Hâkim Tirmizi (320/932) Beyânü'l-kesb risâlesinde bu tür bir melâmet anlayışını: *"Bu peygambere ne oluyor ki yemek yiyor, çarşılar da geziyor? O'na kendisiyle beraber uyarıcı olacak bir melek indirilmeli değil mi? Yahut kendisine (gökten) bir hazine atılmalı yahut kendisinin bir bahçesi olmalı da ondan (hiç zahmetsizce ve güçlük çekmeden) yemeli değil mi?"*¹⁸³ *"Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de yemek yerler ve çarşılarda gezerlerdi."*¹⁸⁴ âyetlerinden hareket ederek peygamberlerle başlatmış, ümmetlerinin peygamberlerini yanlış tanıdığı veya tanıtmaya çalıştığı sanki onları dünyadan kopuk münzevi hayat süren bir tavır içinde sergiledikleri kanaatine varmıştır.¹⁸⁵

8. İbâdet ve tâ'atlarını ifâdan sonra bunları hemen unutmaları da onların özelliklerinden biridir. Onlara göre, îfâ ettikten sonra İbâdetlerin ve tâ'atların hatırlanması, kibir ve ucbe vesile olur, bunlar ise ameli iptal ederek sâhîbini helâke sürükler.

9. Melâmet ehli, kendilerini iyiliklerle donatmaktan daha çok, nefslerindeki kötülüklerden kurtulmaya önem verirler. Kötülüklerin temizlenerek, insan hayatında iyiliğin egemen olması yolunu benimserler.¹⁸⁶ Bu özellikleriyle Melâmîler, Hakk'a yakınlığını halkın dışındaki belli bir davranış ve özel kıyafetle sergilemeyi asla düşünmeyen, herkesle beraber ve herkes gibi işi gücü peşinde, kulluğunu ise arada sessiz ve sedasız yerine getirmekle meşgûl, görünürde halkla, gönülde Hakk'la beraber, çalışma, gayret ve üretmenin ısrarlı takipçisi durumundadır. Bazı sûfilerce Melâmet, Mi'râc'da vukû

bulan tecellîler karşısında kendisinde hiç bir değişiklik olmayan Hz. Peygamber'deki Temkîn'e; sûfîyye de Tur'daki tecelli ile kendisinden geçen ve bayılan Hz. Mûsâ'daki Telvîn'ne benzetilmiştir.¹⁸⁷

Bunlara göre; "aldatıcı bir meta" olarak telakki edilen dünya malinin insanı Allah'tan alıkoyma ve istikametten saptırma tehlikesi ve ona karşı tasavvufun öğütlediği "zühd ve riyazat" diğer yanda, hayatı hiç olmazsa asgari ölçüde sürdürebilmenin vazgeçilmez vasıtası olarak mal-mülk edinme ve o yüzden de dünya malı ile ilgi ve ilişki; Sûfîlerin içtimai ihtiyaçların icabı ve dinî telakkiler bakımından, bu iki unsurdan kah birine kah diğerine ağırlık vermek ya da aralarını bulma yolunda harcadıkları gayretlerin bir sonucu olarak bu akımların tezahür ettiği söylenebilir. Zira İslâm tasavvufunda "Dünya", madde ve eşya olarak uzağında durulması gereken bir nesne olarak değil, ancak gurur, kibir ve azamet tarafı ile kulu Allah'tan uzaklaştırdığı ölçüde sakınılması gereken bir varlık olarak algılanmıştır. Kısacası "dünya" dışta değil, içte, ilgi ve alakâlarda aranmıştır. Dünyayı, bir bakıma eşya ve madde tarafıyla reddedenlerle sadece ilgi tarafını mahkûm edenlerin farklı değerlendirilmeleri tarikatların da oluşumuna zemin hazırlamıştır. Melâmî için dünya, bir haz ve zevk ortamı olmadığı gibi, kaçınılması ve uzağında durulması gereken "ölümlü bir dünya" da değildir. Aksine, işlenmek, şekil ve düzen verilme üzere müridin önüne imtihan kadiyla serilmiş bir madde ve malzeme yığıdır. Buna göre, dünyanın dışında ve uzağında değil, Hakk'ın hoşnutluğu celbedecek işlerle dosdoğru içinde ve ortasında olarak yararlanmak gerekir. Beşerî ihtirasların birikim ve odak noktası olarak alt edilecek bir düşman ve bir hasım kuvvet olan dünya ile mücâdele, önünden kaçarak veya arkasından kovalayarak değil, içinde kalıp zararlı tesirleriyle savaşarak

yenilmesi lazım olan bir düşman. Gönlünü ve manevî varlığını "mâsîva"ya Hakk'ın dışındaki her türlü ilgi ve ilişkiye karşı korumak ve ona kapılmamak gerekiyor; bu ondan elini eteğini çekmek ve devamlı kaçmakla değil, etrafını saran geçici, fâni ve aldatıcı cazibeleriyle durup dinlenmeden uğraşmak ve pençeleşmekle mümkün olur. Zamanla bütün tarikatlarca benimsenen bu neşve ve bu anlayış, kişiyi dünyanın dışına değil içine çeken motiflerdir.¹⁸⁸ "Sana faide ondandır ki her gün halkın beğendiği işte olasın ve her gece sabaha dek de Hakk'ın beğendiği amelde olasın."¹⁸⁹ ifâdesine göre iş ve çalışma, göz yumulan bir dünya alakâsı değil, tam tersine vazife bilinci hâline getirilmiş ve nerede ise ibâdet bilincine getirilmiş bir meşgale olarak gözükmektedir.

İbâdet ve kesb arasında bir denge kurma anlamında yorumlanabilecek bu durûm; "ibâdeti esas ittihaz etmekle birlikte kimseye muhtaç olmamak ve ibâdetten arta kalan vakitleri te'min-i maişet edecek bir meşgaleye hasreylemek ve bunun için de gündüz ile gece arasında bir ayırım yapmaktan ibaret görünür. Gündüz iş, gece ibâdet ve zikir. Bir adım daha ileri giderek ibâdet ve kesbi aynı çatı altında birleştirmek te düşünülmüş olabilir. Ancak şu noktayı belirtmek gerekir ki bu ekoller birbirinden tamâmen kopuk ve ayrı değildir. Karşılıklı etkileşim, fikir, zikir ve mürid alışverişi daima olagelmıştır. Hele Melâmetin, dervişleri toplumun dışına itmeyen, aksine hayatın içine çeken ve; "Ne ticâret, ne alışveriş, ne de başka bir işin dünyâdan alıkoyamadığı"¹⁹⁰ insan tipini gerçekleştirmeye yönelik irşad anlayışı, ihlâsa önem veren ve riyâdan son derece sakınan yönü hemen bütün tarikatlarca benimsenmiştir. Mevlâna'nın; "Bir hayal, bir rüya, bir heves ve bir uyku gibi gelip geçici olan dünya, gerçekte Allah'tan habersiz olmaktır. Güzel giyim, namuslu kazanç, kadın

ve oğul sevgisi dünya değildir. Dünya seni Allah'tan alı-
koyan her şeydir. Bu söylediklerim seni Allah'tan ayıra-
cak dereceyi bulduğu zaman dünya olur. Servet, kadın,
evlâd ve giyim seni Hakk'tan ve ibâdetten ayırmadıkça
sana zararlı olmaz. Su ve gemi misali böyledir. Faydalı
iş görmesi için elbette suya yani denize ihtiyaç vardır.
Deniz suyu geminin dışında kaldıkça ona faydalı olur,
yol olur. Fakat aynı su içine dolduğu zaman gemiye ba-
tırır. Sıkı sıkı ağız kapanmış testi, suyun üstünde yüzer.
Bir kimsenin de gönlüne dünya suyun üstünde yüzer.
Bir kimsenin de gönlüne dünya suyu girmez ve bu gö-
nül, Allah aşkıyla dolu olursa okyanuslarda yelken aç-
mış gemiler gibi ummânâ dalar¹⁹¹ derken yukarıdan
beri anlatmaya çalıştığımız Melâmet usulüne işaret
etmiştir.

Ma'rifet ve hâl ehlini: "âbitler, sûfler ve melâmîler
olmak üzere üçe ayıran;" Melâmîler, birinci; sûfleri,
ikinci; âbid ve zâhîdleri de üçüncü" sarıya koyan Sü-
lemî¹⁹² ve bu sıralamayı aynen benimseyen İbnü'l-A-
rabi'ye¹⁹³ karşılık, Şihâbüddin es-Sühreverdi, sûfleri
melâmîlerden daha üstün tutan bir görüşe sâhiptir.¹⁹⁴
El Kelâbâzî ile el-Kuşeyrî'nin ise eseslerinde melâmî-
lere hemen hiç yer vermemesi dikkat çekicidir. Belki
de "şerri izhârî" yönüyle istismar edilen, bu yüzden de
İbnü'l-Cevzî tarafından Telbîsu İblîs'de¹⁹⁵, İbn Teymiyye
tarafından da mecmû'atü'r-resâil¹⁹⁶ de tenkîd edilen
tarafı rol oynamış olabilir. Bu ilk devre Melâmîliğinin
tasavvî düşüncede yaygın bir meşreb olarak tebbür
etmesine, özü itibarıyla tarikatlara ait şekli unsurları
bütünüyle reddettiği için Melâmetiyye'nin bir tarîkat
olamayacağı kanaatine karşılık, Horasan erenleri adıyla
anılan, Ebu Hamdûn el-Kassak'a nişbetle teessüs
eden, Nisâbü'r kaynaklı, bir Melâmetiyye Tarîkatı'nın
da silsile ve tekkeleriyle varlığı tarihi bir vakıdır. Melâ-
metiyye'yi bir tarikat olarak değerlendirenler, bunun

üç devresinden bahsederler:¹⁹⁷

1. Hamdûn el-Kassâr (271/884)'a nisbet edilen
Melâmiyye-i Kassâriyye,
2. Bursalı Dede Ömer Sikkînî (880/1475)'ye nisbet
edilen Melâmiyye-i Bayramiyye,
3. Muhammed Nurü'l-Arabi (1305/1887)'ye nisbet
edilen Melâmiyye-i Nûriyye.¹⁹⁸

Bayramiyye Melâmîliği, hem konumuz hem de
Somuncu Baba diye meşhur olan Şeyh Hamidüddin-i
Veli (815/1412) açısından ayrı bir önem arz etmek-
tedir. Kayseri'de doğmuş olması sebebiyle el-Kayseri
nisbeti ile de meşhur olan Somuncu Baha'nın Melâ-
meti neşve bakımından en ehemmiyetli tarafı O'nun
aynı zamanda en meşhur kişiliği olan "Somuncu" lu-
ğu veya "Etmekçi ya da Ekmekçi Hoca"lığıdır. Kendisi
Fatıha Sûresi'ni "yedi ayrı mânâ üzere tefsir edebile-
cek"¹⁹⁹ ve bu tefsiri ile zamanın Şeyhü'l-İslâmlarından
Molla Şemseddin Fenâri (834/1430)'yi etkileyebile-
cek derecede şer'i ilimlere vâkıf olduğu beyan edildiği
halde "Ümmî tavırlı" "Ekmekçi Hoca" diye tanınması,
tevekkülünden ziyade kesb-i yede tercih etmiş olması
onun Melâmet meşrebini gösteren en önemli ipuçları
olarak düşünülebilir. Ebheriyye tarîkatı'nı babası Şeyh
Şemseddin Mûsâ Efendi'den,²⁰⁰ Safeviyye tarikatını
Erbedil sâriyelerinden Hâce Alaeddin Ali (833/1429)²⁰¹
veya Hâce Alaeddin Ali'nin babası Şeyh Sadreddin
Erdebili (794-1392)'den,²⁰² Nakşbendiyye Tarikatı'nı
Şam'da bulunduğu sırada ikamet ettiği Hangah-i Bâ-
yezidiyye'de Şeyh Şadi-i Rûmî'den,²⁰³ Tayfûriyye veya
Bistamîyye'yi Bâyezid-i Bistamîyye'nin rûhânîyyetin-
den üveysi usul üzere feyz aldığı ve Hızır'la görüş-
tüğünün anlatılması,²⁰⁴ Somuncu Baha'nın oldukça
zengin bir müşahedeye ve iç tecrübeye dayalı seyrü

süluk'den ve "Câmî'u't-turuk" bir silsileden sonra kendisinin "Melâmet" usulünde karar kılmış olduğunun anlaşılması Şeyh Hâmid-i Veli'nin meşreb ve neşvesini açıkça gösteren deliller olarak ele alınabilir. Kendisine intisab edenler arasında Molla Mehmed Şemseddin Fenâri (834/1430) ve Emir Buhari (833/1430) gibi sûfi ve âlimlerin yer alması ve özellikle Yıldırım Bâyezid Han tarafından inşa edilen Bursa Ulu Câmii'nin açılışında yaptığı va'z ve okuduğu hutbeden sonra şöhretinin halk arasında yayılmasından ve ziyaretçilerinin çoğalmasından şiddetle rahatsız olması ve müridi Hacı Bayram-ı Veli (833/1429) ile birlikte Bursa'dan ansızın ayrıldığı'nın anlatılması²⁰⁵ Somuncu Baba'nın Melâmetin "hayrı izmar" esasına ne kadar bağlı olduğunu da gösteren birer delil olarak düşünülebilir. Somuncu Baba'nın Tuhfetü'l-ihvan adıyla kaleme aldığı kırk hadisi ihtiva eden risalesinde "Bütün insanlar sabahladığında nefsiyle mübaya eder ya onu (amili mukabilinde) kurtarır veya onu helâk eder."²⁰⁶ anlamındaki hadisi şerh ederken: "İyi ve kötüyü birbirinden ayırt ettikten sonra sabahın erken saatlerine nefesine kulak asmayıp evamir-i ilâhîyeye ittiba, nehyettiği şeylerden de içtinap eden kimseler Allah'ın azap ve ikabından kurtulurlar."²⁰⁷ şeklindeki ifâdesi, gündüzleri kesb-i maişet, geceleri de "ihya-yı leyal" etmeli prensip edinen Melâmetiyye'nin anlayışını sergilemektedir. "Allah'ın kula en yakın olduğu zaman gecenin son kısmındadır. Senin de o saatte Allah'ı zikredenler gibi olmaya gücün yeterse öyle ol."²⁰⁸ hadisini açıklarken de: "Kulun Allah'a yakınlığı, herkesin yatıp uyuduğu gecenin son kısmında diğer vakitlerden çok yakındır."

Kemal-i kubiyet; bu halvet (tenha) zamanında diğer vakitlerden daha fazla olur; evet bu vakitte beden meşguliyeti azalır, havass ve mahsusatı. Dünyevi hücumlardan kurtulur, işte sessizliğe gömülmüş tenha bir yerde, Allah'ına elini açmış bir kulun ezelde eli

bitişir ve o kul için nefis diye bir şey kalmaz. O zaman kendisi ile Allah'ı arasında kurbuyyet hâsıl olur, yakınlık ve uzaklık diye bir şey kalmadığı gibi sevdiğine ve istediğine ebediyyen nail olur."²⁰⁹ şeklindeki değerlendirmesi de bu açıdan dikkat çekicidir. Dünyâyı karartarak duygu alanımızı daralttığı ve dolayısı ile kalbe giden kuvvetimizi artırdığı için sûfiler, tâbî'i bir halvet olarak değerlendirdikleri geceye ve gecelerin ihyasına ayrı bir değer atfetmişlerdir. Kur'ân-ı Kerîm'in "Mübârek bir gecede" ve "Kâdir Gecesi'nde" Hz. Peygamber'e indirilmiş olması da onlar için halvet konusunda ayrı bir ilham kaynağı olmuştur.²¹⁰ "Ey örtüsüne bürünen (peygamber) geceleyin kalk (namaz kıl); yalnız gecenin birazında (uyu). Gecenin yarısında (kalk), yahut bundan biraz eksilt veya bunu artır ve ağır ağır Kur'an oku. Doğrusu biz, senin üzerine ağır bir söz bırakacağız. Gerçekten gece (kalkıp İbâdet etmek), daha oturaklı ve (geceleyin) okumak daha etkilidir. Çünkü gündüz, uzun süre uğraşacağı şeyler vardır. Rabb'nin adını an ve her şeyden kalbini boşaltarak, bütün gönlünle yalnız ona yönel."²¹¹ Bu âyetlerde ifâde edilen ve vahye hazırlık konusunda gecenin (ihyâ-yı leyâl önemine ve gece kalkan nefsin algılama bakımından daha duyarlı olduğuna delâlet eden mânâlar, halvet ve uzletin önemi açısından bilhassa dikkate değer. Elmall'nın bu husustaki yorumu hayli dikkat çekicidir: "Gece kalmak, insan için daha baskın ve samimî, kalb ve vicdâna daha uygundur. Gece sükûnet ve inkita zamanı olduğu için uyanık olanların gözü gönlüne daha yakın, gündüz birçok nânia ve meşgaleler içinde duyulamayacak kolayları duyabilmek için keşfi daha açık, riyadan ağrıyan müdahalesinden azade olduğu için keşfi daha açık, ihlâsa daha uygun, değiş, söyleyiş ve anlayış açısından daha elverişlidir. Söz daha iyi söylenir, daha iyi duyulur ve anlaşılır, gürültüler kesildiğinden kiraât ve tefekkür,

mütala'a ve tezekkür söylenen ve dinlenen söz daha sağlam olur. Gündüz yeryüzünde hareket ve meşgûl edecek, kıraat ve ibâdete manî işler vardır. Onların arasında geceki huzur ve sükûneti bulamazsın. Bu sebeble, Rabb'ını gece zikret ve kendini her şeyden çekerek Rabb'ına yönel? Gündüz içinde yüzdüğün dünya meşgaleleri ve gayeleri, gönülünü asla işgal etmesin. Nefsin cismani alaka ve bedeni lezzetler kaydına bağlanıp ta "Enkal"e saplanıp kalmasın.

Burada, insanın sanki celvetteymişcesine gündüz dışa dönüklüğüne, halvetteymişçesine de geceleyin içe dönüklüğüne işaret edilmektedir. Dış dünya ile alakâve bağlantıları zfirî bir karanlık ile kopuk olan âmâların, kulak, hâfıza ve dokunma kabiliyetlerindeki keskinlik, sanki geceleri de diğerlerinde tecellî etmekte, geceleyin göze ve kulağa giden enerji tüketimi, olmadığı, bunların harcandığı enerjinin de kalbe ve tefekküre giderek onları güçlendirdiği ve böylece geceleyin insanın derûnî tarafının daha da zenginleştiği düşünülebilir. Arapçada; "ğurbet" ile "gurbet" kelimeleri arasındaki mânâ bakımından gözükken ilgiye de bu nazarla bakılabilir. Ğurbet'in, yalnızlığın ve kimsesizliğin Allah'a yakınlığı gerektirdiği yerlilik psikolojisi içinde bulunan kimse, burada yoğun bir alakâ bağı ile karşı karşıyadır. Onun burada başarılı olması, büyümesi ve kendisini istediği gibi yetiştirmesi oldukça güçtür. Buna karşılık gurbete giden birininse kendini meşgûl edecek ve dikkatini dağıtacak şeyler hemen hemen yok gibidir. Böyle biri kendisini istediği işe istediği kadar verebilir. Kısmî bir halvet anlamındaki bu durum başarıyı ve yetiştirmeyi de beraberinde getirir. Evde kılınan namaz ile câmide cemaatle kılınan namaz arasındaki 27 derece sevap farkı da aynı şekilde düşünülebilir. Zira câmi, sâdece cemaati toplayan fizikî bir mekân değil, mîmârî tarzı ile dikkatleri de toplayan bir yerdir. Câmi-

de cemaatle kılınan namazda kişinin ilgisini çekecek bağlantılar bulunmadığı için "huşû ve huzûr" denilen Allah'a yakınlık daha sıcak hissedilebilir. Ailesinden, çevresinde, mahallesinden ve işinden mekân olarak uzaklaşan kimse câminin rûhânî atmosferinde (sessiz ve gürültüden uzak bir câmide) kendisini daha kolay Rabb'ına verebilir. Dikkat edilirse burada da Kısmî bir halvetin varlığı görülebilir. Bu bakımdan tasavvufta halvet, sürekli uygulanması gereken bir usul olarak değil, zaman zaman dünyevi alakâlardan bunalan insan için bir dinlenme, yenilenme, bir kendine gelme ve güç depolama zamanları olarak değerlendirmek gerekir. Gece ve gündüzün insan psikolojisindeki su derin tesirlerini dikkate alan melametlerin, gündüzlerini maişet, gecelerini de zikir, fikir ve tefekkür için ayrılmış bir zaman dilimi gibi değerlendirmeleri bu düşüncelerden kaynaklanmış olsa gerektir.

"Allah güzeldir. Ancak güzel şeyleri kabul eder, sonra zikrettiği nice kimseler vardır ki, kazanmak için yolculukta kir, pas içinde kalırlar; fakat bu kimselerin yedikleri haram, giydikleri haram, içtikleri haram, (vücutları) haram ile beslenir. Böyle kimseler, ellerini kaldırıp Ya Rabbi, derler. Onların duaları nasıl kabul olunur." hadisinde ifâde edilen ve ümmetten istenen "helal lokma" ile beslenme gerekliliğini açıklarken kişinin "alın teri ve el emeği" ile ve helalinden beslenmesini şöyle teşvik etmektedir. "Helal lokmayı bir tohuma benzetirsek, o tohumdan mahsul alabilmemiz için lazım gelen hizmeti yapmak gerekir. Öyle ise mü'minin de, duasının kabul olunabilmesi için helal lokma ile gıdalanacak ki, Cenb-ı Mevla halis mü'minlerin duâsını kabul etliği gibi onun da duasını kabul etsin. Aksi takdirde haram lokmadan beslenen bir kimsenin duasını kabul etmez." Bu ifâdeler Somuncu Baba'yı fırıncılığa teşvik eden Melâmetiyye anlayışının açık ifâdeleri olarak değerlendirilebilir.

“Meşru olan sultanın (ülü'l-emr'in) emrinden çıkıp ehl-i sünnet ve'l-cemaattan ayrı olan kimse, küfür üzere ölmüştür.” hadisini açıklarken de: “Her meşru sultan maiyyetine bir çobandır. Şeytan ise kurttur. Sultanın emrinden çıkan kimseyi şeytan kötü yola saptırır ve helâk eder. Fıkıh sultanına itaat etmeyen kimseyi şeytan günahla kovalar. Maneviyat sultanına itaat etmeyen kimseyi ise, şeytan derin, ıssız vadide yakalar ve ebedi hayatını zehirler.” derken hem tasavvufun hem de fıkıhın gerekliliğine işaret etmiş böylece şer'i Melâmet anlayışına olan bağlılığını göstermiş belki de “şerri izharı esas alan yönüyle zamanla istismar edilebileceğine inandığı Melâmetiyye'yi bu tür bozulmalardan korumayı gaye edinmiştir.

“Allahu Teâlâ refîkdir rıfkı ve mülayemeti sever, katıllıkla yapılan başka işlere verilmeyen sevabı, mülayemet ile yapılan diğer işlere verir.” hadisinin şerhindeki şu fikirler, O'nun tasavvufî neşvesini göstermesi bakımından dikkate değer.

“Kardeşlerine yüzünü kırıştırarak değil, yumuşaklıkla muamele etmeyi Cenâb-ı Hakk'ın (Kahir sıfatını değil) lutuf ve Rahman sıfatını kullanmayı ve yumuşaklıkla iyi muamele yapmayı tercih et ki, Allah ta sana iyilik ihsan etsin. Zira Cenâb-ı Mevlâ'nın rahmeti gazabını aşmıştır.” Bu ifâdeleriyle de Ekmekçi Hoca başkalarının yanlışları ile uğraşmamayı aksine karşımızdaki insanların iyi yönleriyle ele alınması gerektiğini belirtmesiyle de melâmet anlayışını göstermektedir.

Tasavvuf ve kültür tarihimizde müridi halifesi Hacı Bayram-ı Veli (833/1429), bağlılarından Molla Fenari ve Emir Buhari gibi âlim sufiler ve onların toplumdaki günümüze kadar ulaşan bir etkiyi sahip olan Hamidüddin-i Veli'nin bu anlayışı Bayramiye Tarikatı'nda Halveti'ye ile Nakşibendi'yeyi birleştiren bir düşünceye dönüşmüş, aynı doğrultuda gelişen ve Bayramiyye Akşemseddin'e nispetle teessüs eden Şemsiye, Bursalı Balıkcı Ömer Dede (880-1475)'e nispetle ortaya çıkan Melâmiye-i Bayramiye, Âziz Mahmud Hüdayi (1038/1628) tarafından kurulmuş olan Celvetiyye, Bosnalı Hamza Bali (969/1561)'e nispetle tanınan Hamzaviye ve İseviyye gibi kolları ile içtimai hayatın içinde bir irşad ve seyr ü sülûk anlayışını benimseyen tarikatlar, fikirlerini ve tesir alanlarını günümüze kadar sürdürmüşlerdir. Kendisi burçak ekip çiftçilik yapmakla meşgûl olan Hacı Bayram-ı Veli'nin bu özelliği ile Dede Ömer Sikkîni'nin bıçakçılığını Şeyh Hâmid-i Veli'nin Melâmet meşrebini daha net ve açık uzantısı olarak değerlendirmek mümkündür. Aynı silsilenin son halkalarından Osman Hulûsi Ateş Efendi'nin Darende başta olmak üzere İstanbul ve Sivas gibi yerlere kadar uzanan eserleri ve kurdukları müesseseleri böyle düşünerek bunları topluma yararlı bir tarzda yürütmek yaygınlaştırmak ve zenginleştirmek daha sonra gelen nesli, bağlıları ve sevenlerinin boynuna borç olsa gerektir.

İslâm Kültüründe
Kırk Hadîs Gelenegi ve
Şeyh Hamîd-i Velî'nin
Hadîs-i Erbaîn Şerhi

Prof. Dr. İ. Hakkı ÜNSAL

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

"Somuncu Baba ve Hulûsi Efendi Sempozyumu Tebliği" 18 Haziran 1995, Darende

Şeyh Hamid-i Veli (k.s) Kirk Hadis Nüshası

Hadis literatüründe kırk hadis geleneğinin tarihi oldukça eskidir. Genellikle zayıf²¹², hatta mevzu²¹³ olduğu kabul edilen bir rivayete dayanan bu gelenek, İslâm kültüründe kırk sayısına atfedilen özel önemle de²¹⁴ birleşince Hicri ikinci asırdan itibaren günümüze kadar uzanan süre içinde pek çok kırk hadis derlemesinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Biz bu tebliğimizde önce bu geleneğin doğmasına sebep olan rivayeti ele alacak, sonra da Şeyh Hamid-i Velî'nin "Hadis-i Erbein Şerhi" üzerinde duracağız.

1. Kırk Hadis Rivayetinin Tahlili

Kırk hadis ezberlemenin faziletini beyan eden haber, bazı rivayet farklılıklarıyla birlikte Sahabeden Hz. Ali, Abdullah b. Mesud, Muaz b. Cebel, Ebu'd-Derda, Ebu Sad el-Hudri, Ebu Hüreyre, Ebu Ümame, Abdullah b., Abbas, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Amr, Cabir b. Semure, Enes b. Malik ve Büreyde'ye dayandırılarak nakledilmektedir. Bazı rivayet farklılıklarını bir tarafa bırakırsak hadisin metni şöyledir:

*"Ümmetimden dinle ilgili kırk hadis ezberleyen kimseyi Allah Kıyamet Gününde fakih ve âlim olarak haşreder."*²¹⁵

Meşhur olan bu metnin dışında hadisin diğer bir tarihi olarak zikredilen, *"Ölümden sonraya kırk hadis bırakan kimse Cennette benim arkadaşımdır."*²¹⁶ rivayet kırk hadis derleyicileri için daha açık bir işaret gibi görülmektedir.

Bu rivayetlerin, kendilerinden nakledildikleri bildirilen sahabelere isnadının sahih olması halinde, hadis usulü çerçevesinde bu rivayete mütevatir dememiz bile mümkündür. Çünkü haberin ilk ravileri olarak zikredilen sahabi sayılı 13 tür ve bazı hadisçilere göre mütevatir hadiste aranan asgari sahabi ravi sayısı ondur.

Ancak bu hadisin 24 ayrı tankını kitabında inceleyen İbnü'l Cevzi hepsinin illetlerini tek tek sayarak, isnadlarda yer alan bazı ravileri yalancı, hadis uydurucu, münkeru'l-hadis, metruku'l- hadis olarak nitelendirmiştir.²¹⁷ Bu değerlendirmede o yalnız da değildir. İbn Hibban, İbn Adıyy, İbn Abdilberr, Zehebi gibi âlimler de söz konusu ravileri cerhetmişlerdir.²¹⁸

Zehebi bu rivayet için "batıl" derken²¹⁹ İbnü'l-Cevzi de "bu, Rasûlullah'tan nakli sahih olmayan bir hadistir" demektedir²²⁰ ve şöyle devam etmektedir: "Bir grup ulema illetlerini açıkladığımız bu hadise dayanak kırk hadis mecmuaları tasnif etmişlerdir. Bunlardan bazısı usûl, bazısı füru', bazısı zühd ve rekâik, bazısı da hepsini bir araya toplayan eserlerdir. Bu tür eser yazarlardan ilki Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Mübarek el-Mervezî (ö,181)'dir. Ondan sonra Ebû Abdillah Muhammed b. Eşlem et-Tûsî (Ö.242), Ahmed b. Harb ez-Zâhid (Ö.265), Ebû Muhammed el-Hasan b. Süfyân en-Nevevî, Ebû Bekr Muhammed b. Ebû Ali (Ö.388), Muhammed b. Abdillah el-Cevzakî, el-Hâkim Ebû Adillah en-Neysâbûrî (Ö.405), Muhammed b. El-Huseyn es-Sülemî (Ö.412), Ebû Nuaym el-İsfahînî (Ö.430), İsmail b. Abdirrahman es-Sabûnî (Ö.449), Ebû İsmail Abdullah b. Muhammed el-Ensûrî (Ö.481), Ebu'l-Kâsım el-Kuşeyr (Ö.465) ve bu hadisin illetlerini bilmeyen pek çok kimse bu konuda eser teklif etmişlerdir. İlimden sonra bu konuda müsamaha gösterenler hayra teşvik amacını gütmüşlerdir."²²¹ İbnü'l- Cevzî, bu hayra teşvik gayesini benimsemiş olmalıdır ki kendisi de amelleri; faziletleri konusunda bir kırk hadis derlemiştir.²²²

İbnü'l-Cevzî'nin bu hadisi uydurma olarak nitelendirmesini eleştiren el-Aclânî, onun bu konuda dikkatsiz davrandığını belirtmiş ve söz konusu rivayetin mevzî değil zayıf olduğunu söylemiştir.²²³

H. 4. asır hadisçilerinden Dârekutnî bu rivayetin bütün tarîklerinin zayıf olduğunu ve bu konuda bir şey sabit olmadığını söyler.²²⁴

Beyhakî de aynı görüştedir.²²⁵

H. 8. asır muhaddislerinden İbn Hacer de bu hadisin bütün tariklerini toplayan bir cüz hazırlamış ancak illetten salim bir rivayet bulunmadığını ifade etmiştir.²²⁶

Meşhur kırk hadis musannifi Nevevî ise eserinin başında, her ne kadar tarîki çok olsa da hadis hafızlarının bu hadisin zayıflığı konusunda ittifak ettiklerini söylemiştir.²²⁷

Hadis âlimlerince zayıflığında ittifak edilen, hatta uydurma olduğu bildirilen bir rivayetin bu kadar yaygınlaşmış şöhret kazanması ve buna dayanılarak çok sayıda kırk hadis derlemelerinin ortaya çıkmasının sebebi üzerinde durmak gerekir. Buna açıklık getirmeden önce şu tesbiti yapmakta fayda vardır: Halk arasında şöhret bulmuş pek çok hadis ve zayıftır veya uydurmadır. Bunları derleyen müstakil eserler vardır.²²⁸ Mesela, *“İlim Çin’de bile olsa talep ediniz.”*, *“İlim öğrenmek kadın erkek her Müslümana farzdır.”*, *“Kendini bilen Rabb’ini bilir.”*, *“Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım.”*, *“Ben gizli bir hâzineyim, tanınmak için mahlukâtı yarattım.”* gibi pek çok rivayet bu türdendir. Bunlar genellikle muhtevası doğru kısa ve özlü sözlerdir. Benimsenmelerinde ve Hz. Peygamber (s.a.v.)’e dayandırılmalarında içinde taşıdıkları doğruların payı olduğu kuşkusuzdur. Ancak hadisçilere göre uydurma olduğu belirtilmeden nakledilmesi caiz değildir. Bununla beraber yine hadisçilerin beyanlarına göre bazı hadis âlimleri genellikle amellerin faziletleri, terbiğ ve terhîb gibi konularda varid olan rivayetleri incelemede fazla titiz davranmamışlardır. O yüzden bu tür rivayetler kaynaklarımızda yer alabilmiştir.

İnsanlık kültürü çeşitli din, ırk ve cinse mensub pek çok büyük şahsiyetin vecize olmuş sözlerine ve kaynağı bilinmeyen anonim hikmet ve atasözlerine sahiptir.

“Büyüklerin sözleri, büyük sözlerdir.” denilmiştir. Çeşitli vesilelerle söylenmiş bu sözlerin başına ilave edilen senedlerle Hz. Peygamber’e isnad edilmesi zaman zaman rastlanan bir durumdur. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in her sözü şüphesiz doğru olmakla beraber, her doğru sözün ona isnadı şart değildir. Ancak konumuzla ilgili rivayette de görüldüğü üzere dinle ilgili bazı emir ve kuralların insanlara daha kolay benimsetilmesine vesile olması açısından kırk hadis ezberlenmesi, derlenmesi, başkalarına şifahî veya yazılı olarak aktarılmasını tavsiye eden söz konusu haber hayra teşvik maksadıyla ortaya atılmıştır. Hz. Peygamber’e dayandırmaktan amaç bu konunun önemini vurgulamak, kabulünü kolaylaştırmaktır.²²⁹ Nitekim bu rivayetin zayıflığını bilen İbnü'l-Cevzî ve Nevevî gibi hadis âlimleri de sırf bu maksatla kırk hadis derlemelerini normal karşılamışlar ve bizzat kendileri de böyle derlemeler yapmışlardır. Netice Abdulkâdir Karahan’ın tesbitiyle dört yüz civarında Arapça, Türkçe, Farsça kırk hadis mecmuası ve bunlar üzerine yapılmış yüzlerce şerhten oluşan muazzam bir kırk hadis literatürü doğmuştur. Burada ele alacağımız Şeyh Hâmid-i Velî’nin “Hadîs-i Erbeîn Şerhi’de bunlardan birisidir.

2. Şeyh Hâmid-i Velî ve Hadîs-i Erbeîn Şerhi

Türkistan’dan göç eden bir aileye mensub olan Hamidüddin b. Şemseddin Musa h.8./m,14, yüzyılın ortalarına doğru (takriben 730/1331) Kayseri’de doğmuş, 815/1412 tarihinde Darende’de vefat etmiştir.

İlk tahsiline babasında başlayan Şeyh Hâmid-i Velî, Kayserinin diğer âlimlerinden de ders aldı. Babasının

vefatından sonra çeşitli memleketlere ilim ve irşad seyahatlerinde bulundu. Bir süre Aksaray da kaldı. Daha sonra Bursa'ya yerleşti. Emir Buhârî'nin teklifi üzerine Ulu Camiin açılışı hutbesini okudu. Bursa'da fırınında yaptığı ekmekleri halka satarak sade bir hayat sunduğu için kendisine Somuncu Baba denildi. İlmî şahsiyetinden çok mutasavvıf şahsiyetiyle tanınan Şeyh Hâmid-i Velî Sühreverdiyye tarikatının Ebheriyye koluna mensubtur. Hacı Bayram-ı Velî'nin müşşididir. Molla Fenârî (834/1430) ve Emir Buhârî (833/1430)'nin hem dostu, hem ilim ve gönül arkadaşıdır. Yusuf Hakîkî ve Halil Taybî isminde iki oğlu vardır.

Şeyh Hâmid-i Velî'nin üç eseri bilinmektedir. Bunların en önemlisi "Şerh-i Hadîs-i Erbeîn"dir. Diğerleri "Zikir Risalesi" ve Silahu'l-Mürîdîn" isimli duâ mecmuasıdır.²³⁰

4. Şerhi Hadîs-i Erbeîn

Yedi yama nüshası olduğu bildirilene²³¹ "Şerh-i Hadîs-i Erbeîn"i, merhum Osman Hulûsî Efendi'nin özel kütüphanesinde bulunan ve tercüme edilerek basılan nüshadan inceleyebildik.²³² Bu nüsha Hasen b. Muhammed Ali ed-Dârende'de, müderris olduğu anlaşılan bu zat hakkında metbâ tercümede malumat yoktur. Şeyh Hâmid-i Velî ve eserleri hakkında yapılan araştırmalarda da tanıtıcı bilgi bulunamamıştır. Hanefî Hoca'nın "Darende Tarihi" isimli eserinde buzatla ilgili malumat olabileceğini ümit etmekteyiz.

Hasen Dârende'vî şerhinin girişinde tedrisle meşgul olduğu için vakit bulup rızaya muvafık bir iş yapmadığından bahisle 50 yaşını geçkin olduğu halde bu kırk hadisin şerhine başladığını, bazı lafızlarını ve zahiri manalarını açıklamayı murad ettiği belirtmektedir.²³³

Hasen Dârende'vî her hadisi şerhettikten sonra Şeyh Hâmid-i Velî'nin "el-Hissa" başlığı altında zikrettiği kısa açıklamayı olduğu gibi vermiş, ayrıca bunu şerhini yapmamıştır. Kendi yaptığı şerhle Şeyh Hâmid-i Velî'ye ait bu kısa şerh arasında bazen farklılıklar görülmektedir. Mesela kitapta ilk zikredilen "niyyet hadisi"nden çıkan hisse Şeyh Hâmid-i Velî'ye göre şudur:

"Bütün dünyevî ve dînî işlerinde halis niyyete sahip olan kimse iki cihan mutluluğunu kazanır.²³⁴ Hâlbuki Hasen Dârende'vî'ye göre hadisteki amellerden maksat "Allahu Teâlâ'ya yakınlığı (kurbiyyet) ifâde eden şerî amellerdir. Alışveriş gibi niyyete ihtiyaç göstermeyen sadece icab ve kabûlün yeterli olduğu dünyevî ameller değildir."²³⁵ Halis niyet konusunda daha kapsamlı bir bakış açısıyla dini ve dünyevî işleri birbirinden ayırmayan Şeyh Hâmid-i Velî'nin yorumu kanaatimizce daha isabetlidir.

Dârende'vî'nin yaptığı ağırlıklı olarak gramer tahlillerine ve kelime açıklamalarına dayanmakta, zaman zaman bazı fikhî ihtilafleri de ihtivade etmektedir. Hadislerde bulunan edebi sanatlara da yeri geldikçe işaret edilmiştir. Teferruata kaçan gramer tahlillerinin bazen sıkıcı olduğunu ve mana- bütünlüğünü bozduğunu söylemek mümkündür. Bu tarz bir şerh muhtemelen onun müderris kimliğinden kaynaklanmaktadır.

Şeyh Hâmid-i Velî'nin kırk hadisine yapılan diğer şerh, oğlu Yusuf Hakîkî'ye aittir. Kendisi de bir mutasavvıf olan Yusuf Hakîkî babasının "el-Hissa" başlığı altındaki kısa şerhini "şerhu'l-kıssa" başlığıyla genişletmiş²³⁶ ve daha geniş çaplı tasavvufî bir kırk hadis şerhi ortaya çıkmıştır. Şeyh Hâmid-i Velî'nin tasavvufî görüşlerini daha iyi tanıyabilmek için kanaatimizce bu şerhin de yayınlanması elzemdir.

Şeyh Hâmid-i Velî'nin kırk hadis şerhini tahlile geçmeden önce basılmış Türkçe tercümesini kısaca değerlendirmek istiyorum. Bu çeviri kanaatimce başarılı değildir. Bazı yerler eksik bırakılmış, bazen metinde olmayan ilaveler yapılmıştır. Toplu mana verilmeye çalışıldığı için bazı incelikler bu arada bazı tasavvufî tabirler gözden kaçırılmıştır. Yanlış anlaşılan yerler vardır. Ayrıca hadislerin tahriri yapılmamış ve rivayet farklılıkları gösterilmemiştir. Bu kısa değerlendirmeden sonra Şeyh Hâmid-i Velî'nin şerhine geçebiliriz.

Şeyh Hâmid-i Velî girişte eserinin telif sebebi olarak şunları söyler:

"Nebî (s.a.v.) ashâb-ı kirâmına, kendisinin tebliğ ettiği ayet ve sahih hadisleri ümmetine tebliğ etmelerini tavsiye etmiş ve *"Bir ayet bile olsa benden tebliğ ediniz."* buyurmuştur. Ayrıca kelimetullahı yüceltmek, sünneti ihya etmek ve ahdu eymânî yenilemek için, *'Allah benim sözümü işiten, ezberleyen, koruyan ve onu olduğu gibi nakleden kimsenin yüzünü ağartsın.'* hadisini ve benzeri hadisleri söylemiştir. Bu hadislerin kendilerine ulaştığı herkes emre imtisalen bunları tebliğ etmekle yükümlüdür. Bu günahkâr fakir Hâmid b. Mûsâ el-Kayserî'ye de salihlerden ve din kardeşlerinden birisi bu hususa işaretle, tahdis-i nimet olarak ve Hz. Peygamber'in emrine imtisâlen kendisi için bir hatırlatma ve öğüt olmak üzere kırk hadis toplama istemiştir. Allah onu ve bu esere bakanların hepsini faydalandırsın. Bu kardeşi de, hadisi duyan, itaat eden, ona davet eden, davet edileni de ona icabet eden ve hükmüyle amel eden kimselerden eylesin. Allahu Teâlâ duaları işitendir. Kardeşim için yaptığım duayı da kabul buyursun, isteğe uyarak gücüm nisbetinde hadisleri toplamaya çalıştım. Yardımcım ve dayanağım Allah'tır."²³⁷

Bu girişte dikkati çeken en önemli husus Şeyh Hâmid-i Velî'nin kırk hadisle ilgili rivayeti zikretmeyip bunun yerine aynı mealde daha sağlam rivayetlere yer vermiş olmasıdır. Kırk hadisle ilgili Hz. Peygamber'in tavsiye eden şahıs, kendisinden bu eseri yazmasını isteyen kimsedir. Şeyh Hâmid-i Velî bu isteği kabul etmiş, fakat kırk hadis müelliflerince girişte zikredilmesi mutad olan maruf rivayete, muhtemelen zayıflığına kâil olduğu için, yer vermemiştir. Onun bu özelliği diğer hadisleri tercihinde de kendini göstermektedir.

Nitekim o, eserindeki hadisleri sağlam kaynaklardan derlemiştir. Kırk hadis otuzaltısı "Kütüb-i Sitte" hadisidir.²³⁸ Bu husus şu açıdan önemlidir. Bilindiği üzere mutasavvıflar hadiscilik noktasından en çok eleştirilen kimselerdir. Başta imam Gazâlî olmak üzere pek çok ünlü mutasavvıf eserlerinde zayıf hatta uydurma rivayetlere yer verdikleri için tenkid edilmişlerdir. Şeyh Hâmid-i Velî bu konuda titiz davranarak ilmi kişiliğinin hakkını vermiştir.

Kitapta yer alan kırk hadisten altısı kudsî hadistir. Hadislerin senedleri hazfedilmiş, sadece sahabî ravilere yer verilmiştir. Sahabî ravi isimleri yazma nüshada, metin dışında sayfa kıyılarına konulmuştur. Bunun, şârihin tasarrufu olabileceği akla gelmektedir.

Hadisler, iman, amel-sâlih ve güzel ahlakla ilgilidir. Melâmî tavrına delalet eden hadisler dikkat çekicidir. Mesela, Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği, *"Nice kapılardan koğulmuş pejmürde insan vardır ki Allah'a yemin etse Allah onu yemininde sadık çıkarır."*²³⁹ hadisi sanki Bursa'daki Somuncu Baha'nın halkla içi içe halini tasvir etmektedir. Yine kitabına aldığı, *"Dünyada bir garip veya yolcu gibi ol, kendini kabir ehlinden say."*²⁴⁰ hadisi, şöhretten uzak mahviyetkar tavrına ne güzel uymaktadır. *"Zineti terketmek imandandır."*²⁴¹ hadisi de bu cümledendir.

Zikrin önemini vurgulayan hadisler de bu derlemede yer almaktadır. Meselâ, Buhârî'nin Sahîh'inde bulunan, "Allah'ı zikreden kimse ile zikretmeyen kimse diri ile ölü gibidir." hadisi²⁴² bunlardan biridir.

Yine, "Allahu Teâlâ'yı anmanın amellerin en hayırlısı olduğunu." bildiren hadisdeki²⁴³ zikir tasavvuf! manada ele alınmış ve öyle yorumlanmıştır.²⁴⁴

Kırk hadisten çıkarılan kırk hisse gayet veciz ve beliğ cümlelerden oluşmaktadır. Şeyh Hâmid-i Veli muhataba seslenirken çoğu zaman "sâlik" tabirini kullanmakta, bazen da "ey kardeş" ve "ey tâlib" şeklinde hitab etmektedir. Ancak erbâbının anlayacağı tasavvufî terimler kullanmaktadır. Mesela bir hadisin şerhinde şöyle der:

"Hafi makamında Allah'ın cemalinden başka güzelliğe meyletmeyen, ahfâ makamında varlığı (vücûdu) gerçek mevcut için tasadduk edip sarfeden kimseyi Allah rahmetinin gölgesinde gölgelendirir."²⁴⁵

Tasavvufun nihâî hedefi olan "fenâ fillah" şöyle ifade etmektedir:

"Bu hadis, Hayyu'l- Kayyûm'un zatiyle kaim olan gerçeğe işaret ediyorki, sâlik bunu ancak zât, sıfât ve hâl olarak onda fenâ bulmasıyla elde edebilir. Bütün sözleri, fiilleri, halleri, zâtı ve sıfatlarıyla Allah'ın zikrinde fâni olan kimseyi Allah, o kimsenin asla ist'dâdı ölçüsünde, efâli, sıfâtı ve zâtıyla tecelli ederek diriltir."²⁴⁶

Şeyh Hâmid-i Veli, "Kim Allah'a kavuşmayı arzu ederse Allah da ona kavuşmayı arzu eder. Kim Allah'a mülâki olmayı arzulamaz, kerih görürse Allah da onunla mülâki olmayı istemez."²⁴⁷ hadisinin yorumunda şöyle der:

"Hz. Peygamber (s.a.v), gelip çatmadan önce ölüme hazırlıklı olmaya teşvik ediyor. Çünkü sevgi talebi do-

ğurur. Taleb hedefe ulaşmanın sebeplerini tahsile sevkeder. O da hazırlıktır. Bu hazırlık mü'minler için zahiri ibadetler, arifler için kalbî muameleler, muvahhidler içinse fenâ fillah'tır. Her ölüm için tabii ve iradî bir hazırlık vardır."²⁴⁸

Hadis yorumlarında az da olsa vahdet-i vücûd'a delâlet eden ifâdeler vardır. Mesela:

"Beden perdeleri zaman ve mekândan soyutlanıp bir-biri içine girer, ezel ebedle birleşirse, kul için kendisi (ayrı) kalmaz ve o zaman yakınlık ve uzaklık tavsifi yapılmaz."²⁴⁹ Şeyh Hâmid-i Veli, Nesâî'nin Süneninde yer alan "Kim yöneticiye itaat etmez ve cemaatten ayrılırsa cahiliyye ölümü üzere ölür."²⁵⁰ rivayetini tamamen tasavvuf! manada şöyle şerh etmektedir:

"Sultan çoban, şeytan kurttur. Kim velayet sultanına itaat etmezse şeytan onu azgınlık (tuğyan)la helak eder. Kim şeriat sultanına itaat etmezse, şeytan onu isyanla mahveder. Kim de tarikat sultanına isyan ederse şeytan ıssız vadilerde onun yolunu şaşırtır."²⁵¹

Şeyh Hâmid-i Veli'nin hadislerden çıkardığı hisse-ler ilim ve irfan sahibi bir gönül adamının imbiğinden süzülmüş vecizeler gibidir. Güzel benzetmeler ve hikmetli sözlerle örölmüş bu hadis yorumlarından bazı örnekler vermek istiyorum:

1. "Kim Allah için sever, Allah için buğzeder, Allah için verir, Allah için menederse imanı kemale ermiş olur." mealindeki 3. hadisi şöyle yorumluyor:

"Her hâlükârda Allah'ın hakkını nefsin bazılarına tercih etmek imanın olgunluğundandır."²⁵²

2. Samimiyet ve arkadaşlığın bahsedildiği 7. hadisten çıkan hisse şöyle: "Bu hadiste ihlas makamına işaret vardır. Bu makama ancak söz, fiil ve hal ile sünnete

uymakla ulaşılır. Sözü davasını yalanlayan kimse Allah korusun gizli şirk ile müşrik olmuş olur"²⁵³

3. Temizliğin imanın yarısı olduğu belirtilen ve Allah'ı hamd ve teşbih etmenin, namazın, sadakanın, sabrın ve Kur'an'ın önemini beyan eden 10. hadisi yorumlarken Şeyh Hâmid-i Veli adetâ bir mahkeme kuruyor. Delilleri tesbit ediyor, kazanan ve kaybedeni şöyle açıklıyor: Hz. Peygamber (s.a.v.) sâliki şöyle uyarıyor:

*"İman davası ancak 'tahliye' ve 'tahalliye' (temizleme ve süsleme) delilleriyle sabit olur. Hz. Peygamber'in 'Temizlik imarım yarısıdır.' sözü 'tahliye' makamına, hadisin geri kalan kısmı ise 'tahalliye' makamına işaret ediyor. Kim kalbinin ve kalıbının evini tabii pisliklerden ve çirkin fillerden temizler, orada tahmid ve teşbih gibi ruhani gıdaların sofrasını kurar ve Allah'ın onun iyilik kefesini doldurur, şehvâtın köleliğinden azad eder. Kim de delil getiremezse iman davası sabit olmaz, hüsrana uğrar ve helak olur."*²⁵⁴

4. Şeyh Hamid-i Veli, "Allah katında amellerin en sevimsisi az da olsa devamlı olanıdır." hadisini kısaca "Devam eden daim olur, sebat eden sonuç alır."²⁵⁵ diyerek özetliyor.

5. Yiyecek, içecek ve giyecekte haramdan sakınmanın ve helal lokmanın önemini vurgulayan 24 hadisten çıkardığı hisse şudur:

"Lokma tohum, amel bitkidir. Mü'min lokmasını temiz kılsın ki, muhlis kullarıninkini kabul ettiği gibi Allah onun da tâatını kabul buyursun."²⁵⁶

6. Komşusu kötülüklerinden emin olmayan kimsenin mü'min olamayacağını üç kere yeminle tenkid eden 29. hadisi Şeyh Hâmid-i Veli şu vecizeyle özetliyor:

"Komşuna komşu ol ki sana da komşusu olmayan (yani Allah) komşu olsun. Kim Erhamurrâhîmîn'in komşusu olursa Allah o kuluna merhamet eder ve onu rahmetinin gölgesinde gölgelendirir."²⁵⁷

7. "Dünyada bir garib ya da bir yolcu gibi ol, kendini kabir ehlinde say." hadisinin şerhinde Şeyh Hâmid-i Veli şu güzel açıklamayı yapıyor:

"Talib aldaniş yurdunda garib olsun, neşe yurdunu vatan edinsin, Şer topluluğundan uzaklaşıp şeriat caddesinde yürüsün. Ölmeden önce ölüp kabre girmeden önce haşrolsun."²⁵⁸

4. Sonuç

Eserinden güzel örnekler sunduğumuz Şeyh Hâmid-i Velî, Hakîm Tirmizî (320/932) ile başlayan iş'ârî hadis şârihleri²⁵⁹ içerisinde mütaz yeri olan bir şahsiyettir. Emir Buhârî, Molla Fenârî²⁶⁰ gibi büyük âlimlerin saygıda kusur etmedikleri bu gönül adamı, Hacı Bayram-ı Veli gibi büyük bir mutasavvıfa da mürşidlik yapmıştır.²⁶¹ Osmanlı'nın yükselmesinde, fatihlerin yetişmesinde bu gönül erlerinin payları olduğu şüphesizdir. Mayaları ilim ve irfanla edeb ve mahviyetle yoğrulmuş Şeyh Hâmidlere bugün de ne kadar muhtaç olduğumuz ortadadır. Cenabı Hakkın rahmeti ve bereketi onların ve bizlerin üzerine olsun.

DİPNOTLAR

1. Bu hususta geniş bilgi için bkz.: Ömer Lütfü Baran, "Kolonizatör Türk Dervişleri", Vakıflar Dergisi, c.II, s.279-304. Ankara, 1942.
2. Ahmed-i Yesevî'nin Türk dünyasındaki etkileri için bkz: Yesevîlik Bilgisi, (Hazırlayanlar: Prof. Dr. Mustafa İsen – Prof. Dr. Cemal Kurnaz – Yrd. Doç. Dr. Mustafa Tatçı), Ahmed Yesevi Vakfı Yayınları, Ankara 1998.
3. Bkz. Osmanzâde Hüseyin Vassâf, Sefîne-i Evliyâ, (Hazırlayanlar: Prof. Dr. Mehmet Akkuş – Prof. Dr. Ali Yılmaz), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006, c.II, s.433-434.
4. Hasan Kâmil Yılmaz, XV. Asırda Anadolu Mutasavvıfları Arasında Somuncu Baba'nın Yeri, Somuncu Baba Sempozyumu Bildirileri s. 21, Ank.,1997.
5. Somuncu Baba'nın hayatı ve nesebi hakkında bakınız: Prof. Dr. Ahmed Akgündüz, Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba ve Neseb-i Âlîsi, es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı Yayınları, İstanbul Mayıs 1995.
6. Bu hususta bakınız: Yard. Doç. Dr. Lütfi Alıcı, İhrâmcı zâde İsmail Hakkı Efendi Hayatı Şahsiyeti ve Eserleri, Somuncu Baba Araştırma ve Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2001.
7. Doç. Dr. Cemal Açırgan, Sivas Mebusu Mustafa Takî Efendi Hayatı Eserleri ve Bazı Düşünceleri, Sivas 1000 Temel Eser, Sivas 2006.
8. Bu hususta bakınız: İsmail Palakoğlu, Gönüller Sultanı es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi, Somuncu Baba Araştırma ve Kültür Merkezi Yayınları, (2. baskı) Ankara, 2005.
9. Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi, Şeyh Hâmid-i Velî Minberinden Hutbeler, (Hazırlayanlar: Prof. Dr. Mehmet Akkuş- Prof. Dr. Ali Yılmaz), Nasihat Yayınları, İstanbul, 2006.
10. Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi, Mektûbât, (Hazırlayanlar: Prof. Dr. Mehmet Akkuş- Prof. Dr. Ali Yılmaz), Nasihat Yayınları, İstanbul, 2006.
11. Dîvân-ı Hulûsî-i Dârendevî, (Hazırlayanlar: Prof. Dr. Mehmet Akkuş- Prof. Dr. Ali Yılmaz), Nasihat Yayınları, İstanbul, 2006.
12. Bkz. Meselâ: İsmail Palakoğlu, A.g.e.
13. Dîvân-ı Hulûsî-i Dârendevî, s.216.
14. Fatma Sundal, "Tarih ve toplumsal bilinç önünde Hulûsi Efendi", *Somuncu Baba ve Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Sempozyum Tebliğleri* 4- 18 Haziran 1994-Darende, Ankara 1997, s. 188.
15. Hayrettin İvgin, "Somuncu Baba gerçeği ve Hacı Bayram-ı Veli ile ilişkisi", *III. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Tebliğler*, Malatya, 19-21 Ekim 1988, s. 149.
16. Baba Yusuf, *Hakikinâme*, vrk. 23/a.
17. Mesela Bkz. Âli, *Küh'ül-Ahbâr*, c. 1, s.112; Lâmi'î Çelebi, *Nefehât'ül-Üns Tercümesi*, s. 683; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Başlıklar, nr. 2306, vrk. 256/a
18. Hayrettin İvgin, "Somuncu Baba gerçeği", s. 149; İrmak Baran, Şeyh Hamid-i Veli ve *Tasavvufî Felsefesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara 1992, s. 27 vd.
19. Hayrettin İvgin, "Somuncu Baba gerçeği", s. 149.
20. BA, Tapu Tahrir Defteri, nr. 156, s.241, Tapu-Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, nr. 131, vrk. 13/b.
21. Sarı Abdullah Efendi, *Semerât'ül-Fu'ûd*, s. 227; Lâmi'î Çelebi, *Nefehât'ül-Üns Tercümesi*, s. 683; Hüseyin Vâmîk, *Evkaf-ı Ümem Tarihi*, İÜ. Hukuk Fakültesi Kütüphanesi, c. 4, s. 72; c. 6, s.5; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, vrk. 256/a.
22. Âli, *Küh'ül-Ahbâr*, Rûkn-i Râbi', Cüz'-i Evvel, s. 114; Mecdî Mehmed Efendi, "*Hadaiku's-Şakâik*", Neşre Haz. Abdülkadir Özcan, Şakaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri c. 1. s. 78.
23. M. Ali Cengiz-Yüksel Adıgüzel-Mehmet Gülseren, *Somuncu Baba* (Şeyh Hâmid-i Veli), Ankara 1965, s. 64.
24. Krş. Somuncu Baba, s. 63-64.
25. Ciddi değerlendirmelerden mahrum olan Somuncu Baba kitabındaki bilgiler için Bkz. s. 63-64; Bundan naklen, Ali Helvacı-Mehmet Gülseren-M. Ali Cengiz-Ahmet Şentürk, *Malatyalı Gönül Sultânları*, s.16-18
26. Hanifi Hoca, *Darende Tarihi*. Bu eserde Şeyh Abdurrahman Erzincânî ve evlâdi ile alakalı geniş malûmât mevcuttur.
27. Hasan Kâmil Yılmaz, "XV. Asır Anadolu mutasavvıfları arasında Somuncu Baba'nın yeri", *I. Somuncu Baba ve Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Sempozyumu*, İstanbul 1991, s. 17; Tasavvufa intisabı ile alakalı olarak Bkz. İrmak Baran, Şeyh Hamid-i Veli ve *Tasavvufî Felsefesi*, s. 28 vd.
28. Lâmi'î Çelebi, *Nefehât'ül-Üns Tercümesi*, s. 684; Muhammed bin Hamza, *Makamât-ı Evliya*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, nr. 3011, vrk. 47b.
29. Sarı Abdullah Efendi, *Semerât'ül-Fu'ûd*, s. 227; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, II, 254; Mehmed Ali Aynî, *Hacı Bayram-ı Veli*, İstanbul 1343, s. 64 vd.
30. Lâmi'î Çelebi, *Nefehât'ül-Üns Tercümesi*, s. 683; Taşköprü-zade, *Eş-Şakâik'un-Nu'mâniyye*, s. 35; Sarı Abdullah Efendi, *Semerât'ül-Fu'ûd*, s. 141; Hulvî Mahmûd Efendi, *Lümezât*, vrk.1866; Harîrî-zade, *Tibyânü vesâil'il-Hadâik*, Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, nr. 430, c. 1, vrk. 172; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 2, s. 254
31. İsmail Hakkı, *Silsile-i Tarîk-i Celvetî*, vrk. 54/b; Sünbülî, M.Sâmî, *Esmâr-ı Esrâr*, s. 21; Tabîb-zade, M. Şükri, *Silsilenâme* s. s. 23; Hasan Kâmil Yılmaz, "XV. Asır Anadolu mutasavvıfları arasında Somuncu Baba'nın yeri", s. 18-19; Hasan Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı*, İstanbul 1982, s. 166.
32. Atâî, *Zeyl-i Şakâik*, s. 64
33. Şinasi Çoruh, *Emir Sultan*, Tercüman 1001 Eser, İstanbul ts., s. 113; İrmak Baran, Şeyh Hamid-i Veli ve *Tasavvufî Felsefesi*, s. 32-33. vd.
34. Baba Yusuf, *Hakikinâme*, vrk. 210/b vd.
35. Sarı Abdullah Efendi, *Semerât'ül-Fu'ûd*, 231; Aynî, *Hacı Bayram-ı Veli*, s. 65
36. Kur'ân, En-Nûr, Âyet, 37
37. Hasan Kâmil Yılmaz, "XV. Asır Anadolu mutasavvıfları arasında Somuncu Baba'nın yeri", s. 19-20
38. İsmail Hakkı, *Silsile-i Tarîk-i Celvetî*, vrk. 55/b-56/a; Aynî, *Hacı Bayram-ı Veli*, 65; İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideler ve Kitâbeleri ile Aksaray Tarihi I-III*, İstanbul 1974, c. 2, s. 2411; Lâmi'î Çelebi, *Nefehât'ül-Üns Tercümesi*, s. 683; Sarı Abdullah Efendi, *Semerât'ül-Fu'ûd*, s. 231; Âli, *Küh'ül-Ahbâr*, s. 112
39. Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 2, s. 255; Kâzım Baykal, *Bursa'da Ulu Cami, Bursa ve Anıtları*, İstanbul 1982, s. 37; İbrahim Hakkı Konyalı, *Aksaray Tarihi I-III*, c. 2, s. 2409; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 56; Mecdî Efendi, *Hadaiku's-Şakâik*, c. 1, s. 74-75
40. Âli, *Küh'ül-Ahbâr*, s. 112-113; Aynî, *Hacı Bayram-ı Veli*, 66
41. Sarı Abdullah Efendi, *Semerât'ül-Fu'ûd*, s. 231-232; İsmail Hakkı, *Silsile-i Tarîk-i Celvetî*, vrk. 56/a; Aynî, *Hacı Bayram-ı Veli*, s. 66-67; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 2, s. 255; Mecdî Efendi, *Hadaiku's-Şakâik*, c. 1, s. 75; Taşköprüzâde, Şakâik, s. 35
42. Baba Yusuf, *Hakikinâme*, vrk. 82/b vd.
43. Hasan Kâmil Yılmaz, "XV. Asır Anadolu mutasavvıfları arasında Somuncu Baba'nın yeri", s. 22-23
44. Somuncu Baba, *Zikir Risâlesi*, terc. İhsân Özkes, s. 20.
45. Gümüşhânevi, Ahmed Ziyâuddin, *Mecmû'at'ül-Ahzâb*, Şâzelî Cildi, s. 306-315
46. Somuncu Baba, *Zikir Risâlesi*, terc. İhsân Özkes, s. 21-22.
47. İrmak Baran, Şeyh Hamid-i Veli ve *Tasavvufî Felsefesi*, s. 40 vd.

48. Şeyh Şücâ'uddin Karamanî, Somuncu Baba'nın halifelerindedir. II. Murad devrine kadar yaşamıştır. Anlatılan hadise, tarihen mümükün görünmektedir. Bkz. Mecdî Efendi, *Hadaiku's-şakaik*, c.1, s. 94-95
49. Bu ifâde sonradan değiştirilmiş olsa gerektir. Zira Hacı Bayram adını sonradan almıştır
50. Bu geliş, Şeyh Hâmid'in Erdebil'den el alıp dönüşünden sonra olsa gerektir ki, bu durumda, Şeyh Hâmid'in Kayseri ve Darende'ye uğradıktan sonra Bursa'ya gittiği kendiliğinden ortaya çıkar.
51. Mecdî Efendi, *Hadaiku's-şakaik*, c. 1, s. 77; Aynî, *Hacı Bayram-ı Velî*, s. 54-55; İsmail Hakkı, *Silsile-i Tarîk-i Celvetî*, 57/a-b; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 2, s. 256; Lâmi'î Çelebi, *Nefehât'ül-Üns Tercümesi*, s. 684; Sarı Abdullah Efendi, *Semerât'ül-Fu'âd*, s. 233-234; Âli, *Künh'ül-Ahbâr*, s. 113-114.
52. Mehmet Ali Aynî, *Hacı Bayram-ı Velî*, s. 55.
53. İsmail Erünsal, *Yeni Bir Kaynağın Işığında Somuncu Baba*, Ekrem Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı, İstanbul 1995, s. 303-304.
54. Mecdî Efendi, *Hadâik*, c. 1, s. 47-53; Aynî, *Hacı Bayram-ı Velî*, s. 51-52; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlimiye Teşkilâtı*, Ankara 1988, s. 228.
55. Sarı Abdullah Efendi, *Semerât'ül-Fu'âd*, s. 232.
56. Mecdî Efendi, *Hadaiku's-şakaik*, c. 1, s. 51.
57. Mecdî Efendi, *Hadaiku's-şakaik*, c. 1, s. 94-95.
58. Mecdî Efendi, *Hadaiku's-şakaik*, c.1, s. 96.
59. Mecdî Efendi, *Hadaiku's-şakaik*, c.1, s. 95 (Ârif-i Bilâh Şeyh Muzaf-ferüddin Lârendî)
60. Hasan Kâmil Yılmaz, "XV. Asır Anadolu mutasavvıfları arasında Somuncu Baba'nın yeri", s. 21-22
61. Hayrettin İvgin, "Somuncu Baba'nın yeni bulunan bir eseri ve diğer eserleri", *Erciyes Yöresi 1. Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnoğrafya Sempozyumu (Bildiriler)*, Kayseri 1991, s. 58-59; İrmak Baran, Şeyh Hamid-i Veli ve *Tasavvufî Felsefesi*, s. 48 vd.
62. Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 2, s. 255; İbrahim Hakkı Konyalı, *Aksaray Tarihi*, c. 2, s. 2411; M.Ali Cengiz-Yüksel Adıgüzel-Mehmet Gülseren, *Somuncu Baba (Şeyh Hâmid-i Veli)*, s. 24.
63. İkinci Bölüm'de zikredeğimiz bütün belgeler.
64. Baba Yusuf, *Hakikinâme*, vrk. 257/b-258/b.
65. Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c.2, s. 255.
66. Geniş bilgi için Bkz. Ahmed Akgündüz, *Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba ve Neseb-i Âlîsi*, İstanbul 1995.
67. Seyyid Osman Hulusi Ateş, *Divan-ı Hulûsî-i Dârendevî*, İstanbul 1986, s. Ğ-ĞIII
68. İstanbul Müftülüğü Şer'îye Sicilleri Arşivi, Siyâdet Defterleri, nr. 1-2, Muhterem Efendi Defteri (On sekiz Defter'in Hülâsası); nr. 32, s. 3, 4, 6.
69. Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, II, 275; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, c. 1, s. 196-197.
70. Hanifi Hoca, *Darende Tarihi*, s. 5 vd.
71. Baba Yusuf, *Hakikinâme*, vrk. 36/b-37/a
72. Hanifi Hoca, *Darende Tarihi*, s. 5-7
73. Baba Yusuf, *Hakikinâme*, vrk. 36/b-37/a
74. Naci Toprak, "Şeyh Hamid-i Veli Camii", *Somuncu Baba*, yıl. 3, sy. 10, Eylül 1996, s. 21, 22.
75. Naci Toprak, "Şeyh Hamid-i Veli Camii", s. 21, 22.
76. BA, Tapu Tahrir Defteri, nr. 156, s. 241.
77. BA, Tapu Tahrir Defteri, nr. 156, s. 241.
78. BA, Tapu Tahrir Defteri, nr. 95, s. 306.
79. V.G.M.A, Hurufat Defteri, nr. 1132, kısım. 91.
80. BA, İbnü'l-Emin Evkaf, nr. 3550. Ayrıca belgenin yayınlanmış hali için bkz Ahmed Akgündüz, *Somuncu Baba ve Neseb-i Âlîsi*, s. 95, 96.
81. BA, Cevdet Evkaf, nr. 17063. Belgenin yayınlanmış hali için ayrıca Bkz. Ahmed Akgündüz, *Somuncu Baba ve Neseb-i Âlîsi*, s. 101, 102.
82. V.G.M.A, Hurufat Defteri, nr. 1139, kısım. 14.
83. BA, Cevdet Evkaf, nr. 17093.
84. BA, Maliyeden Müdever, nr. 9956, s. 108.
85. Haşim Bey, 1738'de beraberindeki aşiretlerle birlikte Bağdad ve Musul taraflarından Alacahan bölgesine geldi. Daha sonra, kendisinden önce burada derbend ağası olan Şeyhzade Mustafa'nın yerine tayin edildi. Burası da kendisine yurtluk ocaklık olarak verildi. Divriği ve Malatya sancaklarındaki dört köy, Alacahan'ın derbend ağası Haşim Bey'in emrine verildi. Bu köyler, Darende'nin Sofular, Divriği'nin Sofuluviran ve Kuyucak ve Malatya'nın Çoban Yusuf köyü idi Bkz. BA, Maliyeden Müdever, nr. 9956, s. 145, 162, 163; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Derbend Teşkilâtı*, s. 51.
86. BA, Cevdet Evkaf, nr. 9551.
87. BA, Cevdet Evkaf, nr. 1201.
88. BA, Cevdet Evkaf, nr. 20510.
89. BA, Cevdet Evkaf, nr. 18635. Belgenin yayınlanmış hali için ayrıca Bkz. Ahmed Akgündüz, *Somuncu Baba ve Neseb-i Âlîsi*, s. 115, 116.
90. 1268/1852 tarihli bu İ'lâm'ın aslı, yine Şeyh Hâmid(k.s.)'in torunlarından Mersin'de oturan bir ailenin yanındadır ve bizim elimizde de fotokopisi bulunmaktadır. Belge hakkında bilgi almak için Bkz. Ahmed Akgündüz, *Somuncu Baba ve Neseb-i Âlîsi*, s. 124.
91. BA, A.MKT.DV, nr. 187/93.
92. Şeyhzadeoğlu Özel Kütüphânesi, *Belge*, nr. 2. Belgenin yayınlanmış hali için ayrıca bkz Ahmed Akgündüz, *Somuncu Baba ve Neseb-i Alisi*, s. 125-127.
93. 1240/1824 yılında doğub 1312/1896 tarihinde Darende'de vefât eden bu âlim zâtın hayat hikâyesi alimler ile ilgili kısımda incelenmiştir.
94. 1315/1897 tarihli bu İ'lâm'ın aslı, yine Şeyh Hâmid'in torunlarından Mersin'de oturan bir ailenin yanındadır. Belgenin yayınlanmış hali için bkz Ahmed Akgündüz, *Somuncu Baba ve Neseb-i Alisi*, s. 132-135.
95. 1325/1907 tarihli bu İ'lâm'ın aslı, yine Şeyh Hâmid'in torunlarından Mersin'de oturan bir ailenin yanındadır. Belgenin yayınlanmış hali için bkz Ahmed Akgündüz, *Somuncu Baba ve Neseb-i Alisi*, s. 134, 136.
96. BA, Maliyeden Müdever, nr. 3332, s. 46.
97. BA, Tapu Tahrir Defteri, nr. 604, s. 1; Kanunnâme'nin yayınlanmış hali için Bkz. Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, c. 8, s. 443.
98. BA, Tapu Tahrir Defteri, nr. 604(32), s. 10; Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, c. 8, s. 443.
99. Yaşar Baş'ın özel kütüphanesinde bulunan Abdurrahman Paşa'nın 12 Muharrem 1177/23 Temmuz 1763 tarihli vakfiyesi, s. 2, 3, 6.
100. BA, Cevdet Evkaf, nr. 15106. Belgenin yayınlanmış hali için ayrıca bkz Ahmed Akgündüz, *Somuncu Baba ve Neseb-i Alisi*, s. 105.
101. Es-Seyyid Osman Hulusi Ateş Özel Kütüphânesi, *Belge* nr. 4. Belgenin yayınlanmış hali için ayrıca bkz Ahmed Akgündüz, *Somuncu Baba ve Neseb-i Alisi*, s. 119, 120.
102. Es-Seyyid Osman Hulusi Ateş Özel Kütüphânesi, *Belge* nr. 5. Belgenin yayınlanmış hali için ayrıca bkz Ahmed Akgündüz, *Somuncu Baba ve Neseb-i Alisi*, s. 121, 123.
103. BA, A.MKT, Mühimme Defteri, nr. 54/85, 94/84.
104. BA, EV, nr. 15448, s. 39, sr. 62.
105. BA, Kâmil Kepeci, Muhassıllık Defteri, nr. 5870, s. 114.
106. 1287 tarihli bu İ'lâm'ın aslı, yine Şeyh Hâmid'in torunlarından Mersin'de oturan bir ailenin yanındadır. Bkz. es-Seyyid Osman Hulusi Ateş Özel Kütüphânesi, nr. 3. Bu son belge de aynı muhtevâyâ sâhiptir.
107. Şeyhzadeoğlu Özel Kütüphânesi, *Belge*, nr. 3. Belgenin yayınlanmış hali için ayrıca bkz Ahmed Akgündüz, *Somuncu Baba ve Neseb-i Alisi*, s. 124, 125, 128.
108. Şeyhzadeoğlu Özel Kütüphânesi, *Belge*, nr. 1. Belgenin yayınlanmış hali için ayrıca bkz Ahmed

- Akgündüz, *Somuncu Baba ve Neseb-i Alisi*, s. 129-131.
109. Selman Özsoy, *Zaim Zadele Silsile Neseb Tarihi*, s. 23, 27.
110. Müfti-zade Es'ad Efendi'nin *10 Kânun-ı Sâni 1942 Tarihli Mektûbu*. Aslı Osman Hulusi Ateş Kütüphânesinde saklıdır. Mektubun yayınlanmış hali için Bkz. Ahmed Akgündüz, *Somuncu Baba ve Neseb-i Alisi*, s. 144.
111. İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi, Dosya nr. 2364.
112. Belgenin yayınlanmış hali için Bkz. Ahmed Akgündüz, *Somuncu Baba ve Neseb-i Alisi*, s. 119, 120; Ayrıca Bkz. Cemil Gülseren, "Es-Seyyid Şeyhzadeoğlu Hasan Feyzi Efendi", *Somuncu Baba*, yıl. 4, sy. 14, Eylül 1997, s. 17.
113. Şeyh Hamid-i Veli Camii'nin Hasan Feyzi Efendi Tarafından Tutulan Muhasebe Defteri, Darende Şeyhzadeoğlu Özel Kütüphânesi, nr. 296.
114. Ali Öztürk, "Ömer Osman Hulusi Efendi", *Somuncu Baba*, yıl. 5, Haziran 1998, sy. 17, s. 16-8.
115. Cemil Gülseren, "Hacı Esad Efendi", s. 39, 40; Ayrıca bibliyografya için Bkz. Hanifi Hoca, *Darende Tarihi*; İsmail Fehmi Öztürk, *Darende Tarihi*.
116. Fuat Şancı, *Darende ve Çevresinde Türk-İslâm Eserleri*, s. 18; Naci Toprak, "Şeyh Hamid-i Veli Camii", s. 22.
117. Bu konuda daha geniş bilgi için Bkz. Fuat Şancı, *Darende ve Çevresinde Türk-İslâm Eserleri*, s. 19-22.
118. Naci Toprak, "Şeyh Hamid-i Veli Camii", s. 22.
119. Hanifi Hoca, *Darende Tarihi*, s. 4.
120. İsmail Palakoğlu, "Şeyh Hamid-i Veli haziresinde medfun zatlar", s. 31-35.
121. Yaşar Baş, "Müftü Sofuzade Hacı Mahmud Efendi", s. 18-20; Bu çalışmanın arşiv kaynakları için Bkz. İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi, Dosya nr. 1021.
122. Belgenin yayınlanmış hali için Bkz. Ahmed Akgündüz, *Somuncu Baba ve Neseb-i Alisi*, s. 119, 120.
123. Ahmed Akgündüz, *Somuncu Baba ve Neseb-i Alisi*, s. 120-121; Cemil Gülseren, "Es-Seyyid Şeyhzadeoğlu Hasan Feyzi Efendi", s. 21.
124. Mesela Bkz. Sivas Şer'iyye Sicilleri, *1281 Tarihli Defter*, nr. 36, Aded. 125'deki Şer'iyye Mahkemesi Kararı ve diğerleri.
125. Şerif Ali Akkurt, "Şeyh Hamid-i Veli Külliyesi restorasyon çalışmaları", *Somuncu Baba*, yıl. 1, sy. 1, Haziran 1994, s. 38-43.
126. Naci Toprak, "Şeyh Hamid-i Veli Camii", s. 24, 25.
127. Somuncu Baba'nın hayatı için bk. Lamii Çelebi, *Nefehatül-üns Terç*, İstanbul 1270.S.684; Taşköprüzade, eş-Şakaikin Numaniyye, Beyrut 1975, s.37; San Abdullah Efendi, *Semertu'l-fuad*, İstanbul 1288, s.227; Kefavi Mahmud Efendi, *Ketaibü'l-ahyar Süleymaniye_Halef Ef. Nr.630*; Bursalı İsmail Hakkı, *Silsile-i Tarik Celveti*, İstanbul 1291, s.72 vd; Haririzade M. Kemaleddin, *Tibyanu vesaili'l-hakaik*, Süleymaniye-İbrahim Efendi 430-432/172 vd.
128. Eş-Şakaikün-Numaniyye, s.35.
129. *Nefahatü'l-üns Tere*, s.648.
130. Ali İhsan Yurd, *Fatih'in Hocası Akşemseddin*, İstanbul 1972, (Menakıbnâme Bölümü), s. 96 vd.
131. Üveysi: manevi yükselişi mürid eliyle olmayan kimselere denir. Sohbet üç türdür: 1-Bizzat şeyhten görüşerek yapılan sohbet "sohbet-i cismaniyye" 2-Kamil velilerin ruhaniyetinden alınan sohbeta "Sohbeti rûhâniyye" 3-Bizzat Hakk'tan istifaza ile yapılan sohbeta "sohbet-i ilâiyye" denilir. Üveysilik bunlardan ikinci ve üçüncü grupta olanlara denilir. bk.Bursevi, *Kitabâ'l-hitab*, İstanbul 1256, s.269.
132. *Nefahat Tere*, s.648.
133. Eş-Şakaik, 35.
134. *Semaratül-fuad*, s. 141.
135. *Lemezât*, vr. 1866.
136. *Tibyan*, 1.172.
137. *Silsile*, 70.
138. *Esmar-ı Esrar*, s.21
139. *Silsilename*, s.23.
140. *Zeyli Şakaik*, s.64.
141. *Tibyan*. 1.172, *Bursevi*, *Silsile* s.71 vd.
142. a.e.g. 70.
143. *24/Nûr*, 37.
144. Somuncu Baba nesli için bk. M. Ali Cengiz ve arkadaşları *Somuncu Baba Ankara*, 1965 s.255 ve Ali İhsan Yurd. *Akşemseddin (Menakıb)*, s. 85.
145. Somuncu Baba nesli için bk. M. Ali Cengiz ve arkadaşları *Somuncu Baba Ankara*, 1965 s.255 ve Ali İhsan Yurd. *Akşemseddin (Menakıb)*, s. 85.
146. İbn Batuta, *Seyahat-name (Mütc Mehmet Şerif)*. İst., 1197.
147. Barkan Ö. Lütfi, "İstila Devrinin Kolonizatör Türk Dervişleri" *Vakıflar Dergisi* s.11, sh.304.
148. Aşıkpaşazade D.Ahmed, *Tarih*, İstanbul 1332,205.
149. a.e.s.204.
150. Ayverdi Samiha, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırlar* İst.1977,1/68,83.
151. Neşri Mehmet, *Kitab-ı Cihan-nüma* (hzr.Faik Reşid Unat, Mehmet A.)
152. Barkan, "Türk Dervişleri" sh.283.
153. Aşıkpaşazade Tarih, 199; Taşköprüzade Ahmet İsamud-din, eş-Şakaiku' - numaiyye fiulemai'd-devleti'l-Usmaniyye, Beyrut 1975, vd. Edirmeli Ef., *Hadaiku'ş şakaik*, İstanbul 1296,22 vd.
154. *Tarih*, 1/160.
155. a.e., göst., yer.
156. Barkan, *Türk Dervişleri* "sh.290.
157. a.mak sh 407.
158. *Tarih*, 1/200.
159. Emir Sultan için bk. eş-Şakaiku'n-numaiyye, 35; "Emir sultan", İ.A. IV/261x 263; ÇORUH Şinasi. Emir Sultan, İstanbul, (Tercüman 1001 Temel Serisi, No: 8)
160. Barkan "Türk Dervişleri" sh. 293.
161. Lamii Çelebi, *Nefehat Tercemesi* İst. 1289, s.683-684.
162. Yurd, *Akşemseddin, Menakıb*, sh. 82,94-95.
163. Bk. eş-Şakaiku'n-numaniyye, Beyrut 1975. s.35.
164. vr. 419 b.
165. s. 227-223.
166. vr. 169 b.
167. *Tibyan*, 1.33.
168. MEcdi Ef. *Terceme-i Şakayiki* İst., 296, s. 89.
169. İbn manzur, *lisanüt-arap*, Kahire 1979,V,4100-4106; Mütc. Asım Efendi, *kamus tercümesi*, İst,1225, IV, 486
170. El-Cürcani, *et-ta'rifat*, İst. 1300,156; *et-Tehanevi*, keşşafı ıstılahatı'l-fünün, *Kamkutsal* 862, 11,841-842.
171. Es-Sülemi, *Usulü'l-melametiye ve galati's sufiyye* (Nşr. Abdulfettah sı- Favi), Kahire 1405/1985,139-141
172. El- Atifi Ebu'lAla, (el-melametiyye ve's-sufiyye risalesi içinde), 100-101.
173. El Sühreverdî, *Avarüf'ül ma'arif*, Kahire 1966,77 v.d.; el-Affî, a.g.e.6.
174. El-Hucviri, *KeşfüT-mahcup* (Çev.is'ad Abdülhadi Kandil) Kahire, 1394/1474, 11,414; el-harguşî, *tehzibü'l-esrar*, Şehid Ali Paşa, No;1157-1356; Kasım Gani, *Tarihu'ttasavvuf fi'l İslam* (Çev. Sadık neş'et) Kahire 1970,630-631;el-Affî, a.g.e.,14.
175. El-Hucviri, age., II, 514; el-Harguşî. Age., 8ü-8b; el-Affî, age.; 22-23.
176. El-Hurguşî, Age., 9a; es-Sülemi, A.g. Risale, 101.
177. El-Harguşî, Age., 8b.

178. El Harguşî, Age., 8b; es-sülmei, Aq.Risale, 105.
179. Es-Sülemi, Aq. Risale, 86.
180. El-Harguşî, Age., 8b; es-Sülemi, Aq. Risale, 105.
181. El-Afîfî, el-Melametlyye ve's-sufiyye, 81-82.
182. İslam'da temel eğitim müfredatında çocuklara mesleki formasyon verilmesi gerektiğinin vurgulanması ve onları meslek edinmesine mani olacak şekilde çalıştırılmasının yasaklanması bu düşüncelerden kaynaklansa gerektir. Bu konuda gerekli bilgi için bkz. İbrahim Canan, "İslam'da temel eğitim müfredatı", Türkiye I. Din Eğitimi Semineri, Ankara 1981,1077-118.
183. 25/Furkân, 7-8.
184. 25/Furkân, 20.
185. Hakim Et-Tirmizi, Abdü'l-Müridin ve bey-anü'l-kesb (Nşr. Abdülfettah Bereke)Kahire Ts. 155-157.
186. Melametiyye usulü ile ilgili klasik kaynaklar için bkz. El-Harguşî, Age., 9a-9b; el-Afîfî, Age.,86-120;es-Sülem, Usulü'l-Melatiyye (Nşr. El-Favi) 138-174.
187. El-Afîfî, Age., 20.
188. Ülgener, Sabri F., Zihniyet ve Dien, İstanbul, 1981, 81-83 vd.
189. Lamii Çelebi, Nefahatü'l-Üns, 339.
190. 24/Nur, 37.
191. Ken'an Rifai, Şerhli Mesnevi-i Şerif, İst., 1973, 163-164.
192. Es-Sülemi, Risaletü'l-melametiyye (el-Afîfî Neşri), 86-87; A. Mlf, Usulü'l-Melametiyye (el-Favi Neşri) 139-141.
193. İbnü'l -Arabi, el Fütuhatü'l - Mekkiyye, (Nşr. Osman Yahya) Mısır 1972, 000, 153, 192,280; IV, 61; V, 250-251.
194. Es-Sühreverdi, Age., 77 v.d.
195. İbnü'l-Cevzi, Telbbisü İblis, Şam 1396, 363.
196. İbn Teymiyye, Mecmu'atü'r-resail, Mısır Is, 1.52.
197. Melamilik ve özellikle II. ve III. devre melamileri hakkında geniş bilgi için bkz.; San Abdullah Efendi, Semeratü'l-fü'ad, İst.1288; la'lizade Abdülbaki, Menakib-ı melamiyye-i Bayramiyye, I.Ü. Kib., İbnü'l-Emin mil, Ty, No: 3357; Haiirizade m.Kemaleddin, Tibyanü vesaili'l-hakaik, Fatih İbrahim Efendi, 430-432; Sadık Vicdani, Melamilik (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye) içinde İst., 1240; Abdülbaki Gölpinarlı, Melamilik ve melamiler, İst. 1931.
198. Vicdani, age., 24; Gölpinarlı, Age., 5,35,231.
199. Haririzade, Tibyanü vesaili'l-hakaik, Süleymaniye Ktb, İbrahim efendi, 430- 4323, 1,172a.
200. Hariri-zade Kemaleddin, Age., I,172a.
201. Bursevi İsmail Hakkı Silsile-i tarik-i Celveti, İstanbul, 1291,70.
202. Yılmaz, H.Kamil, Aziz Mahmud Hüdayi, İstanbul, 1982,166.
203. Haririzade, Age., I, 174a; Yurd Ali İhsan, Akşem-seddin, İstanbul, 1977.
204. Bursevi İsmail Hakkı, Kitabü'l-hitab, İstanbul, 1256-269.
205. Haririzade, Age., I, 172.
206. Müslim, Taharet, I; et-Tirmizi, Da'avat, 86.
207. Şeyh Hamid-i Veli, Tuhfetü'l-lhvan, Tere. M. Şeyhmus Alakç, İstanbul, 1977.
208. En-Nesei, Sünen, İman, 8; Da'avat, 28; et-tirmizi, Sünen, Mevakit, 35, siyam, 39; ibn Mace, İkaet, 148.
209. Şeyh Hamid-i Veli, Aq. Risale, 45.
210. Es-Sühreverdi, Avarifü'l-ma'arif, Tasavvufun Esasları adıyla dilimize çevirenler H.Kamil YILMAZ-İrfan GÜNDÜZ, İstanbul, 1989, 446-470
211. 78/Müzzemmil, 1-8.
212. El-Aclüni, Keşfü'l-Hafa I-II, 2.baskı, Beyrut (Ofset), 11/246.
213. İbnü'l-Cevzi, el-İlel'l-Mütenahiye I-II, 1.Baskı, Beyrut 1983, 1/126.
214. Abdülkadir Karahan, İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis, Ank. 1991, 7-12.
215. İbn Abdilberri, Camiu Beyani'l-İlm ve Fadlih I-II, Beyrut trz. 1/43,44; el-İlel, 1/120.
216. El-İlel, 1/125.
217. El-İlel, 1/119-129.
218. İbn Hibban, el-Mecruhin I-111 (Ofset), 11/133; Camiu Beyani'l-İlm, 1/44; Zehebi, MizanUT İ'tidal Mısır 1963, 11/588.
219. Mizan, 11/588.
220. El-İlel, 1/126.
221. A.g.e. 1/128-129.
222. Karahan, 81.
223. El-Aclünî, 11/246.
224. Aynı yer.
225. İbnü'd-Deyba; Temyâzu't-Tayyib Mine'l-Hadis, I, Baskı, Beyrut 1981, 183.
226. A.g.e. 183; el-Aclünî, 11/246.
227. Nevevî, el-Erbein en-Nebeviyye (Forty Hadith), 3.Baskı, IIFSO, Kuwait 1985, 19-20.
228. Örnek olarak bkz. Es-Sehâvî, el-Mekâsıdu'l-Hasene, Mısır 1375 h.; İbnü'd- Deyba' Temyâzu't-Tayyib; el-Aclünî, KeşfüT-Hafî.
229. Nevevî 40 hadis derlerken bu rivayete değil, daha sağlam başka hadislere dayandığını belirtmektedir. Bkz. El-Erbeim, 23.
230. Şeyh Hâmid-i Velî'nin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bkz. Ahmet Akgündüz, Arşiv Belgeliri İşığında Somuncu Baba, İstanbul 1992.
231. A.g.e. 44-45.
232. Şeyh Hâmid-i Velî, Hadis-i Erbein (Tuhfetü'l-lhvan), Kırk Seçme Hadis-i Şerif, Meali-İzâhı, (çev.M.Şeyhmus Alkoç), İstanbul 1977.
233. A.g.e. vr.lab.
234. A.g.e. vr. 4b.
235. A.g.e. vr. 2b.
236. İhsan Özkes, "Somuncu Baba ve Kırk Hadis Şerhi", Somuncu Baba Sempozyumu, İstanbul, 1991, s.32.
237. Hadis-i Erbein, vr. 2ab.
238. Özkes, 31.
239. Müslüm, Birr, 138.
240. Buhârî, Rikâk, 3.
241. Ebû Dâvud, Tereccül, 2.
242. Buhari, Deavat 67.
243. Muvatta, Kur'an, 24.
244. Hadis-i Erbein, vr. 13b-14a.
245. A.g.e, vr,12a.
246. A.g.e, vr.13a.
247. Buhârî, Rikaki 41.
248. Hadis-i Erbein, vr. 15a.
249. A.g.e. , vr.14b.
250. Nesâî, Tahrim 28.
251. Hadis-i Erbein, vr. 17ab.
252. A.g.e., 6a.
253. A.g.e., 8a.
254. A.g.e., 10a.
255. A.g.e., 14b.
256. A.g.e., vr. 17a.
257. A.g.e., vr 18a.
258. A.g.e., vr, 19a.
259. Hasan Kamil Yılmaz, Tasavvufî Hadis Şerhleri ve Konevî'nin Kırk Hadis Şerhi, İstanbul 1990.
260. Şeyh Hâmid-i Velî'nin Molla Fenârî, ile münasebeti hakkında bkz. Mustafa Aşkar, Molla Fenârî ve Vahdet-i Vücut Anlayışı, Ankara 1993, 40-41, 56-57.
261. Şeyh Hâmid-i Velî'nin Hacı Bayramla münasebeti konusunda bkz. Ethem Cebecioğlu, Hacı Bayram-ı Veli, ankara 1991, 34-47.

ŞEYH HAMİD-İ VELİ

Somuncu Baba

HAYATI, NESEB-İ ÂLİSİ VE KÜLLİYESİ

Asıl adı Hamid Hamideddin olan Somuncu Baba adıyla tanınan Şeyh Hamid-i Veli genel kanâate göre 1331'de Kayseri'nin Akçakaya köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Es-Şemseddin Musa da Türkistan'dan Kayseri'ye hicret etmiş ailelerdendir. Somuncu Baba, ilk tahsilini babasından ve zamanının Kayseri ulemâsından almıştır. Şam, Tebriz, Erdebil ve Bursa'da yaşamıştır. Bursa Ulu Cami'nin açılış hutbesinde Fâtiha Suresini farklı tasavvufî yorumlarla izah etmiştir. Aksaray ve hicaz yolculuğundan sonra Darende'de yaşamış ve burada 1412 tarihinde ahirete göçmüştür.

Somuncu Baba ahfâdından gelen Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi'nin gerek kendi yaşadığı dönemde (1914-1990) ve gerekse kendisinden sonra yetiştirdiği talebeleri ve kurduğu vakıf vasıtasıyla aynı irşad ve hizmet halkasını devam ettirdiğini görüyoruz.

Darende'deki Somuncu Baba zâviyesinin tarih boyunca nice velilerin yatağı; gönüllere ferahlık veren feyz ve rahmet bucağı olduğunu; rûhî sıkıntılarla ve gamla gelenlerin tabîî ve mânevî feyizler alarak zevk ve sünûr elde ederek döndüklerini; ilim ve hikmet kaynağı olduğunu Osman Hulûsi Efendi ifade etmektedir.

Darende'de günümüze kadar devam eden Somuncu Baba Hazretleri'nin temiz silsilesinin evlatları, onun insana hizmet anlayışını en bariz bir şekilde canlı tutmaktadırlar. Bu vesile ile "Somuncu Baba ve Nesebi Âlisi" hakkında geniş çalışması olan Prof. Dr. Ahmet Akgündüz Bey'e ve bu tür ilmi eserler meydana getirilmesini sağlayan Vakıf Müttevelli Heyet Başkanı H. Hamidettin Ateş Efendi'ye teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mehmet Akkuş

